

กาพย์มฆาชาต

294-31441

4123371

สารบาญ

กาพย์กุมารบรรพ

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือกาพย์กุมารบรรพ	๓๑
ชูชกถึงเขาวงกต พักนอนอยู่ชอกเขา	๓๓
พระมัทรีทรงพระสุบินเป็นทูนิมิตเหตุ	๓๕
พระมัทรีเล่าพระสุบินถวายพระเวสสันดร	๓๗
พระเวสสันดรทรงทำนายพระสุบิน	๓๗
พระมัทรีทูลฝากสองกุมารแล้วออกไป	๓๘
ชูชกเดินทางจะมาพระอาศรม	๓๘
พระเวสสันดรให้พระชาติออกมารับชูชก	๔๐
ชูชกขับพระชาติ	๔๒
ชูชกเข้าเฝ้า ทูลปฏิสันถาร	๔๓
พระเวสสันดรต้อนรับชูชก	๔๔
ชูชกทูลขอสองกุมาร	๔๖
พระเวสสันดรทรงอนุญาต แต่ขอให้อยู่ที่พระมัทรี	
ชูชกไม่ยอมอยู่	๔๗

พระเวสสันดรขอให้ฟ้าส่งกุมารไปสู่กรุงตีฬี	
ชูชกไม่ยอมไป	๕๐
สองกุมารหนีพราหมณ์ไปซ่อนในสระโบกขรณี	๕๓
ชูชกหลุดตัดพ้อพระเวสสันดร	๕๔
พระเวสสันดรเสด็จไปตามสองกุมาร	๕๕
พระเวสสันดรตรัสเรียกสองกุมาร โดยคำอุปมา	
เปรียบด้วยยานนาวา	๕๖
สองกุมารชนมาเฝ้า	๖๐
พระเวสสันดรทรงพิกัดคำสองกุมาร	๖๑
พระเวสสันดรทรงประสาทสองกุมารให้แก่ชูชก	๖๓
เกิดมหัศจรรย์	๖๓
ชูชกผูกพระกรสองกุมารติดขึ้นไป	๖๗
ชูชกล้ม (ล้มใน) สองกุมารหลุดมาทรงกันแสง	
ทูลพระราชบิดา	๖๘
ชูชกตามมาจับสองกุมารพาไปอีก	๗๓
พระชาติทูลส่งถึงพระมารดา	๗๓

พระเวสสันดรทรงโหมนัสด้วยสงสารสองกุมาร แล้วระงับพระทัยได้	๗๕
พระชาติครวญกับนางกัณหา	๗๗
ชูชกล้มครั้งที่ ๒ (ล้มนอก) สองกุมารหนีมาอีก	๗๘
นางกัณหากันแสงทูลพระราชบิดา	๗๙
พระเวสสันดรทุกข์พระทัยแล้วทรงระงับได้	๘๐
ชูชกพาสองกุมารไปไกลจะถึงประตูป่า	๘๑
สองกุมารประกาศเทวดา ส่งความถึงพระมัทรี	๘๑
สองกุมารถึงประตูป่า	๘๓

สารบาญ
ภาพย์สักรบรรพ

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือภาพย์สักรบรรพ	๘๕
สองกษัตริย์ทรงยินดีในบิณฑุตรทาน	๘๕
พระอินทร์ปรารภถึงพระเวสสันดร	๘๕
พระอินทร์จำแดงเป็นพราหมณ์มาเฝ้าพระเวสสันดร	๘๖
อินทพราหมณ์ทูลปฏิสันถาร	๘๗
พระเวสสันดรตรัสรับพราหมณ์ และตรัสถามเหตุที่มา	๘๘
อินทพราหมณ์ชักเอาแม่เฒ่า ๕ มาอุปมา ทูลขอ	
พระมัทรี	๘๘
พระเวสสันดรทรงประกาศพระมัทรีให้แก่พราหมณ์	๑๐๐
เกิดมหัศจรรย์	๑๐๒
พระมัทรีอนุโลมตามพระราชศรัทธา	๑๐๒
อินทพราหมณ์ทูลอนุโมทนา และสรรเสริญ	
พระเกียรติคุณสองกษัตริย์	๑๐๔

	หน้า
อินทพราหมณ์ผู้ถวายคืนพระมัทรี	๑๐๖
อินทพราหมณ์ผู้เป็นพระอินทร์ และปรารภ จะถวายพระพร	๑๐๗
พระเวศสันดรตรีศกพร ๘ ประการ	๑๐๘
พระอินทร์ประกาศพระพรถวายตามประสงค์	๑๑๑
พระอินทร์คืนสุวรรณ	๑๑๒

อธิบาย

เรื่อง หนังสือมหาชาติ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ราชานุกาญ

เรื่องหนังสือมหาชาติ ข้าพเจ้าได้อธิบายไว้ในคำนำเมื่อพิมพ์หนังสือภาพพระกัมมวารบรรพ แลภาพสักการบรรพโดยพิสดาร แต่บางที่ผู้อ่านสมถะเล่มนี้จะมีบางคนที่ไม่ได้อ่านภาพมหาชาติทั้งหมดแล้วแต่ก่อนข้าพเจ้าจึงเห็นควร จะกล่าวเนื้อความในตำนานเรื่องหนังสือมหาชาติซ้ำไว้ในที่นี้อีก

หนังสือมหาชาติ คือ มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งแต่งเป็นกลอนในภาษาไทยมีหลายอย่าง คือ

๑. มหาชาติคำหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ประชม นักปราชญ์ราชบัณฑิตยสถาน แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕ ๑๓ กัณฑ์ เมื่อเสวย

กรุงเก่า หนังสือมหาชาติคำหลวง กัณฑ์หม-
 ทานต์, ทานกัณฑ์, จุลพน, มัทรี, สักกรบรรพ,
 ฉกษัตริย์, ฉบับสูญหายไปเสีย พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ประชมนัก
 ปราชญ์ราชบัณฑิตยสถานแต่งกัณฑ์ที่ขาดขึ้นไว้จนครบ
 บริบูรณ์ทุก ๑

๒. กาพย์มหาชาติ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ประชมนัก
 ปราชญ์ราชบัณฑิตยสถานแต่งขึ้นเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเจ้าทรงธรรม ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๔๕ จน
 พ.ศ. ๒๑๗๐ ด้วยมีเนื้อความในหนังสือพระราช
 พงสาวดาร กล่าวไว้ว่าใน แผ่นดิน นั้นได้ แต่งมหา
 ชาติคำหลวงอีกครั้ง ๑ กาพย์มหาชาติฉบับ
 เดิมเห็นจะสูญหายมากกว่ามหาชาติคำหลวง ได้
 พบสำนวนครึ่งกรุงเก่าที่แน่ใจ แต่กัณฑ์กาพย์
 กุมารบรรพที่พิมพ์แล้วนั้น กาพย์วนประเวศน์
 ที่พิมพ์ในเล่มนี้ หอพระสมุดฯ ได้ต้นฉบับ
 หลวง ครองรัชกาลที่ ๑ มีบานแพนกาเขียนไว้ว่า

“วัน ๔^๓ ๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๑๔ ปีชวด จัตวาศก
 ข้าพระพุทธเจ้าพระอลักษณ์แต่ง ข้าพระพุทธ-
 เจ้านายชำนาญอักษรเขียน” ดังนี้ สันนิษฐาน
 ความตามบานแพนงเข้าใจว่า เห็นจะมีรับสั่งให้
 พระอลักษณ์แต่งเพิ่มเติมกัณฑ์ชวด พระ-
 อลักษณ์คนนั้นแต่งในทางข้างศาสนาไว้หลายเรื่อง
 ทั้งที่เป็นบทกลอนแลเป็นความเรียง ได้ความ
 ว่าขอตัวขอบุญจัน สังกศตคุณานนท์แต่งกัณฑ์
 วนประเวศนิน แต่งถึงสำนวนกรงกรุงเก่าพอ
 เข้ากันได้

๓. มหาชาติกลอนเทศน์ มีหลายความมาก แต่งกัน
 มาแต่ครั้งกรุงเก่า จนในกรุงรัตนโกสินทร์
๔. มหาชาติคำฉันท์ หอพระสมุดฯ มีฉบับเกือบครบ
 ทุกกัณฑ์ เป็นสำนวนแต่งครั้งกรุงรัตนโกสินทร์
๕. ลิลิตมหาชาติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
 กรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรง ๒ กัณฑ์ ขอแรง
 พระสงฆ์แต่งกัณฑ์อื่น มีฉบับอยู่ที่หอพระสมุดฯ
 รวม ๘ กัณฑ์

หนังสือมหาชาติทั้ง ๕ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ล้วนแต่
เป็นกลอน ยังหนังสือมหาชาติที่แต่งเป็นเทศน์ธรรม
วัตร และเป็นความเรียงยังมีอีกต่างหาก ด้วยเรื่อง
มหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่อง ที่นับถือ กันมา แต่โบราณ
ทั้งในประเทศนี้ และประเทศอื่น บรรดาที่นับถือพระพุทธ
ศาสนา ถือกันว่าวิเศษยิ่งกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยรวม
บารมี ๑๐ ของพระโพธิสัตว์มีอยู่ในเรื่องนี้ทุกอย่าง

หมู่มั ผลธาริโน ทรงพวงผลดอกใบรบัดบานบ้างสุก
 งอมหอมหวานวิเศษ สองตรวนเรศน้อยๆ ได้ทักหนา พระ
 พี่น้องปรารถนาจะใคร่ได้ ก็ทรงพระกันแสงให้วงวอน
 ด้วยอำนาจพระผู้จะเป็นครูสอนสัตว์โลกย์ เหล่าพฤษภผล
 ไม่มีอาภอกวิญญา ก็ขยายแย้มยอดตระย้าประหนึ่งยินยอม
 คุจโสมนัสโน้มน้อมหนองลงมา ถึงพระหัตถ์สัมผัสสาธุ
 สบาย โออินทิตวา บพิตรก็ทรงเลือกผลสอดสวาทว่า
 หวาน อันสุกแก่ตระการนา นา พระราชทานให้พระโอรสา
 ะทั้งสองเสวยสุขสำราญ ส่วนสมเด็จพระยอดเขาวมาลัย
 มัทรี ได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นยินดีตาลอศักรวิทย์ พระโคม
 ชาติชูชันทุกต้นพระเกษา ให้เสียดเสยงพระโคมามีเคย
 พบ นางกัมมโนนบน้อมนมัสการ ออกพระโอษฐ์อวย
 เกษมสถานต์สรรเสริญตั้งสารุ อัจฉริ รต ควรแล้วที่
 อาตมพิศวง ด้วยอดคุดยเดชพระผู้ทรงศีลศรัทธา สยเม
 โวธนา แต่ก่อนกับที่เห็น ไม้อันหาวิญญามิได้มาเป็น
 ปานประหนึ่งวิญญา มาหนองโน้มน้อมลงมาถึงพระหัตถ์
 ด้วยกำลังศีลศัขบารมี แห่งสมเด็จพระมิ่งโมฬีจุฬาโลกย์

พระโพธิญาณ แก่พราหมณาจารย์อันมาขอขอน จึง
 พวกลพีสพิภูลพิโรธ หังกรุงไกรเขากวักไกรทกระทำ
 บัพพาชนียกรรมไปวงกฎ บวชเป็นดาบสบรรพชา พระ
 สหายเจ้าจงเมตตามอกตำแหน่ง ในสำนักนี้แห่งห้อง
 หิมเวศวงกฎ ให้เราได้บวชเป็นดาบสฤๅษี ในกาลบัดนี้
 เกิด ฯ

๐ สวรรคต้นเต ฯ ล ฯ อาคโตสิ ฯ สมเด็จ

พระเจ้าเจตราชชาติสุริยวงษ์ ครั้นได้ทรงทราบสาร ก็
 ตอบสนองพจมานปราโมทย์ ขอบพิตรจงโปรดปราน
 แม้นถึงประชาชาติพิพาลพิโรธ ราชฎรรชาวกรุงจะกรวด
 ไกรทพระไกรกษัตริย์ ให้เสด็จจรรจากสมมติบุรี บรรลุถึง
 อานาชาพระองค์ สวรรคต้นเต เสด็จมานสบประสงค
 สุนทรภาพ เป็นบุญดาราเล็ก ขอพระองค์ผู้ประเสริฐ
 ทรงพระกรุณา อีสัสโร เป็นแขกมาเหมือนปิ่นเกล้า
 แก่ข้าพระพุทธเจ้าเจตราช จะขอน้อมอยู่ในอำนาจอาณา
 จักร จอมจรรโลงโลกย์แผ่นดินพิทักษ์ในธานี แสนสมมติ
 หงมวณมีในมาตุละนคร ข้าทงสนสโมสรวพร้อมกัน มอบ

ถวายพระองค์ผู้ทรงธรรมสมบัติ เชิญเสวยสุทนต์สาธิตอันเลิศ
รส ทั้งมีจมนั่งชาติตตรพรเสนาหาร สำกั ภัต งาม
กมุทศตรสหวานอันโอชา ทั้งผงเผือกผลผลดาหลายพรรณ
จงเสวยสุขมโหดวรวรยศโมสร ในเมืองมาตุละนครน
เกิด ฯ

๐ ปฏิกัศคหิต ๑ ล ๑ เสมหเสติ ๑ สมเด็จพระ

พระบรมโพธิสัตว์กัศตอบพระวาทา แก่จอมเจตราชวงษา
สืบไป ว่าดูกรพระเสหายผู้ร่วมใจจอมจักร อันนงแจ่ง
เห็นจริงจะบำรงรักษำบำเรอเรา สิ่งซึ่งพระเสหายเจ้าจะ
บูชา เราขอรับโดยภิรมยหรรษามีให้เสียดธรรม ขอเว
ถวายท้าวทุกสิ่งสรรพคินคงอย่าเคืองพระทัย ด้วยโทษ
ทัตเศราชกัษยังไม่พ้นตัวติดมา มีมโนภิรมย์ปวารณา
ในผนวช เป็นตาบสบวชบรรพชา ท่านจงกอบปรักด้วย
กรุณาแนะนำนิเทศ ทางหิมเวศวงกฏบรรพตคิริ ในกาล
บัดนี้เกิด ฯ

๐ สมเด็จพระกษัตริย์ธิเบศร์เจตราช ก็ทูลสนอง
พจนารณำไป ว่าข้าแต่บรมไกรกษัตรา ข้าพระองค์

ขออาราธนาพระบาทไว้ ให้เสวยสุขสำราญพระทัย^{๔๕}ทน
ก่อน ข้าพระองค์จะไปขออิกรณโทษทุกสิ่งสรรพ แก่
สมเด็จพระทรงธรรมมณี^{๔๖} ในนครสี่พิไชยเขตอุดร
นิรมิตาเปตุ จะถวายภิกษาทวงวอนให้ไว้โทษ เห็นที่ท้าว
เธอจะทอนโกรธไม่กรวดกรวดกรณา ลี^{๔๗}ช^{๔๘}บ^{๔๙}จ^{๕๐}จ^{๕๑}ช^{๕๒}ร^{๕๓} เมื่อ
ไปรดปรานปรทานแล้ว ข้าพเจ้าทงปวงนี้จะมองแผ้ว
ภูถภิรมย์ปรีดา จะกลับอาราธนา^{๕๔}นำเสด็จพระราชดำเนิน
ดี ปรีวาเรต^{๕๕}วา จะชวนกันอัญเชิญพระชินวงษ์ จะ
แควดล้อมตามส่งเสด็จไป ให้เป็นปิ่นพิไชยเฉลิมเกล้า
แก่ประชาชนเหมือนเก่าประการ^{๕๖}คน^{๕๗} ขอเชิญเสด็จ^{๕๘}ย^{๕๙}ง^{๖๐}ฟ^{๖๑}ง
ท่วงที่ทาก่อน ได้ไปรดเกล้า^{๖๒}ชาวมาตุละนครในกาลบัด^{๖๓}นี้
เถิด ฯ

๐ มา โว รุจิตต์ ๗ ล ๗ มม การณาติ ๗
สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ได้สดับสารแล้วก็ตรองตรัส
ตอบคดี ว่าขอขอบคุณพระสหายมาปราน^{๖๔}น^{๖๕}เนอกรณา ลม^{๖๖}น^{๖๗}
หนึ่งที่จะไปขอโทษให้สิ้นเสรี^{๖๘}จ^{๖๙} อย่าพอพระทัย^{๗๐}ท^{๗๑}า^{๗๒}ท^{๗๓}
จะเสด็จ^{๗๔}ด^{๗๕}ง^{๗๖}น^{๗๗}น^{๗๘}เลย ไซ้เชิงที่จะ^{๗๙}ค^{๘๐}ง^{๘๑}ค^{๘๒}น^{๘๓}ช^{๘๔}น^{๘๕}ได้เสวยสุข^{๘๖}ไช^{๘๗}ส^{๘๘}ว^{๘๙}ร^{๙๐}ย^{๙๑}

เพราะเราถูกโทษทัณฑ์นี้เทศ ^{๕๕๖} ทงนด้วยเหตุเราให้ท่าน
 พระยาคชสารเสวตวรรตน์ ^{๖๖๖} พลลดา ^{๖๖๖} ทุกคนเขาเคืองขัด
 แค้นใจ ^{๕๕๖} ทงเสนาผู้น้อยใหญ่พร้อมกัน ^{๖๖๖} อีสัสโร ^{๖๖๖} ไข่ว่า
 ท้าวเธอผู้ทรงธรรมบิตุเรศ ^{๖๖๖} จะเป็นสิทธิวิเศษพิพากษา
 ในพระโธยกการกฤษฏีกาเมื่อไรมี ^{๖๖๖} ถึงท้าวเธอจะกลับโปรด
 ให้ครองศรีสุริยไอศวรรย์ ^{๖๖๖} ในพวกพลทงนนั้นก็น้อยใจ
 จะจงเวรพระภูกไผ่ให้เนียรเทศ ^{๖๖๖} ท้าวเธอให้จากนิเวศน์
 เวียงวัง ^{๖๖๖} ทงเวราก็จะวังวังกแแก่เราผู้เดียว ^{๖๖๖} ด้วยชาว
 กรุงเขาโกรธเกรี้ยวกระทำโทษ ^{๖๖๖} ที่ท้าวเธอกลับโปรดปรานี
 ในเราผู้เดียวนี้ไม่เนียรโทษ ^{๖๖๖} จะซ้ำเสียเป็นหลายโสดสอง
 สิ่ง ^{๖๖๖} ท้าวทงปวงยังเห็นจริงด้วยฤาไฉน ^{๖๖๖} ประการน้อยยา
 พอพระทัยที่ท้าวเธอกรณา ^{๖๖๖} ถ้ามเมตตากก็ให้ตองธรรม
 ได้โปรดช่วยแนะนำให้เราไป ^{๖๖๖} ณ ห้องหิมวาไลยบรรพต
 คีรี ^{๖๖๖} ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๐ สเจ ^{๖๖๖} เอส ๖ ^{๖๖๖} ล ๖ ^{๖๖๖} มนุส์สาสิคุนติ ๖ ^{๖๖๖} สมเด็จ
 กรุงกษัตริย์วิเศษเจตราช ^{๖๖๖} ก็ทูลสนองพจนารถวาที ^{๖๖๖} ว่าซ้ำ
 แต่พระมิ่งมีหนอกษัตริย์ ^{๖๖๖} สเจ ^{๖๖๖} เอสา ^{๖๖๖} ถ้าพระองค์มิได้

ช่วยอภิบาล
จาก...
พิมพ์...

มณฑล

กาพย์มฆาชาตี

หอสมุดแห่งชาติ
หอสมุดแห่งชาติสำคัญจังหวัดสงขลา

สำนักพิมพ์ ดลสิงวิทยา

เลขที่ ๗๒๔ รัชมรรคา พระนคร โทร. ๒๔๕๕๖

จัดพิมพ์จำหน่าย

ราคาเล่มละ ๒๐ บาท

ภาพพิมพ์หาชาติ

พิมพ์ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๕๕

พิมพ์ครั้งที่สอง

กมภาพันธุ์

พ.ศ. ๒๕๐๗

พิมพ์ครั้งที่สาม

สิงหาคม

พ.ศ. ๒๕๐๗

เลขห้อง

พิมพ์สองเล่ม

032262

เลขหมู่

294.31881

ม 233 ก

เลขทะเบียน

๕๘.๑๔๓๒๔

พิมพ์ที่ไทยมิตรการพิมพ์ เลขที่ 58 ซอยเกษมสันต์ 2 ปทุมวัน พระนคร
โทร. 34970 น.ส. เพ็ญจันทร์ เหล่ามรกต ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. 2507

คำนำ

สำนักพิมพ์คลังวิทยา ได้แจ้งแก่กรมศิลปากรว่า
ประสงค์ จะขอ อนุญาต จัดพิมพ์หนังสือภาพพิมพ์มหาชาติออก
จำหน่ายเผยแพร่ กรมศิลปากรเห็นว่าภาพพิมพ์มหาชาติ
เป็นวรรณคดีมา ฉบับพิมพ์มอยู่ขณะนักเก่าชำรุดมาก
เพราะพิมพ์ครั้งแรกตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ นับเป็นเวลา
เกือบถึงครึ่งศตวรรษ คือเมื่อ ๔๘ ปีมาแล้ว แม้ว่า
กรมศิลปากร จะอนุญาตให้ พิมพ์ แจกในงานพระราชทาน
เพลิงศพนายพันตำรวจเอก หม่อมหลวงเชวง เสนีวงศ์
เอกเป็นครั้งที่สอง เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ แต่
ก็พิมพ์เพียงจำนวนน้อย เพื่อแจกจ่ายเฉพาะผู้มาร่วมงาน
กุศล ทั้งในครั้งนั้น เจ้าหน้าที่ได้แก้ไขตัวสะกดการันต์
ตามพจนานุกรมเสียเป็นส่วนมาก ต่อเมื่อพิมพ์ไปแล้ว
ได้พิจารณาโดยถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง เห็นว่าถ้าพิมพ์รักษา
ต้นฉบับไว้ตามฉบับพิมพ์ครั้งแรกจะเหมาะสมกว่า กรม
ศิลปากรจึงอนุญาตให้สำนักพิมพ์คลังวิทยาพิมพ์จำหน่าย
ได้ นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สาม ในครั้งนี้ได้พิมพ์ตามฉบับ

พิมพ์ครั้งแรก และแก้ไขตัวสะกดการันต์ เฉพาะที่ลบกั่นกัน
จริง ๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อบริการชาวบรรณรักและ
เสียงของคำไว้ตามเดิม

ภาพพิมพ์มหาชาติที่พิมพ์ในเล่มนี้ มี ๓ กัณฑ์ คือ

๑. ภาพย่นประเวศน์
๒. ภาพกุมารบรรพ
๓. ภาพสักรบรรพ

ในคราวพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ นั้น
สมเด็จฯ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงพระนิพนธ์
อธิบายเกี่ยวกับภาพพิมพ์มหาชาติ หนังสือมหาชาติต่าง ๆ
ตลอดจนประเพณีมีเทศน์มหาชาติ ดังได้ตัดตอนนำมาตี
พิมพ์ไว้เบื้องต้นของแต่ละกัณฑ์แล้ว.

กรมศิลปากร

๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๗

สารบาญ

กาพย์วนประเวศน์

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือมหาชาติ	๑
ลักษณะตริยเสด็จเดินทาง	๕
ลักษณะตริยถึงเมืองเจตราชู	๗
ลักษณะตริยเจตราชออกมาเฝ้าพระเวสสันดร	๘
ลักษณะตริยเจตราชทูลถามเหตุที่เสด็จมา	๑๐
พระเวสสันดรตรัสแถลงความตามที่เป็นมาแก่ลักษณะตริย เจตราช	๑๑
ลักษณะตริยเจตราชทูลถวายสิริราชสมบัติ พระเวสสันดร ไม่ทรงรับ	๑๒
ลักษณะตริยเจตราชจะไปทูลขอโทษพระเวสสันดร ๆ ไม่ ทรงอำนวยการตาม	๑๓
ลักษณะตริยเจตราชเชิญเสด็จดำรงราชย์ พระเวสสันดร ไม่ทรงรับ	๑๓

กาพย์มเหษชาติ

294-31441

4123371

กษัตริย์เจตราชแต่งการรับเสด็จพระเวสสันดรประทับ แรมคน	๑๘
พระเวสสันดรเสด็จจากเมืองเจตราชู	๑๘
กษัตริย์เจตราชตามส่งเสด็จ แลทูลพรรณนาระยะทาง	๑๘
กษัตริย์เจตราชตั้งให้เจตบุตรอยู่รักษาประตูป่า	๒๔
เสด็จกษัตริย์เสด็จเดินทาง	๒๔
เจตบุตรถวายเนออย่าง	๒๕
พระเวสสันดรประทานพระสุกษามณีแก่เจตบุตร	๒๕
เสด็จกษัตริย์เสด็จโดยระยะทางถึงสระโบกขรณี	๒๕
พระอินทร์ตรัสให้พระวิศณุกรรมบันดาลพระอาศรมถวาย	๒๕
เสด็จกษัตริย์เสด็จถึงพระอาศรม	๒๖
พระเวสสันดรทรงผนวชเป็นฤๅษี	๒๗
สามกษัตริย์ทรงผนวชตามเสด็จ	๒๗
พระมัทรีทูลขอพรรับปฏิบัติพระเวสสันดร	๒๗
พระเวสสันดรตรัสขอปฏิญาณแก่มัทรี	๒๗
เสด็จกษัตริย์ทรงยินดีในบรรพชากิจ	๒๗

ไม้ มีพระอาทิตย์ตะลิ่งเหล็กขลุ่ย เขียวพระองค์แอบวิมาน
 เที่ยงเงียพระกรรณช่องศตบัสตารสองกระษัตรา เชนยะเยียบ
 เงียบพฤษาสิงสัตว์บ่าวร้อง มาตุคิทธิโน พระพี่น้อง
 กำหนดในพระมารดา ซาบเส่นหาพระชนนี พราหมณ์
 ตะแกตอนตีเตือนไป พระสุรเสียงกันแสงให้โทยหา พัง
 วิเวกเวทนาอนาถนิราศพระมารดา แทบคิริทวารประตูป่า
 อิติ เมาะ อิมินา ปกาเรน ด้วยประการดังนี้แล ฯ

๑ กุมารบัพพี นิภูฐิตี ประดับด้วยพระคาถา

๑๐๑ พระคาถา ฯ

อธิบาย

เรื่อง หนังสือภาพถ่ายสักกรบรรพ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

หนังสือภาพถ่ายสักกรบรรพที่พิมพ์นี้ ก็คือหนังสือ
เทศน์มหาชาติกัณฑ์สักกรบรรพนั่นเอง ที่ข้าพเจ้าเห็นว่า
มีคุณวิเศษ ควรพิมพ์ได้โดยเฉาะ เพราะเหตุใด จำ
จะต้องอธิบายความคิดเห็นในเรื่องตำนานเทศน์มหาชาติ
ผู้อ่านหนังสือนี้จึงจะเข้าใจได้

ประเพณีเทศน์มหาชาติ คือ ที่นมัสตพระภิกษุ
สงฆ์มาแสดงมหาเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ เป็นการพิธี
อัน ๑ นั้น เห็นจะมีมาแต่ตักดาบรรพที่เดียว พิเคราะห์ดู
หนังสือเวสสันดรชาดก ที่มีอยู่พอจะ สอดสวนได้ใน เวลานั้น
ประกอบกับตำนานที่ปรากฏเรื่องมาแต่โบราณ เข้าใจว่า
พิธีเทศน์มหาชาติที่มีในประเทศนี้ ในชั้นแรกเห็นจะเทศน์

ในภาษามคธอย่างที่เราเรียกกันว่าเทศน์คาถาพัน การพิธีอยู่ที่เทศน์ในวันเดียวให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ จึงถือว่ามีผลานิสงส์มาก แต่เป็นอุตมมงคล ถึงทำที่ตั้งไว้ในบริเวณพิธีเป็นนามนตซึ่งอาจจะชำระล้างอุปมงคลทั้งปวงได้ หนังสือเวสสันดรชาดกคงจะได้แปลออกเป็นภาษาไทย แต่ครุฑกรุงสุโขทัยยังเป็นราชธานีของสยามประเทศ แต่เห็นจะไม่ได้แต่งเป็นกลอน และจะไม่ยาวนาน จึงมิได้มีคำแปล ครุฑนนเหล็กลอยให้พบเลย การแปลเวสสันดรชาดกแต่งเป็นหนังสือกลอนเทศน์ มีในจดหมายเหตุปรากฏว่า แรกมีเมื่อปีชวด จุลศักราช ๙๔๔ พ.ศ. ๒๐๒๕ ครุฑสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองกรุงศรีอยุธยา มีรับสั่งให้พระขุนนักปราชญ์ราชบัณฑิตย์ แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวง (ที่เรียกว่า "คำหลวง" นั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าในครุฑนนเห็นจะหมาย ความอย่างเราเรียกกันว่า "พระราชนิพนธ์" ในทุกวันนี้) ลักษณะหนังสือมหาชาติคำหลวงที่แต่งครุฑแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น เขาตัวคาถาภาษามคธตบาท ๑ แล้วแปลเป็นภาษาไทย

วรรค ๑ สลับกัน ภาษาไทยแต่งให้มีสัมผัสเป็นกลอนร้อย
 ด้วย หนังสือยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ไม่ใช่เป็นหนังสือ
 สำหรับพระเทศน์ เป็นหนังสือสำหรับสัปบุรุษอ่านสู่กันฟัง
 เวลาไปประชุมกันทำบุญให้ทานในงานนักษัตรฤกษ์ เพื่อ
 ให้เข้าใจความของคาถาพัน ประเพณีอันนี้ยังมีอยู่จน
 บัจจุบันนี้ เวลานักษัตรฤกษ์เข้าพระวัดสา ยังเป็นหน้าที่
 ชุนทินบรรณาการ ชุนธารก้านันกับผู้ช่วยอีก ๒ คน ชุน
 นงเตยงสวด หนังสือมหาชาติคำหลวงที่ใน พระอุโบสถวัด
 พระศรีรัตนศาสดาราม โดยทำนองอย่างเก่า ถึงทมิเด็ก
 นักเรียนนั่งสวดหนังสือเรื่องต่าง ๆ ตามทำนองซึ่งเรียกว่า
สวดโอ้เอ้วิหารราย ตามศาลารายในวัดพระศรีรัตน-
 ศาสดาราม ก็สืบเนื่องมาแต่ประเพณีเก่าโดยนัยอันเดียว
 กัน กล่าวคือเวลา อุบาทก อุบาทิกา ไปประชุมกันอยู่ใน
 วัดระหว่างเวลาสวดมนต์ฟังเทศน์ มักให้เอาหนังสืออัน
 เป็นเรื่องในพระศาสนา มีชาติกต่าง ๆ เป็นต้น มาอ่าน
 สู่กันฟัง ประเพณีอันนี้ยังมีอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช

จนทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้จึงมีหนังสือชาดกแต่งเป็นกลอน
 สวดมาแต่โบราณมากกว่ามาก คือแต่งสำหรับสวดในวัด
 เวลางานนักขัตฤกษ์

ส่วนหนังสือมหาชาตินี้ ปรากฏในหนังสือพระราช
 พงศาวดารว่า เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมซึ่ง
 เสวยราชย์ เมื่อปีชวด จัตวาศก จุลศักราช ๙๖๕ พ.ศ.
 ๒๑๔๕ ได้โปรดให้แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวงที่กล่าวใน
 หนังสือพระราชพงศาวดารดังนี้ ถ้าหากว่าผู้แต่งหนังสือ
 พระราชพงศาวดารมิได้หลงเอาเรื่องแต่งหนังสือมหาชาติ
 คำหลวงครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาลงผิด
 รัชกาล ก็แปลว่า เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น
 ได้โปรดให้แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวงอีกครั้งหนึ่ง ซึ่ง
 เชื่อได้โดยทางสันนิษฐานว่า จำต้องแปลกกับหนังสือ
 มหาชาติคำหลวงครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 แต่จะแปลกกันอย่างไรทราบไม่ได้ ด้วยแต่ก่อนมายังไม่
 พบหนังสือมหาชาติคำหลวงฉบับที่แต่งครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระ
 เจ้าทรงธรรม มาเมื่อเร็ว ๆ นี้หอพระสมุดวชิรญาณได้

หนังสือมหาชาติ กัณฑ์กุมาร ฉบับ หลวง ครง รัชกาลที่ ๑
เรียกในต้นฉบับว่า “กาพย์กุมารบรรพ” มากัณฑ์หนึ่ง
เป็นหนังสือสองเล่มสมุดไทยขนาดหนา จำนวนแต่งครง
กรุงเก่าแต่เป็นสำนวนดี แต่งผิดกับมหาชาติคำหลวงครง
แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ขยายความภาษา
ไทยยาว ไม่สลับวรรคกับคาถาภาษามคธ แต่ผิดกับ
หนังสือมหาชาติที่ใช้เทศน์กันอยู่ ด้วยแต่งเรื่องยาว ความ
เช่นนี้จะเทศน์ให้จบในวันเดียวทั้ง ๑๓ กัณฑ์ไม่ได้ จึงเกิด
ข้อสันนิษฐานขึ้นแก่ชาวเจ้าว่า หรือกาพย์กุมารบรรพ
จะเป็นหนังสือซึ่งกล่าววาทะในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
ทรงธรรม เพราะสำนวนดีเกินกว่าใคร ๆ จะแต่งตามวัด
หรือตามบ้านโดยลำพัง บางทีมูลเหตุจะเป็นด้วยสมเด็จพระ
เจ้าทรงธรรม ทรงพระราชดำริเห็นว่ามหาชาติคำหลวง
ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น คำแปลภาษาไทย
สั้นนัก แดชาสลับกับอรรถทุกวรรคไป ผู้ฟังไม่ใคร่เข้าใจ
ความ จึงโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่ง
มหาชาติคำหลวงขึ้นใหม่อีกความหนึ่ง ด้วยมุ่งหมายให้

เข้าใจภาษาไทยเป็นสำคัญ กันอรรถไว้อ่านเสียส่วนหนึ่ง
 เมื่อมีหนังสือคำหลวงชุดนั้น พระจึงเอาไปเทศน์ เทศน์
 มหาชาติจึงเป็นกลอน แลเลยเป็นทำนองต่าง ๆ ตั้งแต่
 ครั้นสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา แต่ต้นนิชฐานโดย
 ความยาวของกาพย์กุมารบรรพ แต่ส่วนภาษาไทยถึง
 ๒ เดิมสมุดขนาดหน้าจึงจบ เห็นได้ว่าหนังสือมหาชาติ
 ความนี้ จะเทศน์ให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวไม่ได้ ข้อ
 ต้นนิชฐานจึงมีต่อมากชนหนึ่งว่า เมื่อมีหนังสือกลอน
 มหาชาติสำหรับเทศน์ชนแล้ว จะเกิดปรารภกันชนเมอชน
 หลังต่อมาว่า เทศน์คาถาพัน อันจำต้องมีเป็นการพิธี
 เพื่องมกคนนี้ ไม่เข้าใจความ ส่วนเทศน์กลอนมหาชาติ
 เข้าใจความแลเพราะดี แต่ต้องเทศน์หลายวัน ไม่เข้า
 ระเบียบพิธีมกคน ประสงค์จะรวมประโยชน์ทุกอย่างเข้า
 ด้วยกัน กล่าวคือ

๑. ให้เทศน์คาถาพันให้ครบด้วย
๒. ให้ฟังความให้เข้าใจด้วย และ
๓. ให้เทศน์จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวด้วย

บัณฑิตย์ในกรุงเก่าชนหลัง จึงเอาหนังสือคำหลวง
 ครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มาตัดความภาษา
 ไทยให้สั้นลง ให้เทศน์ทั้งอรรถทั้งแปล จบได้ในวันเดียว
 จึงสำเร็จรูปเป็นหนังสือเทศน์มหาชาติ ที่เราได้ฟังกันในชน
 หลังนี้ มีมาแต่กรุงเก่าตอนปลาย แลแยกย้ายกันแต่ง
 หลายครูหลายอาจารย์ ไม่ได้รวมทำอย่างมหาชาติคำ
 หลวง มาในชนกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ก็ยังแต่งความใหม่
 เพิ่มเติมกันต่อมาอีก แต่หนังสือเทศน์มหาชาติที่มีอยู่ใน
 หอพระสมุดวชิรญาณเดี๋ยวนี้ พระราชวรวงศ์เธอ กรม
 หมื่นกวีพจน์สุปรีชา ได้เคยลองตรวจดูที่จำนวนต่างๆ กัน
 กัณฑ์ทศพรมี ๘ จำนวน กัณฑ์หิมพานต์มี ๑๐ จำนวน
 กัณฑ์ทานกัณฑ์มี ๗ จำนวน กัณฑ์วนประเวศมี ๑๓
 จำนวน กัณฑ์ชูชกมี ๑๔ จำนวน กัณฑ์จุลพนมี ๑๖
 จำนวน กัณฑ์มหาพนมี ๘ จำนวน กัณฑ์กุมารมี ๖
 จำนวน กัณฑ์มัทรีมี ๑๑ จำนวน กัณฑ์สังกัณฑ์มี
 ๘ จำนวน กัณฑ์มหาธาตมี ๗ จำนวน กัณฑ์ดกษัตริย์

มี ๕ ส่วนวน กัณฑ์นครกัณฑ์มี ๗ ส่วนวน เป็นส่วนวน
เก่าบ้าง ใหม่บ้าง แต่สังเกตว่ามีส่วนวนครึ่งกรุงเก่าทุก
กัณฑ์

หนังสือกาพย์กุมารบรรพนั้น บุตรีดา พระยา
วชิรสัตยารักษ์ (ข้า ศรียรักษ์) ได้พิมพ์เป็นของแจก
ในงานปลงศพ พระยาวิจิตรวาทกิจ ใน พ.ศ. ๒๔๕๙ นั้น
ในขณะที่เมื่อกรรมการตรวจพิมพ์หนังสือเรื่องกาพย์กุมาร
บรรพ ให้เจ้าภาพงานศพ พระยาวิจิตรวาทกิจนั้น กรม
หมื่นแก้วพจน์สุปรีชา ค้นพบหนังสือกาพย์สักรบรรพที่
พิมพ์ในเล่มนอกกัณฑ์หนึ่ง อ่านตรวจดู เห็นเป็นหนังสือ
แต่งดี ส่วนวนแลลักษณะเรียงความเป็นอย่างเดียวกับ
กาพย์กุมารบรรพ เชื่อว่าเป็นหนังสือชุดเดียวกัน ซึ่ง
ของเดิมคงจะมีครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ หากพึงพบแต่ ๒
กัณฑ์ แลยังไม่แน่ใจว่าจะหาต่อไปได้อีกสักกัณฑ์ จึง

เห็นว่าหาได้เท่าใด ควรพิมพ์ขึ้นไว้เสีย ให้กวีและผู้
ศึกษาวรรณคดีได้โอกาสตรวจสอบ ประกอบการ
วินิจฉัยตำนานหนังสือไทยแต่โบราณมา

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

ภาพยัสกรบรรพ

๑ เสด็จ ^{๖๔}ขัตติเยศุ ในเมื่อสมเด็จพระเวสสันดร
อภิตี และพระมัทรีศรีสุนทรลักษณนางแก้วเกษกษัตริ
กเลนเศศุ ทรงพระเกษมศรีตำราญรีนภิรมย์ ชมพระ
ทานบารมี ท้าวเธอถ้อยทถอยสนทนา ในพระปียบุตร
ทานกถาปราโมทย์ มีพระปรีดาสดับโสดรสาธุกการ เออ
คังพรรณาในตำนานกัณฑ์มัทรี สักโก สมเด็จพระอินทร
โกสัยสหัสสนัย จินต์เตลี คำนึงนึกในพระทัยเธอผูกพัน
เพื่อจะเกียจกันกระยาจกอันคนจน ว่าวันวานนี้หน่อพระ
ทศพลเวสสันดร เธอทรงประสาทสองพระบังอรรรอคโอรส
แก่แต่มาทฤษยศยากไว้ อุณณา เทตวา ยังเมหนิตดลดาไลหว
หวาดหวน เป็นวิจลอัศจรรย์ประจักษ์ จะทำลายสุรไศล
หลักให้ล้มลง มิแฉจะมีชายชวชาติประสงค์สืบเสาะ มา
ยังตำหนักหน่อนวิศรราชชินวเรศเวสสันดร ยาจิตวา จะ

วจีวอนไหว้ขอนางชดยเนอหนอนาฏมตรี อันทรงศรีสรรพ
 ศุภลักษณะวิไล สีสวรรค์ อันมีศัลลสมยวิมลมเหสี จะพา
 พระมัทรีเจ้าจากไป อนาโธ จะทำให้พระมหาบุรุษเป็น
 แสนสุดอนาธา ไม่มีผู้ใดที่จะเป็นเวรยาวัจกรกระทำวัตร
 นิษฐ์โย ก็จะต้องชดชุ่นหมองในคลองพรหมวิหารแห่ง
 พระองค์ ยินนุนาห์ จำกูจะละเพศเป็นพงษ์ภารทวาช
 สู่สำนักนิพระราชาฤษี จะทูลขอพระมัทรีศรีสุนทรเศศให้ท้าว
 เขอกุมเอาเกษมกุฎบารมี อย่าให้ท้าวเธอพระราชทาน
 พระมัทรีสืบไป แก่ผู้ใดได้ดังนี้ ตัสเสว ททวา แล้วจะ
 มอบพระมิ่งมเหสีสุตารัตน์ แก่พระหน่อพุทธางกูรเกษ
 กษัตริย์เสวีจแล้ว กูจึงจะคณชนยังวิมานแก้วกนกนพรัตน์า
 อันชื่อมหาเวไชยันต์ ในดาวตึงส์สวรรคณันแด ฯ

๐ ตมตถึ ฯ ตโต รัตยา ฯ ล ฯ อทิสส์ถาคิ ฯ

๐ ภิกษเว ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสาธิต ในเมื่อ

รวีรวโรภาส วิวสเน พวยพุ่งแผ้วนภากาศกาลเข้า
 สักโก สมเด็จพระท้าวโกสีย์ เธอเพยงเพศเป็นพราหมณช

ชราทวิชาติ เสด็จมโหฬารวิภังคมาศิมณฑลทรงสร้อยสน
 สุตระสังวาลวรอุรา สอดสายประคำขมอม มีเครื่องพอด
 ทระกองกมลทประกอบมา ก็ปรากฏเฉพาะพระพักตรา
 สองกษัตริย์ ปาโต เมื่อแสงพระสุริยาจรัสรุ่งเช้า ทวี
 อินทร์ก็เข้าไปกราบกราน ประนมกรปฏิสันถารด้วย
 พระคาถาณ ๗

๐ กัจฉินุโกโตกุสล ๑ ล ๑ ปุจฺฉโตติ ๒

๐ โโกโต ข้าแต่พระเป็นเจ้าผู้เจริญศรีสุขสวัสดิ์
 สถาพรพิพัฒน์พุดผล ข้าขอถามถึงบุปผะบรรยาย กุสล
 อันว่าโรคพยาธิทั้งหลายเกาติบหกประการ อันก่อเกิด
 ด้วยสมุฐานถึงแปดที่ กัจฉิ ยังมีมาเบียดเบียนพระบาท
 บ้าง คอยเบาบางสบายบรมสุขฤาพระเจ้าข้า อนาหมิ
 ทงทุกข์ภัยเพทนานิราศปราศจากชั้นนี้ ทงผลไม้มูลมันยัง
 มีมาพอดแสวงหาได้ง่ายตาย หัสสา จ มกฺสา ทงเหลือบยุ
 มังรำนรายยังราว ทงทชชาติกัมมากในไพรเขี้ยว ตะงาว
 งงอดเงยวเกยวกาย ยังเลื่อยได้ไถลกรายให้เกลียดกลัว
 สัตวอนหยาบชาววกเกลื่อนกลาด คือเสด็จสิงหราชรายวาน

หมูกษสารถสามารถ มาเบียดเบียนพระอาวาสเวตชาย ไม่
เป็นสุขสบายยังมีบ้างฤาพระเจ้าข้า ได้มีกรรมลเมตตา
ตอบสาร แก่ข้าทอจารย์นเกิด ฯ

๑ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ตรัสตอบปฏิสนฐาร
แก่อินทพฤตมาจารย์ฉนี้ โภโต ตูกรทชัชวรา ท่านมาถาม
ถึงโรคาความไข้ ทั้งทุกขภัยพาลมฤคชาติ ทั้งนกกนวิาศ
ไม่รำวี เราอยู่ทนกันนานนับถึงเจ็ดเดือน มีแต่สิ่งสัตว์ใน
กลางเดือนทวารุณราย ชีวิตนปนไปด้วยโศกไม่ขาดสาย
สุดซึ่งจะพรรณนา พงเห็นหน้าท่านฉนี้ เป็นคำรบสอง
ทชัชยมงคล เทวณัตมี มุขมณฑลผ่องใสส่งสังฐาน
วิไลวิเลิศดังพรหมเมศเมืองฟ้า มีครบเครื่องบูชาพิธีกรรม
สวาค ต้นเต ท่านมานเป็นฉากเลิศล้ำจนทุกศ เป็นมหา
มงคลคู่มิตร อันจะชทิศทางนิพพาน เชิญทอจารย์เจ้า
เข้าสู่โรงน้ำ เชิญจงฉนี้ให้ยื่นฉำชำระกาย จงกินกาฬ
รสสวายอวอวยรสของป่า ทั้งผลาผลพฤษชาสารพัดจะมี
ตามที่จะขอฉนี้ในฐานทนนานนา อนึ่งโสดท่านเสาะมาถึง

๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐
 ๑๑๑
 ๑๑๒
 ๑๑๓
 ๑๑๔
 ๑๑๕
 ๑๑๖
 ๑๑๗
 ๑๑๘
 ๑๑๙
 ๑๒๐
 ๑๒๑
 ๑๒๒
 ๑๒๓
 ๑๒๔
 ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐

๑ เมื่ออินทอาจารย์จะขอพระมัทรี ก็ทูลคดีโดย
 อุปมา กล่าวเป็นสวาคาถาณ^๕ ยถาวาริวโห ๑ ล ๑
 ยาจิตโต ๑ พระพุทธเจ้าข้า บพิตรพระดาบสมุทฺธวงพรต
 พรหมจรรยา วาริวโห เมาะ บัญญัติมหานทีโย อันว่า
 แม่นาทงห้ามคงคาเป็นอาทิ อันเป็นชาติที่ตนวิภูสุภาภ
 มาแตกเป็นแม่น้ำน้อยเนกนัมมิได้ มีกระแสสินธุใสเย็น
 สอาด อันหาไปธาตุเทวา มิได้เห็นแก่หน้ามนุษย์นกร
 กระหนกกระหายหอบร้อนรอนมา ไม่เลือกแลหน้าตาว่า
 ยากมี ชั่วแลดีประการใด ได้อาศัยทุกสิ่งสัตว์ ได้ได้พร
 ๑๒๑
 ๑๒๒
 ๑๒๓
 ๑๒๔
 ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐

อกข้าทอาจารย์ พระกรุณาคุณย่อมโปรดปรานไม่
 ปราศจาก ผู้จะเย็นย่ำยากไม่ยอต่อทนทุกข์ จะให้ฝูง
 สรรพสัตว์เป็นสุขในสงสาร มีพระคุณพันประมาณเหมือน
 แม่นาทงหา ได้ทรงพระกรุณาข้าทชี จะขอพระราชทาน
 พระมัทรีศรีสุนทรลักษณกัญญา จงทรงพระราชศรัทธา
 ทำทาน แก่ข้าทอาจารย์นเถิด ฯ

๑ เมื่อสมเด็จพระราชฤๅษี ได้ทรงฟังอินทรทชี
 ภาวทวาท ขอพระนุชอนงค์นาฏมัทรี มิได้ทรงพระวิปัสสิ
 ตาริระททอพระทัย ว่าเวลานี้ลืออวยุติศให้สองสุริโยรส
 ร่วมพระชนม์แล้ว วันไหนจะอำนาจแก้วกระไรได้
 จะต้นโทษเดียวอยู่ในดงไพรพรันจิต จะค้ำนึ่งคิดชอนหา
 มิได้ ความดีพระทัยท้าวเธอที่จะทำทาน เหมือนบุรุษเบิก
 บานบันเทาทุกข์ทลิตกอันตกรั้ว มีผู้เอาถุงทรัพย์มาวางให้
 พันตาลงถึงมือ มีมโนภรมย์ชนชอชมซาบ ไสมนัสเสียบ
 อาบอิมอก เมื่อท้าวเธอจะยอชยยกยอดพระภักิริยทาน ท้าว
 เธอจะยังเขาทิมพานต์ให้กัมปนาท ก็ตรัสประกาศฉน
 ททามิ ฯ ล ฯ มโนติ ฯ ๑ ดูกรทชีภาวทวาท ท่าน

มาขอพระอนงค์นาฏองค์ใด ดุจตั้งดวงใจประจำจิต เรา
มิได้คิดเซ็ดขามขยาด น วิภังค์ปามิ เรามิได้ไหวหวาดย่อ
ท้อ ด้วยมัจฉวิริยห่มท้อแหนหวง ที่จะเสือกช่อนทรัพย์
ทั้งปวงปิดไว้ ด้วยจิตเราน้ำใจแจ่มใสศรัทธาที่จะทำทาน
ตริสเท้านแล้วกับมีนทานมะนิมะนา นำพระเต้าน้ำดีโต
ทกธารามารตริณ กรวดลงในมืออินทพฤตมาจารย์ ทรง
พระบริจาตภิกขทานยอดรัก เป็นเอกอรรคมกุฎทาน ใน
ขณะนั้นกับบันดาลเกิดมหาอัศจรรย์ จะหล่มโลกเลื่อนดิน
ทำลายลงเป็นโกลา ดังอัศจรรย์อันมีมาในหนหลัง ครั้ง
เมื่อพระราชทานสองกุมารมกุฎ อันเป็นศรีวิสุทธิทาน แก่
บุชกพฤตมาจารย์นั้นแล ฯ

๑ ตมตถิ ฯ มหทธิ หตเถ ๗ล ฯ หเนยยวาทิ ฯ

๑ ภิกษเว ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลศึกษา เมื่อสมเด็จพระ
พระบรมนราราชกษัตริย์ เสด็จทรงสละพระมัทรีศรีสุदारัตน์
อันมีวัตรจรรยา เป็นมหามกุฎทาน ดังพระทัยเกษมสอาด
ทรงอุทิศทอดกตถึงมืออินทพฤตมาจารย์ ก็ทรงพระปนิธาน
เสด็จออกพระโอษฐ์ว่า อัมโม ดูกรพราหมณ์ผู้เฝ้าโคตร

ท้าวเธอทำทาน อิงคางไม่นิวพกตรเบิกบานดังบัวทอง
 เธอทศนา เฟ่งพิศพกตรพระภัสศาด้วยปราโมทย์ไม่หม่น
 หมอง ประดิษฐานอยู่ตามคดองพระเนตรพระราชสามิ
 ล้วนสมเด็จพระฤๅษีกัสถสังข์ ข้าเลื่องพระเนตรไปทศนา
 ดูดวงพระพกตรนางตาบดิน นึกว่าไฉนหนอนางมัทธนะ
 เลื่อมใส ฤๅจะเสียน้ำใจเจ้าจะจำเป็น เพราะเหตุเห็นว่า
 ให้แก่ทศนชวราร่างรายอินทรีย์พการ ครนปะพระเนตร
 นางเธอทุกตูลสารสุนทรนุสนธิ ว่าข้าแต่พระองค์ผู้ทรงคุณ
 ดนพนบพิตรพระภัสศา แต่พระองค์ใดทรงเกล้าเกษราชา
 พระบาท แต่ยามเมื่อยงพระเยาวราชรอดมา ถึงมถยม
 วรรณาลวงแล้ว แต่รายควแวงประการใด ก็แจแจ้ง
 พระทัยท้าวเธอทุกประการ ยังไม่เชื่อเกล้ากระหม่อมฉาน
 ฤๅในครงนี้ จึงพิศเฟ่งแดงพกตรขามทรเป็นสังข์ อย่า
 เข้าพระทัยท้าวเธอฉน พระองค์เหมือนเสวตรฉตรกน
 รมเกษ เป็นจอมจิตอิศเรศบำรุงเกล้า ของข้าพระพุทธเจ้า
 ผู้ทาศี แม้นทศจะปรารภนา ซึ่งเนื้อหนึ่งมังษาศิริกาย

จงตะพ่นบรรยายยื่นให้ แม้นจะขัดคำเป็นของชายประการ
ใดก็ดี ข้าพระพุทธเจ้ามีตรีจะสู้ตาย จะเอาชีวิตนุกูล
ถวายสนองพระคุณ จงทรงพระการุญระงับใจ จากจิตอัน
สงสัยข้าพระบาท ตามแต่จะทรงพระประสาทสละทาน
ให้เสร็จแก่พระโพธิญาณ ณ ภาคหน้า มีตรีมิได้อิสสาที่
จะสอดเค็ดแล้ว ในพระยอดแก้วเกษษัตริย์ จงทรงพระ
โสมนัสบำเพ็ญทาน ในกาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ ตมถัด ๑ เศล สังกปป์มัญญา ๑ ล ๑
วิบัจจตุติ ฯ

๑ ภิกขเว ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิปัญญา
เมื่อสมเด็จอำมรินทร์เจ้าไตรตรึงศตริเนตร ครันตวัธ
ทราบเหตุทัथाศรัย สองกษัตริย์เสมอพระทัยศรัทธาท้าว
เธอทำทาน เธอทรงพระโสมนัสเกษมสานต์ตวัธสรร
เสริญ ว่าขอสองพระบรมกษัตริย์จงทรงจำเวญราชศิริ
สวสัดสืบไป เย บัจจอุหา อุกุศลข้าศึกใดดิบตีมีมัจฉริย
ตระหนอนเขมชน ทฬพา อันอาจะบ้องกันมนุษย์เทว

สมบัติ พระองค์ก็รอนรอนตัดเสียได้ มากกพระยอดรัก
 ร่วมใจบริจาดทาน เป็นมกุฎแก่นสารประเสริฐสุทธิ จน
 ดินฟ้าฝนสมุทรไม่มีวิญญา ก็เอือกเกริกไกลาจะลุ่มโลก
 เลื่อนล้น ทุกขุนเขาสนั่นนฤนาทตั้งจะสมันสมบัติพัดฟาด
 กระทบกัน ทุกฝูงเทพอินทร์จันทรจตุโลกบาล ทังพระยม
 พระกาลกฤษีปชาบดีศรราช ท้าวสุธาวาสมหาพรหม พร้อม
 ประนมมมัสการกระทำอนุโมทนาทานถวายทิพยบูชา ชวน
 กันชื่นชมกิริมยหรรษาสรรเสริญ ว่าใครในโลกยันทจะก่อ
 เกินกฤษดาภินิหาร ให้เหมือนพระผู้ยอดญาณอย่างนี้ มา
 ยกยอดพระบารมีมกุฎทาน ต่อผู้ทรงศรีศิลปสารดีปुरुชาติ
 จึงองอาจอำนวยการในทานที่ท่ายากอย่างนี้ได อันผู้มีไชเชอ
 ชาติชินวงษ์ ก็ไม่อาจองที่จะเออมอำนวยการ ท่างน
 ยากนักหนา คนทั้งสองเหล่าแลจะไปในภพภาคหนานัน
 ต่างกัน อสังโศ โผ่พวกผู้อาธรรมทุกจริต ครันสุด
 สันชนม์ชีวิตวางวาย จักไปอุปบัติในอบายเบืองปรโลกย์
 จะเคยละซึ่งสุขเสวยโศกแสนเวทนา สันโศ พวก
 สัปรัสนราสุจริต เมื่อนิราศร้างชนม์ชีวิตอาตมา

สักคปรายโน จะมีสุวรรณคัสขเบองหนำนำปฏิสนธิ ให้
 เสวยสุขสมบัติเบองบนเป็นบรมสุขเกษมสถานต์ ในกนก
 รัตน์พิมานอมรมณเทียรทิพยโกศา ณ คณชนักมาพจร
 โลกย์ กว่าจะล่วงสรรพทุกขโศกส่นฤพาน เหมือนพระ
 องค์ประสาทสองสงสารเสมอชีวิต ทงพระมิ่งมิตรมเหสี
 สุกก่าลัง พรหมยานี เป็นพระอริยราชยานอย่างเอก
 อันจะล่วงอบายโลกย์ลุเสดขสละมาร จะเสด็จเข้าสู่เมือง
 อมตมหานครานัพพันทุกข ด้วยวิมุติสุขสันสงสาร เสร็จ
 แก่สร้อยสรพัญญตญาณยอศฟ้า ด้วยพระมิ่งมงคล
 มหามกุฏทาน ในกาลครวงนแล ฯ

๑ สักโก สมเด็จอำมรินทรา เมื่อนุโมทนา
 ในพระทานบารมีพระราชาษีเสร็จแล้ว จึงทรงพระดำริ
 จะถวายนางแก้วกษัตริ ท้าวเทพโกสัยกัตำแดงสารด้วย
 เทวโองการณัน ฯ

๑ ทหามิ โภโต ฯลฯ ทหามิ เตติ ฯ

๑ โภโต ข้าแต่พระราชาษีธรรมเพชญ์พงษ์ ข้าบาท
 ขอถวายองค์พระอรรมเหสี สัพพิงค์โสภณ อันมีวิมล

วรรคกษณ ด้วยท้าวทองตองเป็นกระษัตริย์ทรงศกศครีทธา
 ธรรม เป็นเพียงแท้เสมอกันการกุศล บริสุทธิหมดวิมล
 วาคี ยลामโย จ สัโฆ จ ชาวบริสุทธิตังสังขศรีไส
 สอาด ไสัธรรมชาตินานมอันชาวทองตองเสมอกัน เหมือน
 พระองค์ทองตองกระษัตริย์ทรงธรรมศรีทธา ทงตระกูลก็เป็น
 เกษกระษัตริย์วงษาทองตองม ประกอบเกิดเป็นกรรมนิยม
 ให้ไพร่ฟ้า กระทำประทุษฐุโทษาให้ตองกระษัตริย์ บัฟ
 พานิชยกรรมให้พวกลดตมาอยู่ป่าเป็นอนาถาทนไว้ ยัง
 ทรงพระราชศรีทธาทำได้ด้วยบริจาคทาน พันทศตวสามาญ
 จะทำได้ ขอบพิตรจงพันโพยภัยพาดพยาธิ อย่าได้เบียด
 เบียนพระบาทจงสมบูรณ ในประยูรสัริยวงษ์ จงเร่งทรง
 พระราชศรีทธา ทำกุศลกิริยาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อทำ
 สหัตไนย อำนวย น้อมเวน ถวาย องค์นาง แก่ พระจอมจักร
 จุฬาโลกย์ ลแล้วซึ่งฮาโลกเจตนาไม่เคลือบแคลง สมเด็จ
 ท้าวพันแสงสุรินทรา เมื่อจะดำแดงองค์ฮาดมาให้ปรากฏ
 แก่พระดาบสทองกษัตริย์ ท้าวไตรตรึงศกศตพระวาจา
 ว่า ข้าพระองค์มิใช่ชราพราหมณชั เทวอินโท ชานคอโกสัย

ศหัสเนตร มายังห้องหิมเวศวงวัด เพื่อจะถวายพระพร
 พิพัฒน์อัฐเภท พระองค์จะทรงตั้งเขตปรารภนาในพระพร
 วราอันใด ข้าบาทจะได้ให้ตั้งปรารภนา สมเด็จพระอิน-
 ทราตรัสเท่านั้น บพิตรก็เห็นหันเหาะขึ้นเหนืออนภากาศ
 เปล่งพระรัศมีโอภาสพวยพุ่งรุ่งเรืองอร่ามวิไล ดังแสง
 พระสุริยอุทัยประเทืองขึ้นมา เห็นยอดดุกุนธรบรรพต
 นนแล ฯ

๑ โภธิสัตว์โต สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ อัน
 สร้างสมตั้งดีปรารถนารมี เมื่อจะรับวโรวาทนเรื่องศรีแปด
 ประการ แต่สำนักนันทามัชฌิมชวานเทเวศร์ ก็ทูลแก้ท้าว
 ศหัสเนตรณ ฯ

๑ วรรณเจ เม ๗ ล ๗ วรร ๗ เรติ ฯ

๑ สักก ข้าแต่ท้าวโกสีย์สุนทรธา เจ อโท ถ้า
 พระองค์จะทรงพระกรุณาอำนาจพร ให้พูนผลบวรแก่
 ข้าพระบาท ขอให้สมเด็จพระบิดุราขเรื่องยศ หย่อน
 พระทัยท้าวเชอชอมชอดอนุโมทนา ทรงพระโสมนัสเสด็จ
 ดีลาด ด้วยจตุรงค์ราชเสนา ออกมานิมนต์ไปครอบครอง

ประชาชนชาวพิไชยเขตต์ ปรฐเมคค์ วร็ เป็นปฐมพรจ
 พุฒพิพัฒน์ หนึ่งเมื่อถึงบุรีรัตนราไชย ขอให้ได้ปลด
 หนักโทษทั้งหลาย บรรดาโทษถึงตายตองพันอนา ให้พ้น
 จากอาชญาราชทัณฑ์ หุตเยคค์ เป็นคำรบสองตั้งสรรพ
 สติธิแก่ข้า เย จ วุฑ์โตะ หนึ่งผู้มมนุษย์นิกวแก่หนุ่ม
 มัชฌิมาปานกลาง ให้เข้าได้เป็นทอองอากคัย เฌยง
 ชีวิตอยู่ในสำนักนิกขาย่าเซตขาม คติเยคค์ พระพรเป็น
 คำรบสามจงประสิทธิ ปรหารี หนึ่งในมิ่งมิตรเมียท่าน
 ขอชยามีใจลดทอยหาญหรรษา เสพด้วยภริยาท่านผู้
 สหารปลุโต ให้ใจขานฐขึ้นเซยชิด ในนางผู้มิ่งมิตร
 มเหสี สันโตษเดียวด้วยพระมัทรีทรามสวาคี หนึ่งอย่าดู
 อำนางในนางสตรี จตุคค์เถคค์ พระพรเป็นคำรบสี่จงให้
 ประสิทธิ แก่ข้าบาทพพิตรในครังนี้ ปุคค์โต เม หนึ่ง
 พระลูกข้าทงสองศรีอันเลิศลักษณ์ เกิดแต่อุทรร่วมรัก
 ข้าพระองค์ ให้เจ้ามีศรีสวัสดิศตบประสงคค์สืบบรรษาศรรพ
 ไวยวัฒนาเนิ่นนาน จงเนาในวรรษากาลเกินกำหนด ให้ยิ่ง
 ยงทรงพระยศอดกระษัตริย์ จงได้ราชาภิเศกเสวยเสวตร-

ฉัตร์รัตนราชโย ชูเฉลิมโลกย์เป็นหลักในพระธรณี เป็นป็น
 แก้วกระษัตริย์ศรีสมบัติวงศ์ ให้ก่อปรด้วยพระเกียรติ
 ยศสูงส่งสุดทิศ ด้วยราชธรรมทศพิธแผ่ไปทั่วทิศา บัญชี
 เมตต์ พระพรเป็นคำรบห้าจงให้ประสิทธิ ขอพระสังกร
 โกสัยจงโปรดประทาน หนึ่งเมื่อข้าสถิตถึงราชฐาน
 อัมราตีราตรี วิวสเน ยามเมื่อไซพระสุริยศรีสว่างแล้ว
 ขอให้ท่าฝนแก้วเจ็ดประการ เป็นสัตตพิภวัตันนวรรษาสาร
 สะเส็ดตก เต็ม ณ เบื้องบกบวรดาแดนชัณฑเขตมาเมืองพิไชย
 เขตตร ให้ประชากรอมอก พระพรเป็นคำรบหกประการ
 แล้ว ททโต เม หนึ่งให้จิตข้าเองแล้วประสาทิต จะ
 สู้เสียดสละทานสักเท่าใดก็ดีโดยประติทิน ขอให้ทรัพย์อย่า
 ฐิตนสาบสูญ ให้สืบทรัพย์เพิ่มภูถกัญญูยิ่งขึ้นไป ให้
 ทานแล้วจงมีใจแจ่มจรัส ประภัสร์มองพิพัฒน์เพ็ญแล้ว
 อย่าได้สลดแคล้วกลางแคลง ด้วยใจนึกกินหนงในทาง
 ทาน พระพรถ้วนถึงเจ็ดประการ ณ โกสัย หนึ่งโสดเมื่อ
 ฐานจะนิราลัย เป็นอายุไชยขันธเภท สักคคามิวิเสศคุณ
 ขอจงประเวศยังเวียงสุวรรณค์ เสวยทิพยสมบัติอนันต์นับ

ภาพยวนประเวศน์

๑ เต จัตตาโร ขัตติยา อันว่าพระบรมกษัตริย์
หงส์ศรีสุริยวงศ์ เมื่อเสด็จบวรประสงคฺ์เสาศิริยวงกุ
มิได้แจ้งทางที่กำหนดดำเนินไพร ด้วยความเข้ญใจก็จำ
เป็น ปฏิปถ ทอดพระเนตรเห็นมหาชน อันเดินทวนทาง
ถนนนั้นมา ก็ตรัสถามถึงมรคาเขาค้นอมาทน์ ว่าดูกรผู้
ญาติเราทั้งหลายเหล่าประชาชน ยังรู้แห่งตำบลบรรพต
วงกุศิริมีอยู่ที่แห่งใด ไกลฤๅไกลประการนี้ จึงช่วยช
ให้เราไป ผู้ประชาชนชวนกันร้องไห้กราบทูล ว่าข้าแต่
พระบรมนารถนเรนทรสู่มุทรงศักดิ์ เป็นทพผ่านกันทุก
ผู้สัตว์ กรรมแต่ก่อนใดนจึงพลัดพระเวียงวังนิเวศน์
พระพุทฺธเจ้าข้า ทนทางนี้ยังทุเรศไกลกว่าไกลนัก ขอ
พระจอมจักรจงแจ้งพระญาณ ฝ่ายสมเด็จพระจอมจักร
พาพเพศันดร ก็พาพระมัทรีศรีสมรกับสองราชบุตรนเรศ
เสด็จประเวศยังห้องวนาวาศ สองข้างทางสถลมาสถลวัน

อันจะล่องจากโศภสงสาร นางสองสาวูการตั้ง^๕ ทาง
 แต่เมืองเขตอุดรไปถึงเขาสุวรรณคีรี^๖บ้านบรรพต มีกำหนด
 นับได้ห้าโยชน์ ตโต แต่^๗นั้นไปไต่ตถึงสถานทีอิารโกน
 ติมารา ระยะเวลาโยชน์คนนาได้ห้าเล่า ตโต แต่^๘นั้นไปถึง
 เขาชญชนะคีรี ก็มีวัดถึงห้าโยชน์ ตโต แต่^๙นั้นไต่ตสืบไป
 จนถึงบ้านพรหมณวิไสยสมญานาพิณฑทกะ ถ้วนห้า
 ระยะเวลาประมาณ ตโต แต่^{๑๐}นั้นไปถึงนครพิศาลสมญา
 มาตุละนคราธานี นับวัดทางถึงสิบโยชน์ สิริระยะเวลา
 แต่ต้นไต่ตสุดอวสาน กำหนดมารคประมาณได้ตามสิบ
 โยชนโดยตรา เทพดาก^{๑๑}เ็นดูครุณราช^{๑๒}ทง^{๑๓}กษัตยวงษ์
 สิบ^{๑๔}บัส^{๑๕} ก็ยอมรคาเข้า^{๑๖}ใคองคมนาการ เสด็จ^{๑๗}จวน^{๑๘}เดยว^{๑๙}กิด^{๒๐}ด
 ถึงสถานทางทุเวศ เข้า^{๒๑}ถึง^{๒๒}ขอบเขต^{๒๓}มาตุละนคร แต่เวลา
 เข้า^{๒๔}จน^{๒๕}สาย^{๒๖}ณ^{๒๗}ที่^{๒๘}เ็น^{๒๙}ลง^{๓๐}รอน^{๓๑}รอน^{๓๒}ก^{๓๓}เ็ด^{๓๔}จ^{๓๕}ถึง^{๓๖} ด้วย^{๓๗}เทพ^{๓๘}ย^{๓๙}เจ้า^{๔๐}
 คิค^{๔๑}ค^{๔๒}ำ^{๔๓}น^{๔๔}ง^{๔๕}กร^{๔๖}ุ^{๔๗}ณา^{๔๘}ใน^{๔๙}หน^{๕๐}อ^{๕๑}น^{๕๒}ริ^{๕๓}ศ^{๕๔}ร^{๕๕}า^{๕๖}ว^{๕๗}า^{๕๘}ว^{๕๙}ง^{๖๐}ษ์^{๖๑} เหตุ^{๖๒}ณ^{๖๓}น^{๖๔}พระ^{๖๕}พุ^{๖๖}ท^{๖๗}ธ^{๖๘}
 อง^{๖๙}ก^{๗๐}ก^{๗๑}ต^{๗๒}ร^{๗๓}ัส^{๗๔}เท^{๗๕}ศ^{๗๖}นา^{๗๗}ใน^{๗๘}จ^{๗๙}ริ^{๘๐}ยา^{๘๑}ปี^{๘๒}ฎ^{๘๓}ก^{๘๔} เป็น^{๘๕}เน^{๘๖}อ^{๘๗}ค^{๘๘}ว^{๘๙}า^{๙๐}ม^{๙๑}สา^{๙๒}ธ^{๙๓}ก^{๙๔}เ^{๙๕}ห^{๙๖}ม^{๙๗}ี^{๙๘}อน
 เน^{๙๙}อ^{๑๐๐}ค^{๑๐๑}ว^{๑๐๒}า^{๑๐๓}ม^{๑๐๔}หล^{๑๐๕}ง^{๑๐๖} น^{๑๐๗}น^{๑๐๘}แ^{๑๐๙}แล^{๑๑๐} ฯ

ในแหล่งหล้า เป็นอัครวรย์ใจแก่ผู้ช้ำคิดรำพึง สุนุมาล
 เมื่อแม่สืบปึงเป็นนางกษัตริย์สุขุมชาติ ไซ้เชิงแม่จะ
 ลลาคล้านองนี้ ในอดีตกาลแต่ก่อนมา ปรียชาติวา
 พระแม่จะเสด็จลลาศ ย่อมทรงสิวิกาภาณจนแก้วแกม
 มาศมานวง บางคาบแลดวงกทรงเครื่องราชรถอันรุ่งเรือง
 ด้ยยนพรตน์ มีศรสุดาลูกตระกูลกษัตริย์เป็นศฤงฆาร ย่อม
 แวดวงเป็นบริวารตามมา เป็นเลิศล้ำโอพระศักดิ์ศรี
 สวราชย์ มหัท ครองนบนเป็นไฉน ขาทงสนนสงสย
 สุกคิด พระอาการณผดเห็นเพทนา มาเดินด้วยพระบาท
 เทาเปล่า ดูกเปลี่ยวประหลาดสร้อยเศวราศรี ด้รยาสักสิ่ง
 จะมีเป็นมั่นคง อรอุญญะ พระแม่เจ้าจึงเดินตงมาในแดน
 กันดารได้ ผู้ชำนคค้ออัครวรย์ใจจริง ๆ ไม่แจ้งเกล้า ขอ
 พระแม่เจ้าจงแจ้งคต เมื่อผู้ประชาชนชาวบุรีมาตละนคร
 เห็นพระเวสสันดรสองตรุณโอรส สักษัตริย์เสี่ยพระยศ
 หย่อนคักดา เสด็จโดยอนาถาทุพสภาพ จึงเข้าไปกรวน
 กราบทูลคต แก่กษัตริย์ทงหกหมนอนม ฅ เมืองมาตละนคร
 เมื่อท้าวอทรราชว่าพระเวสสันดรเสด็จมา โดยอนาถา

ทุกขียาก พระยาเจตราช้อนมากทงหกหม่น กัมกมดม้อย
 โศกส่อนเป็นอาลัย ปรีเทวน์ตา ตกตลิ่งกันแสงให้
 ขวนกันมา สันตักิ์ ผู้ดำเนินพระบรมนรานวิศร สมเด็จพระ
 พระเวสสันดร นนแล ฯ

๐ ตมตถิ์ ๑ ล ๑ มิ ธิสสันติ ๑ ภิกขเว ๑
 กกรกัลยานสงฆ์ทวงศีลสมาธิ เมอพระยาเจตราชทงหก
 หม่นหมุกษัตริย์ ต ธิสวา ไต่ทอดพระเนตรพระหน่อรัตน
 เรืองโลกย์ โรหมาณา ก็ชวนกันกันแสงโศกสังเวชใจ
 จิงทูลปฏิสนฐารปราศรัยฉนิ เทวข้าแต่พระหน่ออนฤบตีดวง
 กษัตริย์ กุสลั พระองค์ยังทวงศรีสวัสดิศินโรค ทงทุกข
 ภัยบ่พานโศกสกลกาย ทงพระบิดเรศันตรายยังโรนโรค
 ฤาเบียดเบียนพระบาทบ่างประการใด ทงชาวดีพิไพร่ยัง
 พรอम्मุด ไม่มีการที่จะอาทูลกันดารคอกฤาพระเจ้าข้า
 โภ เต พลั เป็นอัครวรย์ใจด้วยพระยอดฟ้าแต่ก่อนกาล
 ย่อมมีทวยทหารແທ່ແທ່เป็นอนเนกชนิดแน่นนานา ย่อม
 ทวงราชรถดั่งการีประดับแก้ว กอปรด้วยของไชยฉัตร
 เป็นทองแถมเชือกอร่าม เรื่องด้วยศักดิ์สง่างามแจ่มอน

บัดนี้พวกพวคนิกรการเกียรติกศ มาสาบสูญม้วยหมดไม่มี
ใคร พระอาการดุตั้งเข็ญใจประจวบจน พระองค์เขาพวก
พลประทับทั้งไว้ที่ใด จึงเสด็จด้วยประดาเข็ญใจคงน
จงตรัสเล่าคดีแก่เข้าไป ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ กุศลอุญเ ๑ ล ๑ มหเสติ ๑ สมเด็จพระ

บรมโพธิสัตว์ตรัสได้ฟังสาร ก็ทรงตอบปฏิสนฐารแถลงไป
ว่าดูกวพระสหายผู้ร่วมใจทั้งหกหมื่น ความที่ท่านถาม
ทั้งนั้นกพนพพัฒน์มด เป็นมิ่งมงคลค้อยตำราญ แต่เรา
ให้พระยากขสารศรีเสวตร กุญชร อันเป็นเชษฐกุญชร
เป็นองไชยชาวพระนครสี่ปี อีสานต์ มิ่งอันงอนงาม
ดุจดั่งอนวาทธ สัพพยุธานิ อันองอาจอมอดใน
อาวุธ ทั้งดวงใจในยงยุทธโยธา มีกัมพลพัตรากษาภรณ์
พาดเหนือหลัง ปภินัน อันขมมนมีกำลัง สัตตมัทท
ทั้งรวดเร็วในณรงค์ เป็นข้างทรงศัตรนาศ ราชวาท
เป็นบรมราชอาศน์คชาธาร สหัตถิปี กับทั้งหมอดความ
ตะพุ่นหญ้า ทั้งแก้วเก้าไม่มีค่าของวิเศษนับด้วยแสน
เป็นค่าควรด้วยแมนเมืองกว้าง เรายกให้เป็นทานทาง

พิศทัศน์หน้าตำแห่งโทษ พระสหายทั้งปวงโปรดได้
 ปรานี ขวนกันช่วยชื้อของมรรคา อันจะไปสู่มหาหิมเวศ
 วงกฏ จะได้บวชเป็นตาบสบำเพ็ญกรรม จะได้บุญ
 โภคสุธาช่วยกันในครั้งน ท่านจงช่วยชื้อให้เราไป ใน
 กาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ มหาสัตว์โต สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ เอวัญจ
 ปน วิตวา เธอตอบตรัสพาทิ มิได้ยินดีด้วยราชสมบัติ
 อันบรมกษัตริย์เจตราช ตรัสประกาศวิงวอน เห็นไม่ยิน
 หย่อนที่จะหยั่งลง ท้าวเธอให้แต่งเครื่องภิกเสกสรลงสนาน
 นานักครตอาหารอันเอนโธ สรรพเครื่องสักการสมโภช
 พิจิตรบรรจง ถวายให้ทรงทุกสิ่งพลัน เป็นมหันตมโหฬาร
 ลากลาเลิศ พระมหาสัตว์ผู้ประเสริฐมิได้เสด็จเข้าไปใน
 ภายในพระนครบุรี ท้าวเธอส่งให้ชาวที่ประดับประดา
 ณ ภายในศาลาลาดปู ด้วยพระยักุพัตรารภณ พนสุพรรณ
 บรรจงถรณ์แทนทองที่บรรทม สอดสายวิสูตรสมวงจ
 ฉากฉายตงต่าง ๆ ตงเตยง ประที่ปรัตนรายเรียงรุ่งโรจน์
 ราชอลังการ อารักข ท้าวเธอให้ตั้งพลับพลารอบเป็น
 รั้ววงวงแวดล้อม สพรังพร้อมไพร่นาย มิให้พระมุนี

หนอกษัตริย์เป็นอันตรายอันใดได้ ทั้งหกหมื่นกตงพระทัย
พิทักษ์พระองค์เองออกบวริรักษ์ในราตรีตรวจตรา สมเด็จพระ
พระโพธิสัตว์ก็เสด็จอยู่ในศาลาสนราตรี จนพระสุริยศรี
ส่องสว่างณเวหา ท้าวเชอสรระสรงองคภาพพ ด้วยกละ
ลอมนำอบอันโอฬาร ภูณษิตวา จึงทรงเสวยพระกระยา
หาร นานักครสอันตระการเสร็จแล้ว ก็แวดล้อมด้วยท้าว
พระยาเป็นทิวแถวอุฏฐาการ จากพระทวารวราศาลา ทั้ง
หกหมื่นกษัตริย์พากันไป ในที่สุดมรรคาได้สืบห้าโยชน์ มี
มโนภิรมยปราโมทย์เป็นหมวดหมู่ ประทับสถิตอยู่แทบ
ประตูป่า อาถิกษณโฑ เมื่อจะบอกยุบลตำบลทางไปเบื้อง
หน้า ก็กล่าวด้วยพระคาถาณ ๓

๐ ตคฆนเต ๖๖๖๖ เจตา อันว่าสมเด็จพระ
กษัตริย์วิเศษเจตราชทั้งหกหมื่น โรหิตตา ทรงพระกัณ
แสงสอนเป็นอาลัย พิลาบแล้วก็ทูลโทษิตี ตคฆนเต
พระพุทโธเจ้าชา จึงตั้งวัดพระโสทรศดับสาร ทางที่พระ
ราชสมภารจะเสด็จไป ราษิตี ท้าวพระยาทั้งหลายโคดู
ดงพระองค์คน จำทรงผนวชเป็นฤษัสร้างพรตพรหมจรรย์

สมาริธา มีสมาธิมั่นไม่เซ็ดขาม อาหุ ๓๓๓ ประพฤติ
 พรวตพฤตมิพราหมณ์พรหมหุคคิ หุคคิคุณท์กของวิสุททธิบูชา
 ชุบโหมละโบมสัจจกัมมบริคชฎาธาร ทรงซึ่งศิววรตั้งวาด
 ไหว้ไฟ อยู่ในประเทศที่ใดกคิ กุสลา ข้าผู้จะชดลาดเลศ
 ในนิเทศเถื่อนทาง ท้าวเชือกยกทศทางคูลชชนชงอนเขา
 คิริยคิงขรคันธมาทน์ ว่าข้าแต่พระจอมราชเรืองพระยศ
 เอส เสโล โนนนนชอสุคันธบรวพตภูผา พันคิลาดแลง
 ฉายแลละเลอมเหลงหลายสี่สลับแสง. บ้างเขี้ยวข้าดำ
 แดงระดับคาศ ขื่อว่าเขาคันธมาทน์วิมล มีแต่หมู่ไม้สุคนธ
 ชอนดอกกรตคา ทังกอโกฎิกฤษณาอนันต์ แน่นชนิดไป
 ด้วยจวงจันท์นชจระหลบ กลิ่นนหอมทวนอวลอบ
 เป็นอตรา พระองค์จงสร้างพระอาศรมศาลาทนิน บพิตร
 บำเพ็ญสมณธรรมสถิตตำราญ สห ปุตุเตหิ กับสอง
 ราชกุมารมิ่งมเหสี อิติ นับแต่ท่นจะถึงเขาคันธมาทน์
 โดยประมาณชาค่านวนนับ ยังระยะที่ประทับถึงสืบห้า
 โยชน์ บพิตรจงเสด็จสันโตษเดินโดยอุดร บ่ายพระพักตร์
 ฝั้นม่อนตอตง เวปุลล์ นาม บัพพคั จะได้ทอดพระเนตร

เขาแก้วอันปรากฏ ชื่อวิบุลยบรรพตภูมา นานาทิษัณณา-
 กิณณิ อันคาศาคาด้วยตรุณรูกษชาติ เป็นฉัตรชนทพนม
 มาศหมู่ไม้ สีตฉฉาย ย่อมเย็นชะชอชิตไปเป็นบรมสุข
 สวรราย จากทนนไปจะได้เห็นธารแฉวนที ชื่อเกตมตค
 ติ แทรกศิลาหล่นไหลหล่ง เป็นธารที่ทอดลงธารา คมภริ
 เป็นชอกซึ่งศิลาทุกกล้า นานนเย็นใสไหลดำชะฉาเขียว
 ตระหลบโดดลดเลี้ยวชลาถน เฝียงกระกริกกรนโครมกรน
 สุปัตถิ ทงทำกรวบรมมสบาย มจฉฉากิณณิ อาเกียรณ
 ไปด้วยปลาสร้อยสวายวายเล่น เหล่ามัจฉาชาติอยู่เย็น
 ย่อมอาศัย ณหัทธา ขอเชิญพระองค์ตรงสบายพระ
 ทยทงสภษตรีย จึงเสด็จพระราชดำเนินในแนวพนัดพนม
 ไม้ นิโครธ จึงจะทอดพระเนตรเห็นซึ่งต้นไทรทรงผล
 อันสุกงอมกับต้นหอมหวานวิเศษทรงซึ่งสาขา สีขเร ษัต
 อันงอกงามในเงอมศิลาแลสพุ่ม เชี่ยวชออุ่มอัมพร
 สีตฉฉาย มีรมเย็นมิไทรอันระรรนใจ เสด็จแต่นั้นไปภาย
 หน้า จะได้ทอดพระเนตรนาพิภบบรรพต อันอาเกียรณ
 ปรากฏด้วยสถณคณา นกทกหงษ์มยุรารังรองบ้างเวรือน

ก็บุรีสาธุศักดิ์ จะได้ชมฝูงกนิกรนวลนาง ดำเนินเขยงยัก
 ย่างเยยรยง กระทบปีกตึงเวียงว่อน จะร้องระเรือบ
 ว่าจะพาเพื่อนฝูง ควรจะทอดพระเนตรดูเป็นพิศวง จงเสด็จ
 บทจรเดินดงโดยอุทรเบองบุรพทศา เสด็จมิได้ซาเท่าใดมี
 จะได้ทอดพระเนตรสระศรีสมญา มุจลินท์โทะ ชื่อมงคล
 มหามุจลินท์ สัตย์อันโทะ อันกอบปรด้วยกลิ่นกมลชาติ
 ระดับด้วยดอกดาตาษระตะไปเป็นระนาว เบญจอุบลบัว
 ชาวสุคันธชาติควรจะเชยชม โส วนิ บ้านนอกมุดมุด
 เมฆ มีกิริมย์ใจไหววิเวกวังวัง หริตส์ห์หลั แลละเลม
 ดั่งว่าลาดด้วยเสื่อสาตส์ชีเขยวขจิตรขชี ดั่งสร้อยสีขนคอ
 นางนกยูง ด้วยหญ้าแพรกสนมิได้สูงเสมอกัน ขอพระ
 ทรงธรรมธบตี จงองอาจตั้งราชสีห์ไกรสร วน สัตย์เมื่อ
 เสด็จเข้าคางตอนแดนกันดาร ดั่งราชสีห์แสวงหาอาหาร
 อย่าได้หัดหู่ จะได้ทอดพระเนตรแลดูตรุนรุกชาติ อัน
 ทรงผลภกามาศมาลา นานาวณัณณา พหู ทิษา จะได้
 เชยชมทิวาครกระเหว่าวิเวกร้องระวังไพโร วินท์สุสรา
 อันมีเสียงใสสำเนียงเสนาะ ได้ทรงฟังก็จะไพเราะวังเวง

จะผลิตผลิตดั่งฟังเพลงพิลาปสวรรค์ ผูกผูกผูกผูกผูก
 เป็นแสดง เป็นสีขาวขาวแดงดำยับ เป็นสีเหลือง
 เลื่อมสลบไสยเมฆ เป็นหมู่ประเจกวิจิตรรจนา **อตุลปุรี**
ศิต **ทุม** บ้างใจจับจิกพฤษาใช้ปีกทางหกห้อยหัว
 เห็นแต่ตัวบ้างบินหนี จับต้นนั้นบินไปต้นโน้น บ้างก็ไผ่ไผ่น
 ผันร้องเสียงระซังเซงแซ่ นำฟังเสียงสกุณาจอบแจจระจ
 จะทรงสนุกในอาวทานที่ไหลล้นออกมาแต่ในชอกศิลา
โบกัษรณี หนึ่งจะได้ทอดพระเนตรไปเบื้องหน้านั้นสระศรี
 ชื่อว่าโบกษรณีสีเหลี่ยมเปี่ยมไปด้วยน้ำใสสะอาด มีประทุม
 มัจฉาชาติคควรจะชื่นชม อุดมด้วยรุกขชาติมีกุ่มเกษเป็น
 อาทิแออัด เรียงรายดังราชวัตรวงรอบในคันชอบโบกษรณี
อัปป์ลิตันทิย มิได้มีมลทินโทษ น้ำนั้นหวานหอมโอช
 อร่อยรสโอชา ฟุ้งไปด้วยกลิ่นกมดมาลาประทุมเมศ เป็น
 หมู่ ๆ วิเศษสุดบงกั ทั้งอุบลสัตบันแลลินจงวิจิตรตา
 พระองค์จงสร้างอาคารมศาลาดงที่นั้น ในทิศบูรพ์อุดรแห่ง
 ขอบคันโบกษรณี จงสร้างพรตพิธีทางพรหมวิหาร ด้วย
 พระสัมมาปธานอย่าท้อระทด **อัปป์ปมัตตา** อย่าลืมพระ

สัดตั้งกำหนดให้แน่นอน สักขัตวิยจงสโมสรวแสงหามูด
ผลามาเคียงกัน ในฐานะที่นมนนเกิด ฯ

๑ เอวัง เจตรราชา โส สมเด็จพระเจ้าเจตรราช
ทรงหม่อมมหากษัตรา ขวณกันถวายพรพนานิเทศหิมเวศ
วงกฎ ในแนวพนัศกำหนดสืบห้าโยชน์ ให้ทราบพระ
โสดรสดับแล้ว ก็ส่งเสด็จพระเกษแก้วกษัตรา จินต์เตศวร
ขวณกันทรงพระดำริห์ถึงอันตราย กลั้วว่าหม่อมบุ๋จจา มิตรจะ
ทำร้ายพระเวสสันดร จึงให้หาเจตบุตรอันศักดิ์อนคิดปล
สาตร พยัคค อดฉลาดผู้หนึ่งมา จึงตรัสส่งว่าท่านจง
รักษาสติอยู่ประตูป้า คอยผู้คนอันจะไปมากระทำ
อันตราย พระเจ้าเจตรราชทรงหลายตงพิทกษาเสร็จแล้ว ก็
เสด็จเข้ายังกรุงแก้วสุขสโมสรว ในมาตุละนครนนแล ฯ

๑ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ผู้แสวงธรรมจรรยา
เมื่อเสด็จบทธจลิลาลาด ด้วยพระราชบุตรมเหสีก็เสด็จ
ถึงคณอมาทนัครระโหฐาน เสด็จขบยงตำราญระงับ
รอน สันทีจากวันวาร สมเด็จพระภูบาลก็บ้ายบทบาท
ผันพระพักตร์ภาคเอาทิศอุดร เสด็จไปตามบาทวิบุลถึงขร

เขาใหญ่ ก็เสด็จบรรลุดังตำแหน่งในหนที่เกตุมัตแดนดง
 นิสิตควา ก็เสด็จทรงนิศัชนาในวิมฝั่งคงคาคอยสบาย
 พระทัย นายเจตบุตรพรานไพรพเนจรใจกักดี ถวายเนอ
 ย่างอันมีรสโอชา เขอชวนสามกษัตราเสวยแล้ว ก็พระ
 ราชทานปิ่นแก้วกาญจนมีค่า แก่เจตบุตรพรานป่าเป็น
 รางวัล จึงเสด็จตรงสนานทนนนอยหนงแต่พอพงระงับ
 รอน ก็เสด็จบทจรจากทนนดาเนินมา เสด็จจนสนิทนาถ
 ในร่มพระไทโรไกลถึงชวข้างเขาข้างหนง เสดวยผลไทร
 ตำราญหวานดงรสผงแล้วก็เสด็จไป จึงถึงนาพิกไศลชุน
 เขาแล้วก็ลุดึงมัจฉินทสระศรี เขอเสด็จไปโดยวิริมฝั่งชลา
 ดัย บรรลุดึงมัจฉินทข้างหนงไซวันนศิลา ฝ่ายทศา
 ขางบูรพเฉยงอุดร ก็เสด็จบทจรตามมรคาอันนอย แต่
 พอจบทจรรอยผู้เดียวเดินได้ เสด็จแต่นนไปเป็นราวป่า
 จึงถึงท่าธารน้ำไหล มาแต่ในชอกศิลา ล่องแต่นนไป
 เบองหน้า ก็เสด็จถึงสระอุบลบวอันบงนนามโปกชวณ
 ตสัม ขณะนนกรอนอาศน์ไกลยัสทสเนตร พิจารณา
 กแจงเหตุแห่งพระบรมโพธิสัตวจะทรงบรรพชา สมนเศจ

อินทราภักตร์ส่งพระวิศณุกรรม ให้กระทำอาศรมบท
 ท้องเขาคิริวงกฏบัติน พระวิศณุกรรมก็รับสั่งใส่เคียว
 ศรีเสด็จมา นิรมิตพระบรรณศาลาทงสองสมทงกรม
 ภาวนา แดงสรวิจิตรบุบผาพรรณหมู่ไม้อันมีผลผลิต
 ดอกออกใบอรชร ทงกล้วยกลายเหอแกล้งสโมสรวลิตีไว้
 ทงเครื่องบริขารของบุชาไฟฝ่ายบรรพชิต แล้วจึงลง
 เลขลิขิตเขียนไว้ ว่าผู้ใดใดจะบรรพชา จงเอาเครื่องบริขาร
 นานาทงนทรง แลวกจงจิตจำนงในเทวฤทธิ ให้สิ่งสัตว์
 อันมีพิษพาพยัคชหยาบคาย ทงเคากุสกุณสัตว์เสียง
 ร้ายร้องพิโรธ อันอุโฆษชนพองพิภกฟังกถ้ว ให้ไกล
 จากพระเจ้าอยู่หัวเวสสันดร แลวกไปยังอัมพรพิมาน
 สวรรค์ ในดาวดึงษ์นั้นแล ฯ

๑ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ทอดพระเนตรเห็น
 หนทางน้อยถนัดนักในพระทัย ว่าฐานทนไชรจะเป็นที่สุข
 สบายแก่สมณะทงหลายจะพึงมี จึงยังพระมทรศรีสุริโยรส
 ให้ยังประทับแทบทวารอาศรมบท พระบรมบาทเสด็จ
 สืบลาเสด็จสู่อาศรมศาลา กทรวงอ่านอักษรขึงตราตรึงไว้

ก็แจ้งพระทัยว่าท้าวเทวอินทร์ แสวงทรงประสาทสัน
 สมณบริวาร เพื่อจะให้เรานักการพุทธการกบารมี เสด
 ทรงโสมนัสยินดีเสด็จเข้าไปภายในบรรณศาลา อปเนตวา
 ก็ปลงเปลื้องพระแสงศรอนุคพระขรรค์ไชยชอกวางไว้เสด็จ
 แล้ว พระพักตร์เขม่อมแผ่มุขพระโพธิญาณ ก็เปลื้อง
 พระภูษาสารททรงมา นินวาเสตวา ก็ทรงทิพภูษาคา
 กรองไกรแสงศรีวิเศษ อธิษ จมิมิ จึงทรงพาพยุภคฆัม
 มากรรณเพศพรันพราย หนึ่งเสื่อลายละเลอมประภัสสร
 เหนือพระธงษา พนธตวา ผูกขฎามณฑลคูวิมลประภัสสร
 กตตรหลนที จึงทรงท้าวธาวพระกรก็เสด็จจรจากพระ
 บรรณศาลา ก็ตรัสเปล่งอุทานวาจาว่า อโหสุขุมิ บรรพชา
 คุณนประเสริฐเลิศลาสุข ปราศจากทุกข์แท้จริง ยิ่ง
 ด้วยเสลดขวิเวกวาสี เสดทรงโสมนัสยินดีด้วยบรรพชา
 จงกมิตวา แล้วก็เสด็จจงกรมไปมา มีลลิตาวิลาสปราศ
 จากโทษ ดุจดั่งพระปัจเจกโพธิสัตว์แล้วก็เสด็จมา
 ยังสำนักนพระมเหสี ส่วนสมเด็จพระมัทรีได้ทศนา
 สัมภูษานิตวา แจงประจักษ์แล้วว่าพระเกษแก้วกษัตรา

ทรงบรรพชาตน ปลัดวา พระมทรกกราบลงเหนือบทงส์
 เบื้องพระบาทพระราชสาม พระมทรกทรงพระกั้นแสง
 โศกา แลวกเขาย่างพระบรรณศาลาแห่งพระองค์ทรงพรต
 พิธี เฝ้าเพศเป็นนางดาบสนนางนักรต แลวจบวชสอง
 กุมารเป็นดาบสเมื่อภายหลัง กษัตริย์ทงส์กเศด็จอยู่ใน
 พนมวงวงกฏบรรพตศรี ส่วนสมเด็จพระมทรกขอพร ว่า
 ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเอกคคศรเศียรเกล้า จำเดิมแต่นชา
 พระพุทธเจ้าขอปฏิญาณ จะเที่ยวแสวงหาผลาหารมาถวาย
 พระองค์ ได้ทรงพระกรุณาช่วยบำรุงรักษาสองพระลูก
 ท้าวเธอภายหลัง อรัญญ์ นางกัทรังแสวงคานเข้าไพร
 สณฑ์ แสวงหาผลาผลมาเลี้ยงกษัตริย์ทงส์สามตนแทนนม
 ส่วนสมเด็จพระภัสศาอศศร กษอพรนางมทร ว่าดกรเจ้า
 ผู้มศรศลจตร เป็นเชอกษตริยศกคศศร นามชอวาสตรนนะ
 นาง ย่อมเป็นท่าทางมลทินโทษแก่บรรพชิตโศคสำหรับ
 มา แม้นมาตรมิตเพลาแล้วนชงแกวจงแจ้งการ จงรู้
 ประมาณเจ้าชยามา เมื่อมคตจตรเวดาทจะปรนนิบัติ ส่วน
 นางกษตริยกับปฏิญาณ ด้วยเดชเมตตาทพรหมวิหารแห่ง
 พระโพธิสัตว์ บรรดาแดนตงพนัสในสามโยชน์ สรรพสิ่ง

สัตว์อันร้ายมิได้พิโรธราวี มีเมตรไมตรีแก่กัน ส่วนนาง
ก็ถวายน้ำใช้ฉันชำระพระทนต์ทุกวันมา เพลาเช้าชำระ
กวางพระอาศรมศาลาแดงเสร็จ ก็พาพระลูกทั้งสองเสด็จ
มามอบถวายพระสาม พระมทรกทรงแสดกชชุกาน กระจเข้า
สถานเดิมน้อย ก็คอยคมนาการเข้ายังห้องหิมพานต์แดง
ผล เพลาเย็นก็จรดถึงศาลา ฉางกระจเข้าผลผลาดงแล้ว
สระตรงพระลูกแก้วทั้งสองสถาน จิตต์จโร ขัตติยา แล้ว
พระบรมกษัตริย์มหาศาลทรงสพระองค์ ก็เสด็จสโมสรทรง
นิสัทนา ในพระทวารศาลาเลือกพื้น ชวนกันฉันผลผลาดหาร
แล้วสมเด็จพระมิ่งมาศเขาวมาดยมทร ก็พาพระลูกทั้งสอง
ศรีไปสู่บรรณศาลาแห่งพระองค์ เตะ จิตต์จโร ขัตติยา
พระบรมกษัตริย์ทรงสเชอทรงโสมนัส ในบวรบรรพชาภิ
กายวิเวก เป็นวิสุทธิศีลเดชเคียงกัน ในห้องหิมวันตวงกุ
สัตต โน มาเส จำเนียรนานนับกำหนดในเจ็ดเดือน
เขาเข้ามาเป็นเรือนนิราศไว้ วลีสุ ก็เสด็จตำราญพระทัย
ทรมานมา อธิษา นิษาเมษ โดยพรรณามานแล ฯ

๐ วณปเวสนกัณ ทนวิฐิตี ประทับด้วย

คาถา ๕๗ พระคาถา ฯ

อธิบาย

เรื่อง หนังสือภาพยกumarบรรพ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ก่อนจะอธิบายสักหน่อย ว่าเหตุใดข้าพเจ้าจึง
เลือกหนังสือ ภาพยกumarบรรพ คือ มหาชาติกถกษัตริย์
พิมพ์แจกในงานศพพระยาวชิรญาณวโรรส ขอนมความจริง
อยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งน่าจะไม่มีใครทราบดีว่าพระยาวชิ
รญาณวโรรสเป็นนักเทศน์มหาชาติ ความอันนี้แต่เดิมข้าพเจ้า
ก็ไม่ทราบ จนเมื่อไปเที่ยวด้วยกันคราวหนึ่ง ไปลอบได้ยิน
พระยาวชิรญาณวโรรส ว่าท่านเองเล่นอยู่โดยลำพังตัวใน
ห้องเรือ พอได้ยินก็ทราบว่าเป็นคนเป็น เรียกมาถามจึง
ได้ความว่า ได้ฝึกหัดเทศน์มหาพนกับใบฎีกาแย้มวัด
ชนะสงคราม ซึ่งเป็นมุขมขอสั่งคนหนึ่ง ในการเทศน์
มหาชาติ แลยังว่ากุมารกับทานกัณฑ์ได้อีก ๒ กัณฑ์
ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงเลือกเรื่องมหาชาติพิมพ์แจกใน
งานศพ พระยาวชิรญาณวโรรส

หนังสือกาพย์กุมารบรรพความนี้ หอพระ
 สมุทวชิรญาณมีฉบับหลวงครึ่งรัชกาลที่ ๑ ต้นฉบับ
 จำลองเมื่อ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ
 ปีชวด จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ พ.ศ. ๒๓๒๕
 เดือนก่อนพระราชพิธีปราบดาภิเษก ในพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงรู้ได้ว่าเป็น
 หนังสือแต่งครึ่งกรุงเก่า ทำนองกลอนก็แต่งเป็นร้อย
 มหาชาติตนเอง แต่สมุดฉบับหลวงฉบับนี้เขียนไว้ว่า
 กาพย์กุมารบรรพ ข้าพเจ้าจึงได้เรียกตามชื่อเดิม
 สังกะตกลอนแลความหนังสือกุมารฉบับนี้ แต่งดีกว่า
 ฉบับอื่น ๆ ที่ข้าพเจ้าได้เคยพบ ข้าพเจ้าได้อ่านหลาย
 ครั้งก็ยังไม่เบื่อ จึงเห็นเป็นของสมควรแท้ที่จะพิมพ์
 ในการกุศล รักษาไว้ไม่ให้สูญ

หอพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕

ภาพยกุมารบรรพ

๑ อสุสโม อันว่าอาศรมแสนสุภาภิรมย์ร่วมรัก
ที่พานกนหนอพระมุนีศรีสรรเพชญ์เพศสันดร อดุดดวง
กษัตริย์ เสดสร้างสมดังษบรมัตถบารมี ได้ยกยอดมิ่ง
มกุฏศรีวิสุทธิทาน ทางทุเรศโรฐานสถิตย์ประเทศทิศที่ใด
บุขุโภยี แม้อันว่าชู้ชุกใจจากจกกรรจ์ ตะแกเตาะเดินต้น
ต้นแดนกันดาร โดยมารคมหาสิทธิธราจารย์จอมอจุตใจอารี
เชอว่าเรื่องราววิถิดถาวรแฉวงนคพนมธารทิวไม้ มาด้วย
โมหใจนึกจ้านง ประสงค์แสวงหาดากโลกด้นเหลื่อกำลัง
บัตวา กัดวงดถึงผั่งสระสรวมหามงคล ไบภขรณีสายเนห
พระสุรศรีสนธยาเย็นยอแสง พราหมณิกเคลือบคลาย
แคลงเคลมจิตจินตนาพินิจว่าไฉนหนอนนจะเป็นที่สำนักน
พระหน่ออนุชเนนทรธิบัติ โดยพระตบสอจุตฤาษีเชอช
เฉลย ว่าพราหมณเชย เมื่อไกลถึงทางอันหนงนหนอย

ช่วยอธิษฐาน
จาก... ๒๐๒๕

มณฑล

กาพย์มฆาชาตี

หอสมุดแห่งชาติ
หอสมุดแห่งชาติสำคัญจังหวัดสงขลา

สำนักพิมพ์ ดลสิงวิทยา

เลขที่ ๗๒๔ รัษฎา พระนคร โทร. ๒๕๕๕

จัดพิมพ์จำหน่าย

ราคาเล่มละ ๒๐ บาท

พอจรอยบทจรเดินได้แต่ผู้เดียว มาเจาะเขากประจักษ์
 เจียวจริงตั้งวาจาจอมอจุด ก็จวนเย็นยะยำจำจะหยุดอยู่
 หนึ่งก่อน การโลกย์อันตนได้ก็ไม่ได้โดยบุราณ
 หนึ่งพระยุพยอดเขาวมาลัยมาศม์ทรี จะเสด็จจากพนัส
 พนาสผู้พระอาศรม สักขตริยจะชนชมชวณกันฉันผลไม้
 เมอสมัยยามน สัตริยอสมตรองตริกนิกไม่เห็นอยหน้ายใน
 เสน่หา ไทนนางพญาจะยินยอมพร้อมด้วยพระราชศรีทอา
 ทางจะทักท้วงหน่วงให้ช้าเชื่อนแซ จะให้ท้าวเธอผิด
 ผวนปรวนแปร ประวัต เวียนเข้างม็อมาร มัจฉริยสะโมหา
 มาตุคาโม หนึ่งทางก็เป็นธรรมดาชวอตน บรรดาหญิงน
 ย่อมแยบยลยอดมารยา ยามจะยกยอตมิ่งมหามกุฏทาน
 มักกระทำสดวานไว้ว ให้ท้าวเธอหวนเหเห็ดหาย เป็น
 ทางทานอันตรวยเวศร้าง จะขัดเคืองระคายข้างปฏิคาหก
 เห็นดังอกอาตมา เสว ตอวันพุกนนางพญาจะเยียรยาตร
 สิลาสได้ผลตามผล แต่หน่อพระทศพลพ่อลูกทั้งตามกษตริย
 จะเสด็จอยู่ ณ วงวัดวนาศรม เป็นวันอุดมคติบัณวสี
 อุโบสถ สมเด็จพระดาบสจะบำเพ็ญเพิ่มพระโพธิญาณทาน

มหิมา ถิ่นโห ผิดพรรณกายาอย่างข้อมหมึก ดำทมิฬมืด
 แดงพิภพคูดังเมฆ มีกริยานน โลกเกรกร้ายกาจ ปรีทิตตวา
 หนึ่งผ่ายอมผาดพันเป็นเกลียวเหนียวเหนียวบริงเรียวแรง ผืน
 หนึ่งตระแบงพันพวงคองขันเข้มแข็ง บิลันทิตตวา ทัดดอกไม้
 แดงทงสองหูเห็นพิภพคูดุเป็นที่สุด อารุทนต์โถ มีอถิออรุ
 วะวาบ ตาบคมกลาทำสง่างาม ตัษ์เชษฐ์โต ตะคอก
 ชูคารามร้องสำราญออรุองคณิง ชายนินเดินดิ่งโตดเข้ามา
 เขาเทอถิบถูกทวารศาลาลมลง ก็ตรุดตรงเข้าไปใกล้องค์
 นางไม้ปรานเเนตร ฅวยกระชากชฎาเกษเกล้าให้นางท้าว
 เชอถิมลงอุตตานะภาพ ชาติววยตาดัตตพระพาหา ชาติ
 ทงสองชายชวาควกพระเนตรนำเวทนา อรุ ถิ่นทิตตวา
 ฝ่าพระทรวงลวงหาหทัยเด็ดได้ดวงใจจิตนาง ในฝันว่า
 เลือดไหลเป็นธารทางท่อมพระองค์ โอ้อนาถบุรุษได้ดวง
 หทัยแลวกก็ประลาคแล่นพาไป นางท้าวเชอตกใจจนตื่น
 ฝันพระองค์ นางจำนนึกว่าจริงใจหาย ยกพระกรซ้าย
 สัมผัสชวาควกันคูดุ ก็ยังปรากฏอยู่ทุกสิ่ง อันจะจริง
 ประจักษ์แจ้งว่าฝันนิมิตตราย จะมีผู้ใดทักทำนายแน่

นิมิตร นอกรกว่านฤจะศกตสทธิเสมอสมาน เหมอนพระ
 จอมจุฬาทหารยัจรโลงโลกย์ ให้ต้นความสงสัยโคกสง
 ลง ดำริแล้วนางก็ดำรงรอพระกาย ค่อยชยายยกพระ
 หัตถ์สัมผัสพระพนอง มิให้พระลูกทงสองรู้สึกองค์ นาง
 ก็ลอบลงดีลาค มายังอาวาสพระภักศา นางพญาก็กยก
 พระกรกราบถวายบังคม ขอบรมโทษก่อน ก็ยกพระกร
 เกาะเคาะพระทวาร ไบดาลดั่งกระแทงถึงพระโศตร สดับ
 แล้วก็ไปรดประภาษมา ว่า โภ ปุริโส ใครนั่นหนอมา
 เคาะพระทวารเราปานนี้ พระพุทธเจ้าข้ามทรมาทูลของ
 ภูติพระบาท เอมัทธิเป็นไรจึงดีลาคลวงมาผิดเวลาขณะ
 พระพุทธเจ้าข้ามทรมณีนราย จะรับพระราชทานทำนาย
 แล้วจะลาไป เอมเจ้าอย่าเข้ามาในนงอยู่แต่นอกน
 แก่ความฉ่นเข้ามาเกิดพิ้งจะทำนายไป สมเด็จพระมัทรี
 เออทุกขุชชอคคโดยสุบิน แต่ตนจนต้นอวสาน ครันได้
 ทรงพระเสาวนาการกแจ่งประจักษ์ ในเล่ห์ลักษณะความฉ่น
 ว่า เสว พรุกนจะมียากใจดกรรจรัยกาจ จะมาขอ
 สองตรุณรักราชร่วมพระทัย ทานธูระเวาฝังไว้เนิ่นนาน

ทนจะเสวีจการพุททการก จะได้ยอยกยอดพระบิษุบุตรทาน
 โยสังสารสองสุดสวาทิ พรุกนเจ้าจะนิราศได้ยากไร้ไกล
 จากอกพระมิตา จำจะทำนายให้นางพญาอันหายคลาย
 ทุกขถึงความฝัน จึงตรัสว่ามัทรีเจ้าอย่าพรันพิโรธร้อน
 ปรวรมภิมิเป็นไร แต่เจ้าเคยเสวยสุขสรวีสรมบัติ ใน
 บุรีรัตนราชนิเวศน์ จะสงรงเสวยสรวพิเศษทุกสิ่งยิ่งอย่าง
 ย่อมอรรครศเสมโสมล้ำอาจเอกอุดม ที่บรรทมตั้งทิพย-
 บรรวจรณอ่อนลลอร่อน ล้วนแต่แววมั่นเนนขนอน เกษม
 สุขสโมสรวด้วยบรรสุรางคนาง ไม่มีที่จจะระคางระคายใจ
 เจ้ามาตกไรรีราศปราศจากสุข เสวยซึ่งทุกข์ทรมานมากิน
 แต่มูลผลาหารอันเผื่อนฝาด เมื่อจะนอนกินนอนเหนอไปไม้
 ลาดลงกับดิน จะนอนจะกินก็วิการจึงเกิดกำเวิบอาตุ นาง
 จึงฝันประหลาดลามก อย่าเป็นวิตกตำริร้อน เจ้าจงกลับ
 ไปก่อนปานนี้ พระพนองทงสองศรีวิฐักต้วจะตกใจ พระ
 มัทรีเธอรับสุนทรสารใส่เคียวเกล้า บังคมลาดีลาศมายัง
 อาศรม สรวมกอดพระลูกเธอเชยชมชำระพักตรพาที ว่า
 พอชาติแม่กัณฑา อปป์มัตตา เจ้าอย่าประมาทหม่นระวัง

กัน คินนแมนมตรมันเห็นวราย ท้าวเชอตรัสทักทำนายนว่า
 มิเป็นใด แม่นหวาดทวนไม่วางใจลงเลยเป็นกลางหลาก
 อยู่แล้ว เธอส่งสอนพระลูกแก้วจนใสสว่าง ท้าวนางเธอ
 กลับไปปรนนิบัติตามพิกัตแต่ก่อนมา จึงกลับไปหาแตรก
 คานกระเช้าสานเสียมน้อย พาพระลูกทงคู่คอยดำเนินมา
 ดูพระอาศรม ถวายบังคมลาแล้ว ฝากพระลูกแก้วทงสอง
 ศรี พระพุทธเจ้าเข้าใต้ทรงพระปรานีพระหน่ออ่อน ให้อยู่
 แต่ใกล้ใช้สอยอย่าเสียใจ ให้พระลูกเธอเล่นเล่นใกล้บาท
 ยุคด เจ้าแม่เฮยอย่าชุกชนชอกซอน ไปเที่ยวในชอกศิขร
 เขาใหญ่ภัยจะเกิดมี เจ้าเลี้ยงกันจงตพนองเห็นหน้ากัน
 เธอรับมิ่งหาขวัญพระลูกแก้วบังคมลาดีลาศ เหลียวมาแล
 ดูพระศรีสวาทิทรามสงวน พระทัยเธอปั่นป่วนเป็นอาลัย
 ด้วยพระลูกรักสายใจมิลืมเลย ทรงพระกันแสงเสวย
 สร้อยเศร้า แล้วก็เสด็จเขายังไพรศนต์ แสงหามลามล
 นนแล ฯ

๐ ชูชุก โฉนว่าชูชุกจารย์ เมื่อตนจากชอก
 สิงขรหารข้างเขา เพลาเข้ากลางหน้าตา ก็ได้เต้าตามมรคา

เข้าไป ปางเมื่อบินจอมไตรภพนารท เสด็จดำเนินเหนือ
 คีลาอาสน์หน้ามุข มีพระกายสุขสมามิมุ่งเมิลชม้อยคอยทาง
 ท่า ว่ายาจกจะมามั่นคง พระทัยเธอปลดตปลงเปลื้องวราศ
 ดั่งรูปศรีสุวรรณปฏิมากร ทรงพระอนุสรเกษมสานต์ ออยาก
 ท้จะท่าทานนงท่า วิยสุธาโสณท่า ดั่งนักเลงเหล่าเพลลา
 เข้าเทียบระหวอยทวนหน้า คอยเจ้าสุธาเมื่อไรจะถึง ทรง
 พระรำพึงจะนำเพญูพระทาน เมื่อตรัสเห็นพฤตมาจารย์เดิน
 มา ทรงพระปริดาตพระทัย อย่างผู้ยากไร้ทุรพลหม่น
 หมอง มีผู้เอาถุงทองมาท้งให้ ความดีใจจะจากจนพ้นไร
 มีอุปไมยเหมือนคนนั้น มีอาจอกกลั่นกลากกลั่นซึ่งความ
 ชนไว้ได้ จนออกพระโษษฐุโปรตปราศรัย เรียกทช
 เอหวดตพิไพ พราหมณ์เอยจงมานเร็ววรา ช่วยยกภาระ
 อันวางมาเป็นชานาน จะสำเร็จเพราะท่านในวันนั้น เมื่อ
 จะตรัสใช้พระชาลชให้เชิญพราหมณ์ ความเควพนบ
 ในต้ปฤษทาน ก็ตรัสด้วยสวรพระคาถาณ ๗

๑ อุกุฐีหิ ตุกรพ้อชาลผู้มศรีสุนทรลักษณะ เจ้า
 จงยณชนตรงพักตร์พระบิดา แลไปดูตรงหน้าโน้นน้นใคร

พราหมณ์ฤๅไรรวยเร็วเข้ามา พ้องจนนานบนอบให้
 ขอบการ ช่วยรับเครื่องบริหารของตรี พื่อเคยเหมือน
 เมื่อเรายังผ่านพระบุรีราชสมบัติ สพรังพร้อมพราหมณ์
 บริษัทแซ่ของก่นมา ทวทศศึกษาเสือกสน อ้ออดวนทุกวัน
 ไม่เว้นวาย ทุกแห่งพายพากันมารับทาน ทิฏฐ์กาลโต
 จำเต็มแต่บิดาได้เห็นกับนาคาลให้ใจ แจ่มจิตเจตนาใน
 สมบัติบริบูรณ์ ทั้งมูลทานปฏิคาหกเป็นต้นวิตถคติมา ยิ่ง
 มีไสมน้ำสาแสนราบ เสียวสกลเอิบอาบผิวพรรณมังสัง
 กระทบถึงกระดูกคนคน จดจนดมองมูทธาทิวสรรพางค์
 เสงนภาโลวีย อย่างเมื่อยามร้อนฤดูแดดบันดาลให้ทิว
 หอบไม่เหือดหาย มีบุรุษชาติเขอชายหงนกรุณานำเอา
 น้ำอันเย็นใสสุทธาเทรตร้อยพันกละออบอบอวด ะรินรด
 หอมทวนหรรษา สงบร้อนระงับกายาเย็นใจ เจ้าพื่อเคย
 ครวงนมอุปไมยเหมือนนคน พระชาติกทูลถวายเป็นวัน
 รับจโรจาท พระพุทธเจ้าซาเห็นประหลาดแล้วแด
 ไป พราหมณ์ผู้โตเดินมา กอบปรด้วยอากัปภิกขียาสังขม
 อย่างประหนึ่งว่าพรหม ประพฤติพร้อมพิธีทางคิงคัวัตร

วิเศษ เป็นตาบศรเวทวิสู อัครโลก จะมีกิจกรรมัง
 มั่นคง จึงเจาะจงจรมมา พระชาติกลัดดาแดนไปก่อน
 กะตึงกะแตงต้อนรับเคารพ ประจบว่าเจ้าจอมตาอาจารย์
 เข้าของบริวารสิ่งใดหนัก จงส่งมาให้หลานรักจะรับไป
 ทชกเดี่ยวใจจินตารพ เอนนิมนเอนหน่อพระไตรภพพิตร
 พระเพศสันดรแล้วแดฤกม่นคง จึงอาจงอ่อนหวาน
 ประจบประแจงเรียกว่าเจ้าจอมอาจารย์ให้อ่อนใจ อ้นลูก
 กระษัตริย์สูงใหญ่ใจแกแล้ว ครันกูขอไปได้แล้วจะดวนลาม
 ไม่ตามใจเจ้าจะจงทอง จะเดี่ยวเรียกร้องว่าลุงตา ไม่
 เป็นคนทาสทาสักท่าอายุ จำจะเกริ่นกรายกรวโกรธ
 ตำรากพิโรธแต่แรกก่อน พระอาการจึงจะอ่อนดั่งอำมฤค
 จึงจะแจ้งในสำนักอำนาจผู้จะเป็นเจ้าแก่เฝ้าพงษกระษัตริ
 ย์ไป พรหมณกตตมอตำทับไว้ด้วยวาจา ว่าข้าลูก
 ของใคร เข้ามาขัดขวางทางผู้ใหญ่จะยาตรา ออย่ามา
 เสนอหน้าตาถูกตน พระชาติกลัดกลัดในซีกทางข้างหนึ่ง
 หนึ่งว่าพึงพิจารณา ไฉนหนอจึงวาจาจ้วงจาบ เป็นผู้ใหญ่
 ใหญ่หยาบถึงเพียงนี้ พระชาติกลัดเลื่องเฟื่องพิจารณา แต่

บาทาทราบเท่าเคียวเกล้าพฤตมาจารย์ ก็แจ้งบุรุษโทษ
 สิบแปดประการประกอบในกาย เจอจึงสมกับรางวัลรับ
 กับวาจาที่ พระชาติก็กำหนดไว้ในพระทัย ส่วนพราหมณ
 ก็เดินด้อมน้อมเข้าไปยังสำนักนักรบมโหฬารก็ ทูลปฏิสน-
 สุวารามเป็นทวงที่ถึงทุกขภัย โดยนัยพระคาถาณ ๗

๗ ถ้อย ๑ โภชน์ โศ ๑ โภชน์ โศ ข้าแต่พระบาท

บพิตรพระดาบสมุทรพรตพิธิ จำเวญศรีสรรเพชญ์โพธิ-
 ญาณ กุสล อันว่าไซ้ขบขันอมารยังมีมาเบียดเบียนพระ
 บาทบ้างฤาประการใด อนามย อันหนึ่งทงทุกขภัยพาด
 มฤคราช ยิงราวเวียนเข้าอาวาสเวดชาย มาดุคคัตพระ
 อาศรมล้มหลายลำบากบ้าง ด้วยก่อสร้างซ่อมแปลงเป็น
 ปลิวโพธิที่จะพุลพิโรธอันรน ยังปะปนเป็นบ้างฤาพระ
 เจ้าข้า ทิศา จ มกลา สรรพสัตว์สาธารณ ทงรวัน
 ห่านบุง เหล่าเหล่าอมยงยังยาย ทงทชชาติกมเป็นมาก
 หลาย ยังเดอยได้ไกลกรายเกล้งกระทำ ให้ท้าวเธอ
 ชอกษาประชวรบ่นจิต ด้วยพวกพิศมพาธา ทงนม
 มาฤาว่าหามิได้ ค่อยมีมโนกรรมวินใจจำเวญวัตร มิได้

ภาพยืมหาชาติ

พิมพ์ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๕๕

พิมพ์ครั้งที่สอง

กมภาพพันธ์

พ.ศ. ๒๕๐๗

พิมพ์ครั้งที่สาม

สังหาคม

พ.ศ. ๒๕๐๗

เลขห้อง

พิมพ์สองเล่ม

032262

เลขหมู่

294.31881

ม 233 ก

เลขทะเบียน

๕๘.๑๔๓๒๔

พิมพ์ที่ไทยมิตรการพิมพ์ เลขที่ 58 ซอยเกษมสันต์ 2 ปทุมวัน พระนคร
โทร. 34970 น.ส. เพ็ญจันทร์ เหล่ามรกต ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. 2507

เคืองขัดชั้นอนันตยานคืออยู่ตอกญาพระเจ้าข้า พระองค์จึง
เมตตาทอบสารให้ทราบเกล้า แก่ข้าเฒ่าผู้ทูลถามในกาล
บัดนี้แล ฯ

๑ สมเด็จพระราชาธิบดี ทรงพระโสมนัส
แปรมปรัดโปรดปราน ปรึกษาตอบปฏิสังขารณ
พราหมณ์ คุรุทวิเชอชาติภารทวาชวงษ์วัตร จำเดิมแต่
วันแรก เราพลัด พระภารานิราศ มาอยู่ป่า ปนไปด้วย ภัยจะ
พรวณานันมิได้ถึงเจ็ดเดือนโดยนิยมาต มิได้มีภัยพาล
พยาธิตจะย้าย อย่างประหนึ่งจะไม่มีชาติชั้นอมาร ทง
มูลผลาหารก็หาสดวกตาย พอกูกตาได้เป็นสุขสบายไม่
ขัดสนในไพร่สาณท์ มาสร้างสมณิกนานถึงเพียงนี้ พง
เห็นหน้าทชกชนชม อย่างประหนึ่งว่าพรหมเป็นพราหมณ
พฤธิ์ พร้อมทงเครื่องโหมหุดุดสูอาต ไม่เท่าททานถอนน
แลประหลาดละเลสมเหลืออง เล่ห์มะตุมตูกสเรองรวงอร่าม
ทงเตานานนกกามหนักหนา สวรรค ดนเต ทานมาในครงน
เหมือนมิตรอันมีวิมลมงคล อย่างจะหยิบย่นภัก์ผลแผ่ให้
เรา ถึงท่านผู้เฒ่ามาแต่ทางไกล ก็กล่าวว่่าไกลเกิดทช

เชิญชำระธุลีล้างลของอันติดมา ชำระกายกายาให้เย็น
 ใจ นานเย็นใสสะอาดอย่าอาเกียรณิกินเกิดทฐิ พระมัทรี
 เชอตกมาแต่ทรวงทรวงภูผาพนมวงก์ ผลพฤกษาสิ่งประ
 สงค์เนื่องนอง ตัณท์ภา ทังทับทิมทองพลองพลับ มหาด
 แหนแห้วกระจับอินจันท์นั มธุเก ทุกสิ่งสรรพมะฆางซุก
 ช่มสวายสอ มะก้อเกดระกำกุ่มกีนนี้กัหวานฉ่ำรสโอชา
 ฤาจะฉนมะตูมตาดแดงป่าประยงค์ยม ทังมูลเผือกมันก็มี
 เป็นถมในฐานที่นั เชิญทฐิฉนให้สำราญในฐานที่นั
 เกิด อถ ตวเกน อันหนึ่งโสดท้าวเฮอโปรดประภาษ ถาม
 เต่าผู้เฝ้าภารทวาชทวิชาจารย์ว่า เชออันหนทางนักันดาร
 เป็นแนวพนัศพนมไพร สิ่งสัตว์ยอมอาศัยก็ไกลกว่าไกล
 โสดถึงหกสิบโยชน์ยากที่จะมา เกน เหตุนา เหตุไฉนนะ
 ทอาจารย์จึงจงใจทรมานมุ่งหมาย ไม่คิดแก่ความตายตาม
 มา ถึงคณธมาทนมหาทิมวันต์ ช่างไม่หวาดทวนครัน
 คร้าม ไม่ย่อหย่อนพยายามมาด้วยสามารถทงนั ใน
 ปรวารถนาของทชนกงานงจะประสงค์แสวงสิ่งใด จงบอก
 ยบุลกิจแก่เราไป ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ ยถา วาริวโห เมื่อซึ่งชูชกาจารย์จะรับพระ
 ราชทานทอดขอพระหน่ออินทร์เป็นปีโยรสร่วมพระนมม์ ยอ
 ยกยุบลเป็นอุบายบำรุงราชศรัทธา ถวายเป็นทางอุประมา
 นุประโมย ให้มีมโนภิมย์แจ่มใสไสมนัสศรัทธา ว่าพระ
 พุทธเจ้าข้าพระองค์ผู้ทรงพระญาณ ยอดกระษัตริมหาศาล
 สวมตวงษ์วรมณีศรีสรรเพชญ์พุทธรังกูร อันก่อสร้างให้
 เสรีจกแก่สร้อยสุภิกะกตสมโพธิญาณ ก็สมควรทุกที่ฐาน
 ทางพระราชศรัทธา ทังพระกรรณาก็ไม่เห็นอยหน้าย ใน
 สัตว์หญิงชายผู้ยากไร้ พระเมตตาญาณก็เย็นไปเป็น
 สุกนธรส ให้ฝูงสัตว์เป็นสุขทั่วทุกทิศา ล้วนพระมุกตาปรา
 โมทย์ มิได้มีอิสสาไสตวิหิงสา แก่ฝูงสัตว์คณาอันมั่งมิก
 ติพระทัย ทังพระอุเบกขาก็แผ่ไปเป็นมัยยม มิได้ชิงชัง
 ชนชมชวด ทุกหมู่สัตว์อันมั่งมียากไร้ เสมอพระทัยทาง
 พรหมวิหาร ที่จะหุดหู่ให้ทานไม่ท้อระทด ทุกหม่นเมองก็
 มาหมดในชมพู เป็นที่ชนชมช่วยชบชุประชาชน จะชอบ
 เชิงสิ่งใดก็ขอชนเขาเขาของ มิให้ขัดข้องเคืองระคายปฏิภา
 หก ให้สำเร็จทุกสิ่งซึ่งจิตกตามแต่จะปรารธนา มีอุปมา

เหมือนแม่นานที อันมรสวารทั้งห้าแถว ถ้องใส่ตั้งแสง
 แก้วกัมปุนปาน ขลาไหลเป็นท่อนารทกลง เต็มในตาฝั่ง
 ฟุ่มฟอง ผุ้งมัจฉาชาติชมชลาล่องโลดเล่น เกษมสุขอยู่
 เย็นย่อมอาศัย สรรพจัตุบาทคนาน้อยใหญ่เมื่อยามร้อน
 ย่อมโสรเชชอกซอนชานมา ได้ดุดตมรสธารารังภัย
 ที่หอบหวังเคล็ดอนคลายสงบลง ฝ่ายมนุษย์คนานนมประ
 สงคักเสือกสน บ้างกินอาบหาบชนบ่ขาดสาย ไม่สิ้นสุ
 สุขสบายก็เบิกบาน ด้วยรสวารีสำราญสำเรังใจ จะมี
 ชีวิตเป็นไปทางนี้ เพราะพระคุณนานทีทั้งห้า มีพระคุณ
 แก่สัตว์คนานันตจะนับมิได้ เหมือนพระทัยท้าวเธอจะ
 ทำทาน ทักทาศาสตราสรรพสัตว์ย่อมอาศัย ไม่เสียบุญ
 ศรัทธาไทยทวหน้า มิได้เลือกเว้นทุกแห่งหนักเห็นประจักษ์
 ว่าเป็นจอมจุฬาโลกย์เลิศลักษณะภษา ใช้เชิงข้าทชีจะว่า
 แต่เมื่อจะขอ จะบ้นบ้อยอยยกยอพระทัยท้าวเธอทำทาน
 เป็นความสัจจริงของข้าทอาจารย์นยากจน จึงอุสาห์สู้ทุกข
 ทนทรมานมา รับทานสองราชโอรสาทรามสวาดีไปเป็น
 ทาสทาสี จงทรงพระโสมนัสเปรมปรีดิ์ปราโมทย์ ที่

หมายจะโปรดประชาชนให้พ้นสงสารภัยภาคหน้า เพราะ
พระน้อย ๆ หน่อन्नรราชทรงสองศรี จึงยกยอดพระบารมี
มีมกุฎทานเกิดทูลกระหม่อม ให้พร้อมด้วยพระราช
ศรัทธา พระราชทานสองเสน่หาให้แก่ข้าทูลฯ ในกาลครั้ง
นั้นเกิด

๐ โพิธิ สัตต์โต สมเด็จพระบรมโพิธิสัตว์ตรัส
ได้ทรงฟังคดี ทูลชี้แจงการจะขอสองกุมารในวันนั้น
ทรงเกษมสันต์ศรัทธา ด้วยพระทัยเป็นธรรมคาบ้นดาล
ญาณบารมีมีทิมา แต่ประสูติจากครรภ์พระมารดาเหยียด
พระหัตถ์ออกพระวาจาจ้านง ประสงค์ขอพระราชทรัพย์
บำเพ็ญทาน ท้าวนางเธอวางประดิษฐานถึงพระหัตถ์
พระวาทสนานนปติพิพัฑฒกัพพณา จึงมกาดังพระราชศรัทธา
ไม่ย่อท้อ เมื่อพราหมณตะแก่ทูลขอพระยอดศรีกร่วม
พระชนม์ เธอจะยังเขาคันธมาทน์มณฑลให้สะเทือนสะท้าน
กัมพระราชบริหารให้ทูลฯ โดยท้าวเธอยินดีชื่นชม ว่า
พราหมณเอย ทินนัสสมเหมือนเรานึกคะเนไว้ว่าท่านผู้เฒ่า
จะได้บำรุงอุระเราอันเรียวว่าง จะให้เรานั่งทางโพิธิญาณ

เรามิได้มีต้นตานหวาดไหว ด้วยโลภมัจฉริยธรรมภายใน
 นะทอจารย์ ท่านจงเป็นเจ้าแก่สองกุมารมิ่งมงคล ทั้งสอง
 คนจงเป็นทาส สิทธิขาดแก่ท่าน ตามแต่ ทอจารย์ จะพาไป
 อันหนึ่งเราเห็นว่าเป็นสมัยเวลาล่วงลง จวนอัมภวงค์ตเข้า
 ราตรี จงนอนทนด้วยกันก่อนทางกันดาร จะด่วนไปก็
 มิเป็นการจะเกิดภัยร้าย หนึ่งนางมีทรัพย์เธอจะได้อนุโมทนา
 อุปสีมาเต จะได้จับจอมขฎวาระดับเกล้ากันเกษ เสียบ
 แขนงสนุคนอัยประทุเมศมาลา แล้วจะเลือกผลพฤษชาเป็น
 เสบียงแบ่งให้ จะได้สู้กันไปในมรคา พระพุทธเจ้าข้า
 ประการนี้ข้าทมิไม่ชอบใจ อันจะตามพระทัยทำวเธอให้
 อยู่ท่านางพญาตาบสินี เป็นสัตว์รื่นใจอ่อน จะอ้อยอิ่ง
 วิงวอนให้วันเวียง นางจะชบเคี้ยวกันแสงโคกาก็จะ
 เกิดความเสน่หาหวนหัน เป็นอันตรรายในทางธรรมเที่ยงแท้
 เป็นธรรมดาหญิงยอมมิสู้แน่ในทางทานการกุศล มักเศร้า
 หมองมัวมนไม่เหมือนชาย ดังถอของด้วยมือชายมิสู้สู้นัด
 มีแต่สกัดกั้นการกุศลให้เสียสูญ สัตว์มีมัจฉริยเป็นมุล
 กระแด่ ได้ไปรดอย่าปรวนแปรปรีดา จงเรียกพระตรุณ

โอรสทั้งสองศรี อย่าให้ทันพระมัทรีเธอเสด็จมา จะเป็น
 ทานมหามกุฏทาน เมื่อท้าวเธอทำลายชั้นอมารมย์มิด
 ก็จะได้จขณสุดสุดเสวยสวรรค สมบัติอนันต์จะนับมิได้
 ด้วยอำนาจเธอให้พระปิยบุตรทาน แก่ข้าทอจารย์นแล ฯ

๑ สมเด็จพระราชาธิบดี ตรัสว่าดูกรทรีไซ่เชิง
 ความ อันนางจะหยาบหยามยับย้อย อย่างหญิงท่น้อย
 ศรีทอนันท์หามิได้ แต่จะว่าไปโยให้ยาวความ พรหมณ์
 สิไม่ปรารถนาจะอยู่ ท้าพระมัทรีก็ตามที่ที่ท่านจะ พาพระพิ
 น้องไป แต่เราเห็นไม่เป็นอันที่จะโชติทรี ด้วยเจ้าทั้งสอง
 ศรีสียังอ่อนอบอวย กลิ่นน่านมยังไม่หายเห็นฉนี้ เราจะ
 ช่วยชชองลากลาเลิกให้ท่านเถิดทอจารย์ จงพาสอง
 กุมารนไป ยังสำนักนิกรุงส์ญไชยธิตี ได้ทอดพระเนตร
 เห็นพระสองศรีสุริยนัดดาตรุน้อย ๆ เป็นนวลงามตาม
 กันไป จะดีพระทัยท้าวเธอนัก หน่อพระหลานรักจะพิไรว่า
 ด้วยสุรเสียงเจ้าเฉื่อยฉาขออ่อนอ่อน ได้ทรงฟังก็จะอ่อน
 เ็นดูพระนัดดาทงคเป็นม่นก อันสิ่งของที่ท่านประสงค์
 แสนสมบัติ บพิตรจะแจจด์บรวงให้ เพราะเห็นท่านมี

นำใจสามภักดี ถวายพระหลานรุกรวมพระทัย ๕๑
 เป็นไฉนนะทชี่ เห็นจะตัสตวกได้ยิ่งกว่าใช้พระชาติกณหา
 พระพุทธเจ้าข้า ซึ่งโปรดเกล้าแก่ข้าเฒ่าทรพล ถ้าเดชะ
 กุศลได้สร้างมามีเป็นใด ก็จะมีบันดาลคดพระทัยท้าวเฮอ
 กรุณา ว่าเฒ่านำพระนัดดาตวงตรุณรัตน์ มาจำเวิญ
 พระราชศรีสวัสดิภักดี ก็เป็นความชอบของทชี่ใช้น้อย จะ
 ปูนบำเหน็จนั้บร้อยราชรางวัล ทุกสิ่งสรรพแดนพิพิชโยค
 โภคา เข้าของจะคณนาอนเนกนั้บมิได้ ข้าเฒ่าจะมีศใหญ่
 ไม่ยอม จะถึงที่เจ้าจอมอาจารย์อย่างโปรดปรานฉน
 กัดวเกิดออกแต่ข้าทชี่ชิตชาติทรชน การอกกุศลจะสู้ส่งของนำ
 ให้เป็นช่องระวางโทษ ท้าวเฮอจะชู้เชิญเป็นพิโรธรุกราน
 จะถูกกระทุ้พระโองการแก้ไข จะขัดสนเห็นจะจนในใจ
 ความ ด้วยตัวดีเป็นพราหมณ์ประพฤติพรหมจารี เป็นไร
 จึงองอาจออกไปลอบลักเอาพระชาติหลานหลวงทงคู้ จะ
 ขัดอยู่ในชั้น จะให้ชิงเอาพระชาติกณหา เห็นโทษจะถึง
 พิษชาติขามนคง บุญหนักแฉจะลดลงลาหนึ่ง จะฟังทรง
 พระโกธธา ให้ลงพระราชอาญาด้วยไม้หวาย แแทบบรรดา

ตายสายเสีย จะไซ้ไปหาเมียแต่่มือเปล่า ^{๕๑๖}คาเรยหส์สั
 จะมีแต่ความโศกเศร้าแสนทวี ด้วยอमितตานารีจะรุกราน
 จะว่ากล่าวประจานจ้วงจาบ จะยั้ระยำด้วยคำหยาบก็
 ยอกใจ ^{๕๑๗}ว่าเป็นผู้ใหญ่ไม่อ้อยา ให้ขาดจากทาสทาสา
 ชวงไซ้ ^{๕๑๘}เท่านั้นแลเป็นการใหญ่พระเจ้าข้า ขอถวายบังคม
 ลาพระลูกท้าวเธอทั้งสองไป ^{๕๑๙}เป็นทาสชวงไซ้ นางอมิตตา
 ในกาลบัดนี้แล ฯ

๑ สมเด็จพระราชาธิบดี จึงตอบคัตด้วยกรณาวา
 พรหมณ์เอื่อยอย่าว่าคนนั้น ^{๕๒๐}อินท้าวเธออินทรวงธรรมถกอนถ
 ถึงจะพิพากษาโดยคดีราชกิจประการใด ก็ดำรงพระทัย
 ให้แท้เที่ยง มิได้เอียงด้วยโทษฉันทา ^{๕๒๑}สถิตย์ในที่อุเบกขา
 ญาณมอชยสถ ^{๕๒๒}ยังย่นแล้วจึงตรัสพิจารณาเมือภายหลัง มิ
 ให้พลาดพลั้งเพ็ดยงพล่า ^{๕๒๓}ด้วยยุติธรรมท่วงที่จะเหมือน
 คำของทชี่หามิได้ ^{๕๒๔}จะดีพระทัยด้วยทัศนา พระหน่ออันอัย
 นัตตาดวงพระเนตร ^{๕๒๕}จะยินยลพระเขาวเรศตรุณราช จะ
 ชินชมด้วยเชิงฉลาดหลักแหลม ^{๕๒๖}ล้วนเล่ห์หลมเจ้าสอดแซม
 เสนาะนัก ^{๕๒๗}ในจะเร่งจำเวญรักราชันต์ดา ท่านจะดูลาก

อนึ่งเป็นหนักหนาในครั้น ทชึ่งเซอชังใจ อันจะมีเหตุ
 เกทภัยมาพะพาน เพื่อพระพนองสองกุมารนั้นห้ามได้
 ท่านจงพาไปเกิดที่ พระพุทธเจ้าชาซึ่งทรงพระปรานี
 แนะนำ นั้นเอนจะอุปถัมภ์ษาเฒ่าบนทุกทุเลาดุลาภ เดหน
 กัทรามเคียวเกล้า ไว้ในกลางกระหม่อมษาเฒ่าบนทุก
 ประการ แต่จะขอพระราชทานทูลลาพาพระลูกท้าวเธอไป
 เป็นทาสช่วงใช้นางอมิตตา เห็นดีกว่าแล้วแล ฯ

๑ ๓๓๑ ๑ ๐ ภิภเว ๓๓๑ ๓๓๑ ๓๓๑
 ศิลลิกษา กุมาร ๓๓๑ ๓๓๑ ๓๓๑ ๓๓๑
 ไต่ทรงฟังคดีตั้งต้น ของพราหมณ์เฒ่าอาธรรมถึงเถียง
 ทางผรุสวาท เป็นใจกาจดกรรจ์ ภยสิทธิ์ พระองค์สน
 ขวัญหาย พระชาติผู้พี่ชายชวนชินานาฏนึ่งกัณฑลละ
 ละดัง ออกจากหลังพระบรรณศาลา แล่นหลบเข้าสู่สม
 ทุมป่าละเมาะไม้ หมอบพระองค์ลงมิให้เห็นตัว พระพนอง
 เขอกลัวพราหมณ์ เหมือนมาติดตามต้อนเขาตัวไป สะตั้ง
 ตกพระทัยทง ๓๓๑ ๓๓๑ ๓๓๑ ๓๓๑ ๓๓๑
 ไปจากทนน ถึงเขตคันสระศรี พระชาติแลนางกัณฑล

คำนำ

สำนักพิมพ์คลังวิทยา ได้แจ้งแก่กรมศิลปากรว่า
ประสงค์ จะขอ อนุญาต จัดพิมพ์หนังสือภาพพิมพ์มหาชาติออก
จำหน่ายเผยแพร่ กรมศิลปากรเห็นว่าภาพพิมพ์มหาชาติ
เป็นวรรณคดีมา ฉบับพิมพ์มอยู่ขณะนักเก่าชำรุดมาก
เพราะพิมพ์ครั้งแรกตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ นับเป็นเวลา
เกือบถึงครึ่งศตวรรษ คือเมื่อ ๔๘ ปีมาแล้ว แม้ว่า
กรมศิลปากร จะอนุญาตให้ พิมพ์ แจกในงานพระราชทาน
เพลิงศพนายพันตำรวจเอก หม่อมหลวงเชวง เสนีวงศ์
เอกเป็นครั้งที่สอง เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ แต่
ก็พิมพ์เพียงจำนวนน้อย เพื่อแจกจ่ายเฉพาะผู้มาร่วมงาน
กุศล ทั้งในครั้งนั้น เจ้าหน้าที่ได้แก้ไขตัวสะกดการันต์
ตามพจนานุกรมเสียเป็นส่วนใหญ่ ต่อเมื่อพิมพ์ไปแล้ว
ได้พิจารณาโดยถี่ยวนอีกครั้งหนึ่ง เห็นว่าถ้าพิมพ์รักษา
ต้นฉบับไว้ตามฉบับพิมพ์ครั้งแรกจะเหมาะสมกว่า กรม
ศิลปากรจึงอนุญาตให้สำนักพิมพ์คลังวิทยาพิมพ์จำหน่าย
ได้ นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่สาม ในครั้งนี้ได้พิมพ์ตามฉบับ

นิวาเสศวา เอนุ่งผ้าคากรวงสักกระสันใหม่มั่นคง เธอ
 ไชรอยกอดยหลังลงในสระศรี เขาอารีบังพระองค์ เขาใบ
 บัวชมบงเธอบังเกล้า เจ้ากเรนชอนพระบิดา ในฐาน
 ๗๕
 ทนดูแล ฯ

๑ วันนั้นชุกกพุทธมาจารย์ แลไม่เห็นสองพระ
 ราชกุมารในทันใด ตะแคงนอนหันฮึดโกรธพาลพิโรธมร้อน
 เข้าตัดพ้อพระภุชชพรหมทั้งกูรเกษกษัตริย์ โภ เวสสันดร คุ
 กกรมหาเวศสันดรคาบสมุทรทรงพรตพฤช นามชื่อว่าฤาษณ์
 ย่อมทรงสัตย์ ให้ม้วยมุตเป็นบรมมรดกไม่มุตสา นีมาเสยซึ่ง
 สัจจาไม่มีจริง เดิมคุณเห็นเป็นยวดยงจะยกยอดพระบารมี
 มาตรออกปากขอพระชาติกัณฑ์ ก็ให้ด้วยปริศนาโดยค้อน
 แลจกเขิญชวนให้ฆ่าทำท้าวนาง ครนชัตชวางไม่อยู่ ก็
 ยอยกยให้ไปยังพระเจ้าบุปผินพิไชยธานี ครนทชรู ถึงเชิง
 ๗๖
 ชน ทันในท่วงที ท้าวเชือกาวเฉยงเห็นเดยงหลกกลไม่
 ลงตาม ทำหน้าตาดังไม่งตงาม่งวงงงเป็นพะวงพะวง
 แลวดลบลักแลดูหน้า ให้ควตาดักเตือนพระลูกน้อย พระ
 ๗๗
 หน่อนิกกระจอยรชยรุตเดียวชวนกันเฉยวณิน ตลิมหายไม่

เห็นตัว ทำมึนมิมีว้าวไม่สุขสบาย เธอทำเชิงเคยเมย
 เป็นไม่รู้เห็น ตกจะดวงล่อกันเล่นพอให้เลื่องภานุณญา
 ประการใด เธอญาใครในโลกยนี้ ที่จะกล่าวมุสาวาท
 เทียมเท่า ถึงพระเวสสันดรเจ้าองค์นี้ ก็เป็นว่าหามิได้
 แลวแล ฯ

๐ สมเด็จพระราชาญา เมื่อฟังทศบริภาษ ว่า
 พระองค์กล่าวมุสาวาทเวทนา นึกในพระทัยว่าเป็นไรคน
 ชรอยพระชาติกณหา กลัวชชรวาัยกาจ จึงหลบหลีก
 ประลาศหนีไป ตะแกจึงหยามหยามโยไฟโพชนา จึง
 เขาพระเมตตาเข้าตอบพรหมณ์ ประโลมได้ด้วยใจงาม
 คน ดูกรทชซึ่งซำซำ จะซึ่งโกรธโกรธาไปทำไม สอง
 กุมารจะหนีไปไหนอย่าร้อนรน เป็นพนักงานเราจะรีบวัน
 เร่งหาให้แก่ท่าน ท้าวเธอคนนาการกำหนด ตามบท
 วลัยุขรสองมังษอรออกไปถึงสระศรีโบกขรณพิจารณา ก็
 เห็นรอยพระบาททอดยหลังลง เขอ้ก็ทรงพระสังเกต ว่า
 สองตรนเรศเร้นซ่อนทราบพระทัย ท้าวเธอตรัสเรียก
 พระลกไปด้วยพระคาถา ฯ

๑ เอहि ตาต ๑ ๑ ตาต บียปู้ตต์ พ่อเฮยเจ้า
 ชาลศิริสุนทรลักษณ พระลูกผู้ร่วมรักพระบิดา เจ้าจงพา
 พระน้องนาฏกัณหาชนมากอน ช่วยธุระร้อนอันฮารก
 พ่อณผู้กพันไคว่พานพบพระโพธิญาณ พระยอดสุด
 สงสารเสมอชีวิต จงมาเป็นมิ่งมิตรมหายามกมลทาน จะ
 เสร็จแก่สร้อยสารศัพท์ปัญญา อันยอขยงหยั่งรู้ทุกอารมณ์
 เป็นเอกอุฏฐุมของบิดา แต่ก่อนมากมีเคยได้ยินผู้ใดเคย
 จะล่วงถาม เจรจาหยาบหยามเหมือนอย่างทชี่ ว่าพ่อณ
 มุสาวาท เป็นอประมาณเหมือนประมาณไม่เกรงใจ ความ
 เจ็บร้อนนี้กระไรให้พลุ่งพล่าน ตั้งเพลิงผลาญลามลน
 ให้กายสกนธก้าเว็บริ่นรุมระของค์ จะเขาน้ำอันใสตรง
 สุกนธรสหอม พันกละออมอันอบอาบ เือบสกลขับซาบ
 สรรพวงค์ ให้เย็นเยะเยือกอย่างนน ณ พ่อชาติ พระลูก
 เฮยประเวณีหน่อนราราช จะโพนประพาสพนสนทน์ ซ้ำม
 คำบลแสนกัณดาร ให้ถึงที่เกษมสถานต์แสนสุขไซ ก็ไปได้
 ด้วยยวยานยอขยต เป็นเอกขรรคอัศวรถชาธาร อัน
 อากเขยมเหยมหาญหัตถินทร ประดับด้วยคชาภรณ์ตาย

วิเศษจรด มิได้หวาดไหวด้วยภัยเภทพาธา ช่วยข้าม
 ล่ง พระ บิดาให้ไต่ดวงรัตน์ใน อนาวรญาณ ยอด สัพพะัญญ
 หยุดถึง ผังปากอมิต มหานคร นฤพาน เหมื่อนด้วยหมู่โลกีย์
 ยานเขาข้ามชนผู่ประชาชนดั่งนั้น แล้วพอจึงจะจัดแจง
 ดำเภารรมทางพระโลกย์อูตรบรรคักดิ์ พระอัญญ์สูงคิกมรรค
 ึ่งแปดประการ กล่าวคือญาณดำรัสตีวิริยา สมานิหมัน
 พิจารณาในพระอริยสังข์ทั้งสี่ พระโพธิบัคชัยกาญจนแจเง
 ัจจ เป็นสัตตภริรัตนรุจีศรีดำเภาแก้วแกมกาญจน์ จังกุด
 กงดาษกระดานชดุดรัตนามัย วิมลหมดใสแสงสุริยสังข์
 ล่องระรองเรืองพรรณนราย ด้วยรกรรชัยห้อยสายเส้าใบ
 บวรวิจิตรบรรจง อลงการแก้วกระหนกกระหนาบลาย
 ละเลื่อมแสงสุริยฉายโชติฟ้า เป็นที่นั่งมหาพิฆานมณเฑียร
 ระเมียดมาศ จัตุรมุขประหลาดสี่สหัสกฏาระดับ ด้วย
 ยอดแซมขันสลั้มสะพรังพรายพิโรภาษ ดังวิมานมาศ
 เมืองฟ้า พระบิดาจะดูระดับทุกสิ่งสรรพสินค้ำ สัตตภริรัตนา
 ธิเนกเฉกโพชนงคักทั้งเจ็ดประการ ประกอบศีลสารสมาธิ
 บัญญาล้วนโลกุตรสินค้ำขนลงไม่ล้มดิน บรรทุกทงหม่น

อมรมมนุษย์ นิกรสัตว์แสน สุนทรคนธรรพ ทานเจด พรอมทง
 พรหมเมศอมรินทร์ ทั้งไตรโลกย์ลงสันตผู้สำเภาแก้ว ก็มอง
 แล้วยไม่เพียบลง แลสูงระหงเห็นตระหง่านสง่างาม พรอม
 สัตว์ทงสามโลกย์ลงแล้ว พระบิดาจะทรงพระชรรค์แก้ว
 กาญจนกล้าวคือบุญญา อย่างลงเหนือบรพยงกัรัตนาครี
 สัตตภีรัตนเกตราไตรปิฎก มุขบถวิมานมณีสรี เมื่อเสด็จ
 สฤทธิฤกษัตไตเมือโต สันตาระลีสี่ บิดาจะข้ามซึ่งเวไนย
 นรากร ให้พันแก่งกัณดารดอนชาตุรภยชาติปาวี ถึงฝั่ง
 ฟากเกษมลัยสุดโตคสู่คังโมกขมารวิมุตติ ให้อันสุดสงสาร
 ชาติชราพยาอิมวามรณิ ดุลลาภพระโลกุตรโคตงน เพราะ
 พระชาติผู้ลูกอันเลิศล้ำ เป็นพระยานสำเภาธรรมแท้เที่ยง
 ส่งพระบิดาให้แดนเดียงหลัดกัณดาร ออกศลสาธารณทงสืบส
 ไต่ไปวัดสัตวโหลงซึ่งวาคชนอมาร เข้ามัตมทานครนิพ
 พานพันไป ก็ชาคัยซึ่งยานสำเภาคชตวจเ้าในครงน พระ
 ลูกเคยถึงจะหนีโพยกัย จะพันได้แต่โดยปัจจุบัน เบือง
 หนานนในสงสาร แดนกัณดารเดือดรอน พอเร่งรำพึง
 ผอนพิจารณาเกิด ถึงสัตวอันเกิดตายตามกระแสสายขลา

โลกย์ ย่อมมีสรรพทุกข์โศกทุกข์ตรมายเป็นเรือนเกิดแก่
 ตายของโลกย์ พ่อจะหนีไหนเล่าขึ้นมาเกิดพระขวัญเข้า
 ของบิดา อย่าให้พราหมณ์ตะแก่นินทาตัดพ่อ จงช่วยพ่อ
 บำเพ็ญทาน ในกาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ เมื่อพระชาติกุมาร ได้รับส่งสารสุนทรกถา
 พระบิดาตรัสเรียกขานนน มีอาจะอดกลนขงโศกาภกนิก
 ว่าแต่ก่อนกาล จะเรียกด้วยราชบริวารถึงสองที แล้วพระ
 ชาลจึงรับส่ง จะมมาทแต่สักครงหนงหามได้ พราหมณ
 จะทำประการใดกดี ก็ตามกรรมทมิได้ทำมา ทำไม่จึงจะ
 ให้พระบิดาตรัสให้หาถึงสองหนคนนน จะนับว่าเชชชาติ
 พระชินศรีสมมุติวงษ์ฤว่าไร ก็แข่งขันด้วยขทัยมานะ
 ในกษัตรา เธอจึงเลิกใบบัวบังพระเกษษาเคียวเกล้า เจ้า
 กกกลงเกลดอกเสอกชบพระเคียวเข้ามากอดพระบาทพระบิดา
 ทรง ก้นแสง กราบกราน สะอน อนอด พระทรวง ชบพักตรา
 กับบาทบาทาพระบิดุเวศ ท้าวเธอทอดพระเนตรมิได้เห็น
 พระก้นหา จึงตรัสถามว่าพระน้องยาเจ้าอยู่ไหน พระ
 ชาลเือกถักักขมุสาเปสุญวาท ก็รับพระศรีสุนทรโรจาทใต้

เกล้า กราบทุกเป็นขอเค้านในคำกลาง พระเจ้าข้าเป็น
 ทำทางธรรมดาสัตว์ เมื่อโพยภัยสัมผัสมาพะพาน ต่าง
 ตนต่างก็บาดบ่ารุงตัว เป็นดินเกล้าด้วยกลัวซึ่งโพยภัย
 เป็นพนักคิดที่จะทูลให้ทราบพระบาท ท้าวเชอแก้วแจ้งว่านาง
 กัณหาอยู่ในสระน้ำ จึงมีพระสาสนชาสนองเรียกราชกุมาร
 เหมือนเรียกเรือพระชาติไม่หลดกัน พระนอองนางกษม
 ชมนหมอบมออยเข้ามา ก็กอดขอพระบาทาเบองชายสะออน
 ให้ นำพระเนตรไหลลงหลังพระบาท เหมือนบัวบาน
 ประทุมมาศมารับรอง นำพระนัยเนตรพระหน่อสอง
 กษัตรา ส่วนสมเด็จพระมหามหิเรศ ก็กล่นนำพระเนตร
 มิได้ พระอัสสุชลชลาไหลลงเหนือหลังพระพินอง ดูจดัง
 แผ่นกระดานทองรองรับอัสสุธารา วิลินมานไธ เหมือน
 จะมีหทัยถอยหลัง แลวก็ตงพระสติพระโพธิญาณ จึงยัง
 พระลูกทงสองสงสารให้ย่นยังพระพักตรา ก็ตรวจวัตต์
 พิกัดคำดังโคบาลประมาณมูลค่าโคเป็นของชาย ว่าพระลูก
 รักหญิงชายของพ่อเอย ทงคู่เจ้าเคยเข้าใจในจิตของพ่อ
 น ผู้องใสศรัทธาที่จะทำทาน เป็นทางโพธิญาณย่อม

หยงรุ เจ้าเพื่อนเชษฐทงค้อยาเคองใจ จงจำคำของพ่อไว้
 นะพ่อชาติ แต่ตัวของเจ้าผู้เคยวนหนอกษัตริย์ ถ้าใคร
 เป็นไทสันทักพันทาสทหี จงหาทองไถทตเนอนาเป็นนิกข
 คำควรค่า พันตำดั่งตราตรวจไฉนนะเจ้าจึงจะเป็นไทพัน
 ทาส แต่พระน้องนางกัณหา ศรีศุภลักษณ์กษณาหนอกษัตริย์
 จะสืบวงศ์วงศ์พัฒนาไป น้องเป็นหญิงยิ่งจะใหญ่ผูกพาด
 จะชดค่าแดนฮอยพอประมาณหมนกกมควร จะมีชายชาติ
 ทรามลามาฉวนเฉียบเข้ามาหา เตมาชาติไว้ทรัพย์สินนับแต่
 เงินทอง จะมีผู้เอาเข้าของสิ่งละน้อยมาโอบอ้อมอวยให้
 เป็นสินไถ่พระกัณหา ก็จะไปกระทำตามวิสัยชาติ
 สมเภท ก็จะได้บุญวรรเวศวงศ์กษัตริย์สุริยพงษ์ของเราไป
 หนึ่งเจอาชานฮอยพระทัยว่าพอนไม่เที่ยง ทรก่ลูกดาเฮียง
 อารรม มาชดค่าไม่เสมอกันประการนี้ พ่อชาติมาเราจะ
 ชดค่าพระน้องกัณหาให้มากมุล ด้วยสรรพทรัพย์ไฮสุริย์
 สวรรยศสมบัติ ทุกสิ่งสัตว์กระราชทรัพย์ศฤงคาร เป็นต้น
 แต่คชสารสินธพชาติ โคสุสุภราชทาสชายหญิงสิ่งละร้อย
 กัณนิกขคำร้อยตำดั่งตรา พระลูกเฮย เว้นแต่ขัตตยพงษา

สมมติวงษ์ อันมีศกตจรงทวงทพย์ได้ถึงเพียงนี้ พอชาติ
 จงจำไว้ นี่เป็นดินไถแม่กัณหา มาเราจะไปเกิดอย่าอยู่ช้ำ
 ทช้จะคอย เขอกัพาพระหน่อช้อย ๆ ดำเนินนาค นางเหนือ
 ศิลาอาสน์ออกพระโษษฐไปรดเรียกทอาจารย์ ว่าเชิญทช้
 มารับเอาสองกุมารบัดนี้ พระหัตถ์เขอทรงพระเต้าสีโตทก
 วารี่แลสองราชกุมาร พระทัยผูกพระโพธิญาณหยั่งลง
 จับพระเต้านานนกรวดตรงในมือพราหมณ์ จึงตรัสด้วย
 พระทัยงามฉน พราหมณ์เฮย อันพระชาติกัณหา จะ
 เป็นลูกชวชาซึ่งช้งมิชอบใจ จึงยกให้แก่ท่านหามิได้ ดัง
 ดวงชีวิตจิตใจนัยนา แต่เรารักพระด้พัพัญญูญาณยิ่งกว่า
 พระยอดรักสงสาร ถึงแสนส่วนหม่นประมาณมิเทียบเท่า
 เป็นเพียงเท่า อิท หานี่ อันทานนึ่งเป็นกระแสด่านิสงส์
 ส่งให้เสร็จ ซึ่งสรพเพชดาญาณ ในอนาคตกาลอย่าเกิน
 กำหนด เขอกัเปลืองปลดปลงพระทัย ให้สองกุมารแก่
 ชูชกาจารย์ฉนวนน พรอมด้วยศีลสมาธิขันธปัญญา มี
 พระมหากรรณาเป็นมูล บริบูรณ์ด้วยทศบารมีมหัศจรรย์ กิ
 เกิดมอเนกอนันตนานา เมอท้าวเขยยกพระยอดสองเสนหา
 ให้เป็นทาน แก่ชูชกพฤตมาจารย์ฉนวนนแล ฯ

พิมพ์ครั้งแรก และแก้ไขตัวสะกดการันต์ เฉพาะที่ลบกั่นกัน
จริง ๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อบริการชาวบรรณรักและ
เสียงของคำไว้ตามเดิม

ภาพพิมพ์มหาชาติที่พิมพ์ในเล่มนี้ มี ๓ กัณฑ์ คือ

๑. ภาพย่นประเวศน์
๒. ภาพกุมารบรรพ
๓. ภาพสักรบรรพ

ในคราวพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ นั้น
สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงพระนิพนธ์
อธิบายเกี่ยวกับภาพพิมพ์มหาชาติ หนังสือมหาชาติต่าง ๆ
ตลอดจนประเพณีมีเทศน์มหาชาติ ดังได้ตัดตอนนำมาตี
พิมพ์ไว้เบื้องต้นของแต่ละกัณฑ์แล้ว.

กรมศิลปากร

๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๗

๑ ตมตถิ ตทาสยิ ๑ ๐ ภิขเว คุกรภิกษุ
 สขมฺพรทงพรหมจรรยา สมเด็จพระเวสสันดรนาภิบัติ
 เรอทรงจับกรพระชาติกัณฑา ให้แกชชวราชไว้ ราชหฤทัย
 เรอมาตหมายมารคญาณศัพท์พัญญู ยามเมื่อยกยอดพระ
 เขาวทงคฺเขาดงมอพรหมณฺ พรอมตวยศัสสารทงตาม
 ทนฺโต ภิสณฺภิ ขณะนไนไซเสยงสฺฐาตลบันตาดวิจลจลาจล
 หวาดไหว ปรวตมตมณฺไปเพียงภมรจักร กิหนทกจะพก
 ควาท่าลายโลกยลมลง มีอาขุสฺฐทงทรุดลนฺ มตฺตวารีโณว
 ดงพระยาช่างสารชบมนเมามก่าลง แล่นระเส็ดิระสังตอย
 เสย งวงงาเงง่านสะบัต เท้าคุดคุดคกรรจ ห้าวหาญ
 หนให้สำเนียงอานาจ ปรแแปวันเป็รียงโกญจนาทน
 สนนฺ คชฺฆานา เสยงสัททบันภฏาณบวรเลงกระเครงคริก
 ครนครน กวาทมนแดนแซเซ็ง เสยงระบัตระเบงบน
 เวหากองกิก ฟังพิภุกระตมคัง วิราวสัททํ ดงเสยง
 สัทททังสตาล บุคคฺลให้ประหารคฺวยคชนเหล็ก ดนพิภุ
 เป็นเสยงเล็กแดใหญ่่น้อยไต้ละวอยละพัน เสยงสนนฺเนียร
 นาทในนภากาศโกลา สาคโร ทังสาครคงคามหาสมุทร

อันทุกสุดสังขยา คณน่านับอนันตถึงศัพท์แปดหมื่นโยชน์
 เสียงอุโฆษกึกก้อง ก็พัดผิงฟุ้งฟ่องพะเฟื่องฟั่น คะเคลดอน
 คลุ้มไปด้วยคดองคณนยะยามโยน สูงเป็นเทือนโชนสุดไสต
 หกสิบโยชน์นับคณนา ชอคงคาวิจิระลอกกระฉอกขลาลัน
 ไหลกระทบจตุจันจักรวาทบรรพตภูมา สะท้อนถอยกลับ
 กลิ้งมาในอากาศ กำเวียงเสียงเนียรนาทคะโครมครืน ผุ่ง
 มัจฉาชาติตักตนตามระลอกก็กลิ้งกลอกกลับ บ้างก็บาย
 หัวหูทางหับหกหัน สวารพางคณันผุดโผนพ่นน้ำโตนโตคด้น
 เป็นคลื่นคลุ้มสายสินธุกระฉอกขล ชลาไหลเป็นวังวน
 เวียนหวน ผุ่งสัตว์ในน้ำอนันตคณนา ติมิงคดมทามัจฉา
 กิชนนม ชูเศียรภริรมย์ผุดผู ผุ่งมังกวเสือกเงือกงูบ้างก็ฟุ้ง
 พุกผุด เต้นตามตระวังคุดตลุดพัลวันแหวกว้าย ก็ตฟอง
 ฟุ้งกระจายจ้ำรัสแสง สรรพภุขงคณิกวรดำแดงบันดาลฤทธิ
 วิชุลิตลิวลอยเป็นฝอยฝน ผุ่งสกลสมุทรวเทพาอทกรักขธา
 ปิคาศ ผุ่งเสื่อนาเนียรนาทอ้านวยพรพุลภริรมย์ยนิติ สีเนรุ
 บัพพตราช่า ทงพญาสุวรรณคิรราชสิงขร ชุนเขายุกุนธร
 ลอมเหล่าสัทภณท์ ก็บ้วนบันคะเคลดอนเหมื่อนจะถอดดอน

ทำลายลง ก็น้อมยอดประโคมมาตรงเขาพระหิมพานต์
 วงกฏ ทั้งแปดหมื่นสี่พันบรรพตก็โอนอ่อน ระทวยทอด
 ดั่งจะถอดถอนถวายเป็นอภิวาทต่อบาทหงส์วงกฏครี ทั้งพยัคฆ
 พญาราชสีห์สัตว์รพสัตว์จตุบาท ก็แผ่นผาดแผดร้อง ระวัง
 ฤทธิกองโกไลหลสนัน ทั้งฝูงเทพอัปสรสาวสรวรรค์คณา
 นิกทรทุกชั้นตองสุ่ม ไสพศพรหมพร้อมชุมนุมชนกันชื่นชม
 บูชาไชยวาท บ้างก็โปรยปรายทิพมาศมาลา ล้วนสัตพิช
 รัตนวษามาลัย เฝ้ายงบันลือลนสนันไปเป็นโกลี ด้วย
 ทิพยสังคีตตะฆัมฆาน ทุกเทพบุตรเบิกบานบุญชมแซมชน
 บ้างก็ขนิบขนิมแย้มพระโอษฐ์อวยพร ว่า สามี เวส
 สันดร ข้าแต่พระเวสสันดรอดลดาบส พระบาทมาทรง
 พรตพิช ข้างประสาทพระลูกทงสองศรีเสนาหา เห็นยากที่
 ผู้จะศรัทธาจะทำได้ดั่งนี้ นินเนอหนอพระอรยมุนีจะนำสัตว์
 ให้พ้นวิญญูสงสาร จงเสด็จแก่โพธิญาณศัพท์พญญูยอดโลก
 จงข้ามข้าพระองค์ให้พ้นโศขสาครพระเจ้าข้า ชะแซของ
 สาธการบูชาณ เฝ้ายงอนอกอิงคณิงมิมโหฬารเป็นพิลึก
 ลนสนันฟ้าผอยฝน ให้เสยวสยของพองชนชั้นทุกเส้น หนาว

๕ ๔ ๒ ๒ ๖ เป็นเมฆหมอกมืดมัวท
 ทุกทิศ เกิดอัศจรรย์ดิเรก ด้วยอำนาจเอกมกุฏปิยะบุตร
 ทาน เอกโกลาหล บันดาลให้ตั้งระดมทั้งดมแผ่นดินฟ้า
 ๒ ๕ ๖ ๖ ๕ ๒ ๕ ๖ ๕ ๖ ๕ ๖ ๕ ๖ ๕
 สมททาสนน เสียงสททบนลอลนเป็นอันหนึ่งอันเดียวดงน
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 แต่พบบดพดงภวคพรหม พร้อมระงมชมพระโพธิสมภาร
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ครองสมเด็จพระบรมชติยมหาศาลสรรเพชญ์เพศสังคร อวย
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 สองบังอรให้เป็นทาน แก่ชุกชกพฤตมาจารย์ ในกาล
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 นนแล ฯ

๑ ตโต โส รัชมุมาทาย ๑ ๐ ภิกษเว ตูกร
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ภิกษุสงฆ์หมู่ทรวงศีลสังวร เมื่อพราหมณ์เฒ่าได้รับสองบังอร
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ออกมา จินตคิดว่า กัดได้เครือเขาขาดแล้ว ก็ผูกพัน
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 พระกรแก้วกณหาชาติ แล้วก็ตามต่อนตกระหน่าเนนนวด
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 เขาปลายวลิลดาหวดชายขวา พาไปเฉพะหน้าพระที่นั่ง
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 จิว อันว่าพรวณฉิวหนึ่งพระนอยหน่อลอลออ่อน เมื่อทชช
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ชันด้วยเครือเขาแขง พระโลहितไหลละลุมแดงคูอนาด
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 พระองค์เฮฮสนทวนหวาดวอนไหว ถ้อยทีถ้อยเธอให้หลัง
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 แทนกัน ทชเดินด้วยดวงตาคุดสำคัญล้มตะแคง เครือเขา

แข่งขอพระหัตถ์ออกนกลุ่ยหลุดจากพระกรกระษัตริย์พนอง ก
 บ่ายหน้าหนพราหมณ์ทั้งสองเธอโคกกา พระชาติกันแสง
 ทูลพระบิดาด้วยคาถาฉนั้น ฯ

๑ ตมตถ เต कुमार บัณฑุมุ ๑ ๐ ภิกขเว
 ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงไตรสิกขา कुमार ฝ่ายพระชาติกันหา
 เมื่อหนีเตมาชราโบยวัน พระกายระริกสิ้นหัวน้ไขว ปาน
 ประหนึ่งว่าใบไม้อ่อนอันต้องลม ยกพระกรกราบประนม
 น้อมอภิวาท กับพระบาทพระบิดา พระชาติเธอทูลทเลา
 ลาพิลาปว่าไร ว่าพระพุทธเจ้าข้า ถึงพระบาทจะเลื่อมใส
 ศรัทธาทจะทำทาน แก่ทอาจารย์ฉนั้น กระหม่อมฉันขี้
 มิได้ขัดพระอชฌาสัย แต่ลูกนมาชาติขระลัดถึงพระแม่เจ้า
 มิได้แจ้งว่าพระปิ่นเกล้าบำเพ็ญทาน ให้กระหม่อมฉันแก่
 ทช ของต่าพระชนนีน้อยหนังก่อน เพลากัจจนเธอจะ
 เสด็จจรสู่อาศรม ขอให้ลูกนวิลากราบบังคมพระคุณแล้ว
 จะได้โลมเล้าพระน้องแก้วกันหา ให้เสวยมุลมลาภษีรา
 หาร พระคุณของลูกจะได้เบิกบานบันเทาทุกขททบพระทัย
 ด้วยได้เซยชมชื่นใจพระแม่เจ้า จะฝากฝังแก่พราหมณ์เฒ่า

เป็นท่วงที พระแม่มีตรีจะมีผู้เศร้าโศก ด้วยความวิโยค
 ลูกผู้เพื่อนยาก อันไม่แจ้งก็จักอนนจะลำบากเวทนา พระ
 แม่เจ้าจะโหยหาให้รำ ไม่เป็นเสือกดำที่จะตรงเสวย ด้วย
 ลูกทั้งสองนคอยเคยเป็นคู่เชษฐาใจ ไม่แจ้งเหตุว่าลูกไปร้าย
 ฤๅดี พระคุณจะไม่มอมตรอมทุกรাত্রีที่วาวาร ขอพระ
 ราชทานงคท่า ให้พระมารดาเธอยินยอม พร้อมด้วย
 พระราชศรัทธา หนะยัย วา ถึงพรหมณผู้จะตตาฆ่า
 ชายเขาเข้าของ ปองประโยชน์ด้วยสิ่งใดก็ดี ข้าพระพุทธช
 เจ้าชาติลูกชาย มิได้ขอต่อแก้ความตายจะตามพระทัยพระ
 เจ้าข้า อัย พราหมโณ พราหมณผู้ไช้สามานย์ มิ
 บรูษโทษสืบแปดประการประกอบในกายวิกล ถ้าเดินไป
 กลางหนผู้เห็นก็จะโจทย์กันว่าพราหมณนั้นเป็นมนุษย์ ฤๅว่า
 ยักษา ข้างผู้เห็นแท้จะวิศชนาว่าพราหมณนยักษ มลโลहित
 โภทโณ ย่อมจะเขาเนือมนุษย์เป็นภักษโภชาหาร ลูกทั้ง
 สองจะมอดม้วยในมือมารเป็นแม่นมั่น ใจนี้กระไรมา
 ร้ายดกาจดกรรจักันแต่จะทำโพย มาผูกพันวันโยยลูกน

ยับย่อย มิใช่มนุษย์ชรอยนี้เป็นยักษ์ฯ แสงนมิตรเป็น
 พราหมณ์มามิให้สงสัย จะขอลูกทั้งสองไปเป็นอาหาร จับ
 พระเนตรแฉวมารกจะตกเนื้อ ลูกทั้งสองจะเป็นเหยื่อ
 ของยักษ์ฯ ไม่ทรงพระกรรณางิ่งเสียได้ ไม่มีอาลัยแก่
 ลูกผู้เพื่อนยาก ธรรมนิยมโดยยเห็นลูกลำบากเมตตา อัน
 ละครไวพระทัยอเบกขาไม่เจ้อเพื่อ เหมือนมิใช่เนาเนื้อใน
 พระวงษ์ ตั้งแผ่นศิลาไว้ด้วยพิศเหล็กลงไม่หวาดไหว
 ตะแคงลูกทั้งสองนี้กระไรไม่เมตตา ตั้งบุคคลดศิชาเค้าโค
 กระบือ กระณีฤๅควรพระองค์มาตุได้ พระคุณเฮย เห็นดู
 ลูกผู้เพื่อนไว้ทั้งสองวา ได้โปรดเกศแก้วกัณหาผู้น้องน้อย
 ยังไม่หน่ายนม พระชนนีจะได้เชยชมฐพระทัย ถึงกัณหา
 จะไปก็จะมีวการ ด้วยทางกันตารพราหมณ์จะเร่งว่ารีบ
 ร้อน ตีให้เดินก่อนระกำใจ เจ้าจะร้องไห้เหือดแห้ง รหวย
 หุดสุดแรงร้องตาย เหมือนลูกเนื้อน้อยยังมีวาทจะกินนม
 ข้าพระเจ้าปรารมภด้วยพระน้องนาง เห็นจะววยวางใน
 กลางไพร ขอพระราชทานไว้แต่เจ้ากัณหา เป็นเพื่อน
 ศาลาพระแม่เจ้า ได้โปรดเกล้าฯ ขาดี ในครนเกิด ฯ

๑ เมื่อพระชาติศรีสุนทรกุมาร กราบทูลสาร
 กันแสงให้ พระองค์จะได้ตรัสประการใดก็ไม่ มี พระชาติ
 กัทรังพระกันแสงปริเทวนา กัมน้องกัณฑาทศด้วยพระคาถาคน
 ๆ น เม อิทึ ๑ ควรจะส่งสารด้วยพระชาติ เมื่อกราบทูล
 ถ้วนทุกเลลา พระบิดามีได้โปรดประภาษ เหมือนใจจะ
 ชาติคอยพระมารดา เธอทรงพระกันแสงกับพระกัณฑา
 ว่าจะไป ถนเห เจ้าเพื่อนเชษฐาใจของพี่ ทุกข์อันใดที่
 พราหมณิตตามต้อนมาขบขันเคียวเชษฐ ความทุกข์ทงน
 ว่าเป็นธรรมดา ทว่าทุกหญิงชายอันเกิดมาในสงสาร ทุกข์
 ทงนก็เป็นประมาณมิเป็นใด ลูกนเป็นทุกข์ใจด้วยพระแม่
 เจ้า เพลาเข้ากำขบลูกทงสอง กันแสงส่งด้วยน้องนาง
 กัณฑาเป็นอาลัย มิใคร่จะจากลูกไปประหนึ่งรู้งค์ ว่าจะ
 จากลูกมั่นคงในครองน ถ้าพระแม่มีตรีเธอเสด็จมา ไม่
 เห็นหน้าลูกน่อย ๆ จะทรงพระอาลัยละห้อยให้หา
 อหรรตเต จ รตเต วา แต่หว่าคำคุมเทียงคน จนตักคน
 อากูร ด้วยลูกจะสาบสูญสิ้นทงสองฤาประการใด จะทรง
 พระสงฆ์สรวอยเศวรา ทงพระบิดาเจ้าจะตรอมพระทัย จะ

ชวนกันทรงพระกันแสงให้จนเหือดแห้ง รววยหุดสุดแรง
 เฮอร์องรำ นทิว เหมือนแม่น้ำอันน้อยหนงต้องแสงสุริ-
 โยภาส เมื่อสมัยมาสถุดแลงจะเหือดแห้งหายไป พระคุณ
 ของลูกทงสองวาระอาลัยด้วยลูกน้อย นันนานด้วยรอย
 ราชราตรีทริกตรอมจะไผ่ผอมผิตพระรูปร่าง พระโรคจะ
 ทำลายล้างให้พราดัย ลูกจะได้ฟังใครในครงนี้ จะเป็น
 กำพรว้าพรวากพระชนนีแต่น้อย ๆ อนาคตา ไ้อ้จะทูลดัก
 เท้าโตพระบิดาก็ดูดาย ไม่บริปรายไปรดปรานห้าม
 ทอจารย์เสียมงเลย พระน้องเฮยเป็นผลวิบาก สรรพจะ
 จากทงรักจำจะนิราศ ทุกถิ่นที่ประพาสผูกขิงข่า ช้มีพุกา
 หัวไธวไทรตณสารภีพิกุลแก้ว เป็นแถวสล้างยางทราย
 เวทีสา ถ่าสบายบริบูรณ์ด้วยกิ่งก้านกิ่งมั่งสุริโยภาส เรา
 เคยลลาคแลนเลน ทนงเย็นเมื่อยามร้อน เคยหลับ
 นอนเป็นนิจมา ทงฮารท่าทนงตรงมงคลไบกขรณี นำ
 นนไธสสี่สองถึงดินเคยอาบกินแต่ก่อนมา เราชวนเก็บ
 มะลิลาล้ำดวนประดับเกล้า อูปริบัพัพเต เห็นอดิงขรเขา
 คันธมาทน์ เคยเซยชมบุปผาชาติทุกเวลา หัดถกกา อัสสาว
 ไ้อ้รูปคชสารสิงห์เสื่อทรายกระต่ายโตโคม้า ทรงพระกรุณา

บันประทานให้เราเดิน แต้นจะนานเห็นทักทายจะกระจัด
กระจายรายร้าง ทุกถิ่นฐานเคยสว่างอารมณ์เรา ชหา
มหเส ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐
ด้วยพฤตมาจารย์ ในกาลบัดนี้แล ฯ

๐ เมื่อพระชาติทรงพระปริเทวนา กับด้วยนางกัณหา
มิช่า เฒ่าชูชกพฤตมาจารย์ใจฉกรรจ์ ตะแคงเดินตาม
ตวันพระพนอง ผูกพันสองราชกุมาร ตะแคงตอหน้า
ฉานท่งพระบิดาพาไป ในกาลนั้นแล ฯ

๑ ตมตถ นิยมานา กุมารา เต ๑ ล ๑ ตติ ๑

๐ ฤกษ์เว ดูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสิกขา เมื่อ
ทชตะแก่พาพระพนองสองกษัตริย์วิ่งไป พระชาติเธอ
ทูลเป็นอาลัยเหลียวมา แลดูพระพักตราพระบิดุเรศ
นำพระเนตรเขนอของหน้า กราบทูลอ้อสาเป็นอาลัย พระ
พุทธเจ้าข้า ลูกทั้งสองนี้จะลาไปกับพราหมณ์แล้ว ที่ไหน
เลยลูกแก้วจะได้กลับมา สนองพระบาทบาทาทาแทนพระคุณ
ได้ทรงพระการุญโปรดเกล้า จงตรัสประโลมเจ้าเล้าคดี
แก่พระแม่มัทรีเมื่อเสด็จมา ว่าลูกชาติกัณหาจะห้อยให้

สารบาญ

กาพย์วนประเวศน์

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือมหาชาติ	๑
ลักษณะตริยเสด็จเดินทาง	๕
ลักษณะตริยถึงเมืองเจตราชู	๗
ลักษณะตริยเจตราชออกมาเฝ้าพระเวสสันดร	๘
ลักษณะตริยเจตราชทูลถามเหตุที่เสด็จมา	๑๐
พระเวสสันดรตรัสแถลงความตามที่เป็นมาแก่ลักษณะตริย เจตราช	๑๑
ลักษณะตริยเจตราชทูลถวายสิริราชสมบัติ พระเวสสันดร ไม่ทรงรับ	๑๒
ลักษณะตริยเจตราชจะไปทูลขอโทษพระเวสสันดร ๆ ไม่ ทรงอำนวยการตาม	๑๓
ลักษณะตริยเจตราชเชิญเสด็จดำรงราชย์ พระเวสสันดร ไม่ทรงรับ	๑๓

อดวยพระพรไว้กราบลา พระแม่อย่ามีโรคาเคืองพระทัย
 จงพ้นจากโศภณอันตรราย จงเสวยพระสุขสบายสมบุรณ
 ๕ ทงพระพ่อเจ้าจงเพิ่มพูนภักดิ์ผล ให้พ่ายพ้นภัยพยาธยาย
 พระบาทอย่ามีมา เมื่อพระมารดาของข้าพระพุทฺธเจ้าจะ
 ๖ เสด็จเข้ายังอาวาส ไม่เห็นข้าพระบาททงสองศรี จะทรง
 พระโคกโคกกันแสงสร้อยเศร้า จงโปรดเกล้าพระชนนี
 ของลูกด้วย อย่าให้พระแม่เจ้ามีวรมณา ลูกจะได้เห็น
 พระพักตราสืบไป พระคุณของลูกจงได้กรุณาแนะนำ
 ๗ เขาเครื่องซึ่งทำประธานลูกให้ลากเดิน เขาออกเสนอ
 ให้พระแม่เจ้าเห็นต่างหน้า ว่ารูปสิ่งสัตว์อัสสาชสาร
 ๘ ทงนี้ ของชาติลูกกนกหา ให้ดูต่างพระพักตราอย่าตรอม
 ใจ ถึงพระแม่เจ้าจะมีพระทัยทุกขร้อนไต่เห็นของก็จะมือน
 ๙ หุเลาหลง จะมีผู้ทรงพระโสกาได้ทรงพระกรุณาลูกเกิดแต่
 ๑๐ เท้าน พระชาติพิลาปสังสารเสด็จแล้วก็ไปแก่พฤตมาจารย์
 ในกาลบัดนั้นแล ฯ

๑ ตมตถ์ ตโต เวสสันต์โร ราช่า ๗ ล ๗ ตติ

๑ ภิขเว ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิปัญญา เมื่อ
 พระเวสสันตรนราธิบตี พระราชทานพระชาติกัณหา
 ได้ฟังพระลูกเธอโคกากันแสงตั้ง ก็เกิดความสงสารคับคั่ง
 เคืองขุ่น พระทฤทัยอ่อนอุระว่อนระทดสท่อนทอดพระทัย
 ใหญ่ ภิขปมาโน พระกายหวาดไหวระริกต้น ตั้งพระยา
 ข้างสารขัมมันมทิมา อันพญาไกรสรสิงหราคาบคนไว้
 มิชนะนไขว้เหมือนพระจันทร์ อันเข้าในปากมหันตราห
 มิอาจยับยงอยู่ทนได้ นำพระเนตรไหลลงหลั่งหลั่ง
 ก็เสด็จเข้ายังพระบรรณศาลา ก็ทรงพระโคกากันแสงพิลาป
 ร่ำไร ว่าโอเวदानเป็นสมัยสายัณห์เย็นลง ผุ่งคนยอม
 ประสงค์ศารทธาร บ้างหอมล้อมลูกหลานเป็นเหล่าเหล่า
 ขวนกันกินเข้าขนมต้มสุกสรรพโภชนาหาร เป็นสุข
 ตำราญระงับร้อน ใส้สองมังอรเจ้าพ่อเอย เจ้ามิเคยได้
 ความยาก ปานนจะอดอยากผลาหาร ทอจารย์ใจฉกรรจ์
 กันจะตรันเร่งรัด จะเจ็บปวดเป็นสาหัสเวทนา ใครจะ
 เป็นญาติกาจุงพระกร ใครจะมีอนมลาผลไม้เจ้าเพื่อนไว้

ของบิดา จะอดนมน้ำในมรคากันดาร ไฉนแสนสงสารพระ
 ลูกเคย กระทบเลยอนาถา ทั้งพรหมณ์แต่ก็ไม่เมตตา
 ตกระหน่ำ นินเอนแกลงให้เวาชอกช้าแตกฉานในมกุฏทาน
 บารมี เหมือนชายชาติเสื่อมศรีวิษยา มาตกนสกดปลา
 ที่หน้าไซ บรรดาจะได้พระโพธิญาณ เพราะพระบิณฑุ
 ทานบารมี ทมิไม่ช่วยชูสนอม ชอบแต่จะโอบอ้อมอารี
 ด้วยได้ระตอกสวดกตทจะสงวนจึงควรแก่พรหมณ์ น
 กระทบไปหยาบหยามอย่างจะเยาะเย้ย แต่ก่อนก็ไม่เคย
 ใครจะเข้ามาทำเข็ญ อย่างเช่นทมิชราหามีได้ โดยแต่
 ทาสตีนไถถองสวชนทาส ผู้อนรุภิมอาจที่จะเออมเข้ามา
 โธหัง เขาก็เกรงกลัวเรามิ่งไม่เหมือนพรหมณ์ กระทบ
 มาหยาบหยามยับย้อย อย่างพระเขวหน่อน้อย ๆ นควร
 จะกรรณา นตตอหน้าตาตั้งใจ เป็นว่าใครจะทำไม่แก่ภูมิ
 พรหมณ์เคย ถูกเป็นกษัตริย์ศรีสุริยชาติ เช่นประหนึ่ง
 อย่างเดานจะมาประมาทหมันกุเจิวฎาทือทมิ กุจะทรง
 พระขรรค์ไชยศรีอนุคร จะยังให้ลมคว่ำดงกอนบดเดยวน
 จึงจะชิงเอาพระชาติกณหา พออุกจะได้เห็นหน้ากัน การ

อะไรจะให้แก่เหล่าอาธรรมทูรชาติ เมื่อมีพยานาทวิหิงสา
 เสียตแฉกเป็นแฉกเข้ามาระคนข้างอกกุศลสิบสี่ สันทน
 เพราะเสนาหา จึงเกิดพระสัมประัญญาขอตญาณ พวก
 โสภณบริวารยี่สิบห้า มีศรัทธาเป็นต้น กับกุศลเจตนา
 เกิดขึ้นในสันดาน สัทธมมมัญญา หยั่งเห็นในโบราณ
 ประเวณีสันต์ ก็นั่งนึกพ้อตตพระองค์เอง ว่าเอออะไรไม่
 กลัวเกรงเจียวนะเจ้าเวสสันดร โดยแต่ก่อนผู้จะก่อการ
 กฤษฏาภินิหารทานบารมี จะเสร็จแก่สร้อยศรีสรรเพชญ์
 โภธิญาณ ย่อมอาศัยซึ่งเบญจทานบริจาคนิกรู้ฤ่ว่ายาก
 ยอตรัก ตัวก็หาญหักเห็นแก่พระโพธิญาณ จึงองอาจ
 อำนวยทานทำทั้งนี้ได้ สัทธิตชาติอาศัยใช้พระลูกแล้ว
 ควรจะผ่องแผ้วผูกพันสัพพัญญุตญาณ เออก็การอะไร
 เจ้า ข้ากับเจ้าเขาจะตักกัน ทนอย่ากระนั้นนะมหาเวสสันดร
 เธอตรัสสั่งสอนพระองค์เองให้ละอายเกรงกลัวบาป พระ
 ทัยเธอราบคาบเข้าสู่เบกขาญาณ ภารมัยยัสสัดัดเสนาหา
 พระพักตราก็ผ่องใส เสด็จออกไปนั่ง ณ หน้ามุข พระ

มั่งตะเป็นสัสทุกสุนทร ทุกรูปพระปฏิมากรทองท่งแท่ง อัน
บุคคลแกลงตั้งไว้ ในฐานที่นั่นแล ฯ

๑ สัจฉิ ภิร ๑ ๐ เมื่อพราหมณ์ตะแก่พาพระพิ
นองท่งสองศรี พระชาติพลาปร่ำไวยอยู่แจจแจ กณเ
ตุกรแก้วกัณหา ถ้อยคำท่านว่ามาแต่โบราณ ว่ากุมาร
กุมารผู้ใด หากบิดามิได้โดยอนาถา ยังแต่มารดาได้โคม
เคียงรักษา สงวนไม่เสียความกรุณา ควรที่จะเหน้อยหน้า
ในลูกหญิงชายไม่มีชิงชังชนชม ช่วยบำรุงรักษารมย์ไม่
นิราศได้ กุมารผู้หนึ่งไซ้ไรโสภา ได้ขอความบิดามารดา
พร้อมทั้งสองฝ่าย กุมารผู้ใดแม่ตายยังแต่พ่อ ก็พยายาม
พอเป็นท่วงที จะปรานีนั้นน้อยในลูกรักหญิงชาย ได้ขอ
ว่าพ่อแม่ตายท่งสองสูญ สัจฉิ คำนึกแน่เป็นเคามุดมีมา
แต่โบราณดังอกเราท่งสองนำสงสารอนาถา พระมารดา
เธอท่งไว้ ไกลยกุลบาทพระบิดา เธอดูได้ไม่เมตตาให้
พราหมณ์ดี จะทรงพระปรานีโปรดห้ามปรามแก่พราหมณ์
ผู้พิโรธ อย่าให้กริ้วโกรธกระทำทัณฑ์ ถึงกระไร
แต่จะว่ากันกับตะแก่บ้าง ก็บร้างจะเร่งรัดเราไป ให้

บันดาลโกรธ ก่นแต่จะพิโรธร้ายกาจ เด็กเท่านั้นถูข่างตี
 ก็ตวาดให้วิ่งเล่นแสนทุกขเวทนา ขรอยจะเป็นยักษ์
 แสงเหือดด้วยความอยาก จึงตลุกให้ลำบากบอบแล้ว
 จะพาลูกแก้วไปกินเป็นอาหาร ก็เห็นตระหนกในหน้าฉาน
 ฉะนี้ ยังไม่ทรงพระปรานีหนึ่งเคย พระคุณของลูกเอ๋ย
 จงออกพระโอษฐ์ได้โปรดปราน เกด้ากระหม่อมฉาน
 ถิ่นหา อันจะจากพระบาทพระบิดาในครั้งนเกิด ฯ

๑ สมเด็จพระเวศสันดรราชฤๅษี ได้ทรงฟังคดี
 นางกัณหา ทรงพระโศกกำสรดระทดพระทัย นำพระเนตร
 ไหลเป็นหยาดเลือด สุกสกตสีแสงแดงเดือดคั่นออกมา จาก
 พระนัยนาทางสอง จะระบายอัสสาสะปัสสาสะตามคลองก็
 คับคั่ง จึงตั้งพระสติตามระลึกตรึกไป ว่าความทุกข์ทั้งน
 ไชว์เกิดมาแต่ความเสน่หารักลูก จึงพันผูกพิจารณา ใน
 พระอุเบกขามัชฌิมี ตัดความโศกสงบลง พระกายก็ปลด
 ปลดเปลื้องวราศี ตั้งศรีสุวรรณปฏิมากรทองทั้งแห่ง อัน
 บุคคลแก่งประดิษฐานไว้หน้ามุขนั้นแล ฯ

บันดาลโกรธ ก่นแต่จะพิโรธร้ายกาจ เด็กเท่านฤข่างดี
 กัดवादให้วงแฉ่นแสนทุกขเวทนา ชรอยจะเป็นยักษา
 แสงเหือดด้วยความอยาก จึงตลุกให้ลำบากบอบแล้ว
 จะพาลูกแก้วไปกินเป็นอาหาร ก็เห็นตระหนกในหน้าฉาน
 ฉนั้น ยังไม่ทรงพระปรานีนิ่งเฉย พระคุณของลูกเฮย
 จงออกพระโอษฐ์ได้โปรดปราน เกตุ่ากระหม่อมฉาน
 กัณหา อันจะจากพระบาทพระบิดาในครึ่งนเกิด ฯ

๑ สมเด็จพระเวสสันดรราชาณี ได้ทรงฟังคดี
 นางกัณหา ทรงพระโศกกำสรตระหดพระทัย นำพระเนตร
 ไหลเป็นหยาดเลือด สุกสดสีแสดแดงเดือดคั่นออกมา จาก
 พระนัยนาทั้งสอง จะระบายอัสสาสะปัสสาสะตามคลองก
 คับคั่ง จึงตงพระสติตามระลึกตรึกไป ว่าความทุกข์ทงน
 ไชว์เกิดมาแต่ความเสน่หารักลูก จึงพันผูกพิจารณา ใน
 พระอุเบกขามัชยัสถ์ ตัดความโศกสงบลง พระกายก็ปลด
 ปลงเปลืองวาคี ดังศรีสุวรรณปฏิมากรทองทงแห่ง อัน
 บุคคลแกลังประดิษฐานไว้หน้ามุขนั้นแล ฯ

๑ เมื่อชุกพฤตมาจารย์ใจฉกรรจ์ ตะแกผู้กัณฑ์
 พาพระพี่น้องไปใกล้จะถึงประตูป่า พระกัณฑ์หัดห้อยให้
 เห็นเวทนา ว่า อิม โน ปาทุกา ตุกรพระพี่ชายชาติของ
 น้องเอ๋ย น้องไม่เคยที่จะเคืองแค้นแสนทุกขเวทนา ด้วย
 มาทา^๕ทงสองก^๕ฟองพระบรมม^๕อบชา^๕ ทช^๕ชุดไม่ปราณี
 ตีกระหน่ำกระหนาบไป ทีโหม จัธธา หนทางก็ยังไกล
 กว่าไกลนัก ทีไหนน้องรักจะรอดชีวิต นีเจ โวลัมพะเก
 ทงพระชาติตยักถอยถดถลงต่ำ เป็นเพลาย่าสนธยา
 พรหมณยังเตือนต้อนตีดำให้เดินโดยด่วน ออกเงินเจ็บบัน
 บ่วนเป็นเวทนา ทีไหนน้องจะได้เห็นหน้าพระชนนี นับ
 วันนับแต่จะลบลดวงแล้ว ไม่เห็นทางที่จะแวจตามมา ไม่
 มีใครที่กรณานำสาร ให้ทราบพระบาทบทมาลัยพระแม่
 เจ้า จะเห็นแต่เทพยชนเขาคิริยพฤษพิมาน ที่จะฝากสาร
 ส่งไว้ เราไม่มีอันใดที่จะบูชา จะประชุมขุดศิรษาประสาน
 เคียรทงสอง อุทิศแทนประทุมทองถวายเป็นอภิวาท สองเรอ
 ชบพระเคียรประสาทส่งสาร พระสรเสียงสะท้านสะเทือน
 ทวทุกเทพหมู่ไม้ ว่า โภณโต ข้าแต่พระไพโรพฤษเทเวศร์

อันถึงสถานทุกขอบเขตศิวิไล์ท่าอาว ห้วยลห่านหุบเหวผา
 โอสถิโย ทุกเครื่องน่ายอดไม้ จึงมารับอภิวัตให้ว้บุชา
 ช่วยบอกแก่พระมารดาแต่โดยดี ว่าลูกชาติกัณหาмаกับ
 พรหมณ์ ความกรุณาหาโรคามิได้ จะบันเทาพระทัย
 เธอทุกขร้อน ถ้าแจ้งว่าพรหมณ์ตะแก่ขั้บร้อน โปยตี
 ไหนพระชนนีจะมีพระชนม์ จะระเหระหนละห้อยให้ จะ
 อาสัญบรรลย์ด้วยลูกน้อย ถ้าพระแม่เจ้าจะตามรอยบท
 จรมา เร่งให้พระมารดาตามหนทางนตรงมิได้คิด แต่
 อาศรมบทมาถึงนี้ อโห วัตถุ ษฎิณี ไฉนหนอพระแม่
 เจ้า เข้าป่าแต่เข้าไม่ควรจะช้า จะรีบร้อนเข้ามาชิมขมัน
 ให้ทันที ที่ท้าวเธอปรานีเราพี่น้อง ฤาพระแม่ได้สิ่งของ
 ผลไม้มากกว่าแต่ไรแต่ก่อนมา เริงจึงช้าในวันนี้ ถ้าพระ
 ชนนีเจ้ามาทัน ก็แบ่งปันผลไม้ให้ที จะมีเมตตาปรานี
 ไม่นั่นนวดหวดหวาย ที่กรวโกรชก็จะเห็ดหายลดลง
 บ้าง บ้างที่จะเร่งรัดเราไป ไ้อ้เป็นกรรมไฉนฉนี้ พระ
 ชนนีจึงไม่ตามมา สงสารสองเธอทรงพระโถมันด้า
 กันแสงสั่ง เสนาะในพนมวังหิมเวศ ทุกผู้สมรมเมศวิมาน

กษัตริย์เจตราชแต่งการรับเสด็จพระเวสสันดรประทับ แรมคน	๑๘
พระเวสสันดรเสด็จจากเมืองเจตราชู	๑๘
กษัตริย์เจตราชตามส่งเสด็จ แลทูลพรรณนาระยะทาง	๑๘
กษัตริย์เจตราชตั้งให้เจตบุตรอยู่รักษาประตูป่า	๒๔
เสด็จกษัตริย์เสด็จเดินทาง	๒๔
เจตบุตรถวายเนออย่าง	๒๕
พระเวสสันดรประทานพระสุกษามณีแก่เจตบุตร	๒๕
เสด็จกษัตริย์เสด็จโดยระยะทางถึงสระโปกขรณิ	๒๕
พระอินทร์ตรัสให้พระวิศณุกรรมบันดาลพระอาศรมถวาย	๒๕
เสด็จกษัตริย์เสด็จถึงพระอาศรม	๒๖
พระเวสสันดรทรงผนวชเป็นฤๅษี	๒๗
สามกษัตริย์ทรงผนวชตามเสด็จ	๒๗
พระมัทรีทูลขอพรรับปฏิบัติพระเวสสันดร	๒๗
พระเวสสันดรตรัสขอปฏิญาณแก่มัทรี	๒๗
เสด็จกษัตริย์ทรงยินดีในบรรพชาภิ	๒๗

สารบาญ

กาพย์กุมารบรรพ

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือกาพย์กุมารบรรพ	๓๑
ชูชกถึงเขาวงกต พักนอนอยู่ชอกเขา	๓๓
พระมัทรีทรงพระสุบินเป็นทูนิมิตเหตุ	๓๕
พระมัทรีเล่าพระสุบินถวายพระเวสสันดร	๓๗
พระเวสสันดรทรงทำนายพระสุบิน	๓๗
พระมัทรีทูลฝากสองกุมารแล้วออกไป	๓๘
ชูชกเดินทางจะมาพระอาศรม	๓๘
พระเวสสันดรให้พระชาติออกไปรับชูชก	๔๐
ชูชกขับพระชาติ	๔๒
ชูชกเข้าเฝ้า ทูลปฏิสันถาร	๔๓
พระเวสสันดรต้อนรับชูชก	๔๔
ชูชกทูลขอสองกุมาร	๔๖
พระเวสสันดรทรงอนุญาต แต่ขอให้อยู่ที่พระมัทรี	
ชูชกไม่ยอมอยู่	๔๗

พระเวสสันดรขอให้ฟ้าสองกุมารไปสู่กรุงตีฬี	
ชูชกไม่ยอมไป	๕๐
สองกุมารหนีพราหมณ์ไปซ่อนในสระโบกขรณี	๕๓
ชูชกหลุดตัดพ้อพระเวสสันดร	๕๔
พระเวสสันดรเสด็จไปตามสองกุมาร	๕๕
พระเวสสันดรตรัสเรียกสองกุมาร โดยคำอุปมา	
เปรียบด้วยยานนาวา	๕๖
สองกุมาร ^๕ ชนมาเฝ้า	๖๐
พระเวสสันดรทรงพิกัดคำสองกุมาร	๖๑
พระเวสสันดรทรงประสาทสองกุมารให้แก่ชูชก	๖๓
เกิดมหัศจรรย์	๖๓
ชูชกผูกพระกรสองกุมารติดขึ้นไป	๖๗
ชูชกล้ม (ล้มใน) สองกุมารหลุดมาทรงกันแสง	
ทูลพระราชบิดา	๖๘
ชูชกตามมาจับสองกุมารพาไปอีก	๗๓
พระชาติ ^๘ ทูลส่งถึงพระมารดา	๗๓

พระเวสสันดรทรงโหมนัสด้วยสงสารสองกุมาร แล้วระงับพระทัยได้	๗๕
พระชาติครวญกับนางกัณหา	๗๗
ชูชกล้มครั้งที่ ๒ (ล้มนอก) สองกุมารหนีมาอีก	๗๘
นางกัณหากันแสงทูลพระราชบิดา	๗๙
พระเวสสันดรทุกข์พระทัยแล้วทรงระงับได้	๘๐
ชูชกพาสองกุมารไปไกลจะถึงประตูป่า	๘๑
สองกุมารประกาศเทวดา ส่งความถึงพระมัทรี	๘๑
สองกุมารถึงประตูป่า	๘๓

สารบาญ
ภาพย์สักรบรรพ

	หน้า
อธิบาย เรื่องหนังสือภาพย์สักรบรรพ	๘๕
สองกษัตริย์ทรงยินดีในบิณฑุตรทาน	๘๕
พระอินทร์ปรารภถึงพระเวสสันดร	๘๕
พระอินทร์จำแดงเป็นพราหมณ์มาเฝ้าพระเวสสันดร	๘๖
อินทพราหมณ์ทูลปฏิสันถาร	๘๗
พระเวสสันดรตรัสรับพราหมณ์ และตรัสถามเหตุที่มา	๘๘
อินทพราหมณ์ชักเอาแม่เฒ่า ๕ มาอุปมา	ทูลขอ
พระมัทรี	๘๘
พระเวสสันดรทรงประกาศพระมัทรีให้แก่พราหมณ์	๑๐๐
เกิดมหัศจรรย์	๑๐๒
พระมัทรีอนุโลมตามพระราชศรัทธา	๑๐๒
อินทพราหมณ์ทูลอนุโมทนา และสรรเสริญ	
พระเกียรติคุณสองกษัตริย์	๑๐๔

	หน้า
อินทพราหมณ์ผู้ถวายคืนพระมัทรี	๓๐๖
อินทพราหมณ์ผู้เป็นพระอินทร์ และปรารภ จะถวายพระพร	๓๐๗
พระเวศสันดรตรีศกพร ๘ ประการ	๓๐๘
พระอินทร์ประสาทพระพรถวายตามประสงค์	๓๑๑
พระอินทร์คืนสู่วิมาน	๓๑๒

อธิบาย

เรื่อง หนังสือมหาชาติ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เรื่องหนังสือมหาชาติ ข้าพเจ้าได้อธิบายไว้ในคำนำเมื่อพิมพ์หนังสือภาพพระกัมมวารบรรพ แลภาพสักการบรรพโดยพิสดาร แต่บางที่ผู้อ่านสมถะเล่มนี้จะมีบางคนที่ไม่ได้อ่านภาพมหาชาติทั้งหมดแล้วแต่ก่อนข้าพเจ้าจึงเห็นควร จะกล่าวเนื้อความในตำนานเรื่องหนังสือมหาชาติซ้ำไว้ในที่นี้อีก

หนังสือมหาชาติ คือ มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งแต่งเป็นกลอนในภาษาไทยมีหลายอย่าง คือ

๑. มหาชาตिकाหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ประชม นักปราชญ์ราชบัณฑิตย์ แต่งขึ้นเมื่อชกาล พ.ศ. ๒๐๒๕ ๑๓ กัณฑ์ เมื่อเสีย

กรุงเก่า หนังสือมหาชาติคำหลวง กัณฑ์หม-
 ทานต์, ทานกัณฑ์, จุลพน, มัทรี, สักกรบรรพ,
 ฉกษัตริย์, ฉบับสูญหายไปเสีย พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ประชมนัก
 ปราชญ์ราชบัณฑิตยสถานแต่งกัณฑ์ที่ขาดขึ้นไว้จนครบ
 บริบูรณ์ทุก ๑

๒. กาพย์มหาชาติ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ประชมนัก
 ปราชญ์ราชบัณฑิตยสถานแต่งขึ้นเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเจ้าทรงธรรม ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๔๕ จน
 พ.ศ. ๒๑๗๐ ด้วยมีเนื้อความในหนังสือพระราช
 พงสาวดาร กล่าวไว้ว่าใน แผ่นดิน นั้นได้ แต่งมหา
 ชาติคำหลวงอีกครั้ง ๑ กาพย์มหาชาติฉบับ
 เดิมเห็นจะสูญหายมากกว่ามหาชาติคำหลวง ได้
 พบสำนวนครึ่งกรุงเก่าที่แน่ใจ แต่กัณฑ์กาพย์
 กุมารบรรพที่พิมพ์แล้วนั้น กาพย์วนประเวศน์
 ที่พิมพ์ในเล่มนี้ หอพระสมุดฯ ได้ต้นฉบับ
 หลวง ครองรัชกาลที่ ๑ มีบานแพนกาเขียนไว้ว่า

“วัน ๔^๓ ๓ คำ จุลศักราช ๑๑๑๔ ปีชวด จัตวาศก
 ข้าพระพุทธเจ้าพระอลักษณ์แต่ง ข้าพระพุทธ-
 เจ้านายชำนาญอักษรเขียน” ดังนี้ สันนิษฐาน
 ความตามบานแพนงเข้าใจว่า เห็นจะมีรับสั่งให้
 พระอลักษณ์แต่งเพิ่มเติมกัณฑ์ชวด พระ-
 อลักษณ์คนนั้นแต่งในทางข้างศาสนาไว้หลายเรื่อง
 ทั้งที่เป็นบทกลอนแลเป็นความเรียง ได้ความ
 ว่าขอตัวขอบุญจัน สังกศตคุณานนท์แต่งกัณฑ์
 วนประเวศนิน แต่งถึงสำนวนกรงกรุงเก่าพอ
 เข้ากันได้

๓. มหาชาติกลอนเทศน์ มีหลายความมาก แต่งกัน
 มาแต่ครั้งกรุงเก่า จนในกรุงรัตนโกสินทร์
๔. มหาชาติคำฉันท์ หอพระสมุดฯ มีฉบับเกือบครบ
 ทุกกัณฑ์ เป็นสำนวนแต่งครั้งกรุงรัตนโกสินทร์
๕. ลิลิตมหาชาติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
 กรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรง ๒ กัณฑ์ ขอแรง
 พระสงฆ์แต่งกัณฑ์อื่น มีฉบับอยู่ที่หอพระสมุดฯ
 รวม ๘ กัณฑ์

หนังสือมหาชาติทั้ง ๕ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ล้วนแต่
เป็นกลอน ยังหนังสือมหาชาติที่แต่งเป็นเทศน์ธรรม
วัตร และเป็นความเรียงยังมีอีกต่างหาก ด้วยเรื่อง
มหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่อง ที่นับถือ กันมา แต่โบราณ
ทั้งในประเทศนี้ และประเทศอื่น บรรดาที่นับถือพระพุทธ
ศาสนา ถือกันว่าวิเศษยิ่งกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยรวม
บารมี ๑๐ ของพระโพธิสัตว์มีอยู่ในเรื่องนี้ทุกอย่าง

ภาพยวนประเวศน์

๑ เต จัตตาโร ขัตติยา อันว่าพระบรมกษัตริย์
หงส์ศรีสุริยวงศ์ เมื่อเสด็จบวรประสงคฺ์เสด็จศิริวงกฎ
มิได้แจ้งทางที่กำหนดดำเนินไพร่ ด้วยความเข้ญใจก็จำ
เป็น ปฏิปถา ทอดพระเนตรเห็นมหาชน อันเดินทวนทาง
ถนนนั้นมา ก็ตรัสถามถึงมรคาเขาค้นอมาทน์ ว่าดูกรผู้
ญาติเราทั้งหลายเหล่าประชาชน ยังรู้แห่งตำบลบรรพต
วงกฎศิริมีอยู่ที่แห่งใด ไกลฤๅไกลประการนี้ จึงช่วยช
ให้เราไป ผู้ประชาชนชวนกันร้องไห้กราบทูล ว่าข้าแต่
พระบรมนารถนเรนทรสูรบุรุษทรงศักดิ์ เป็นเทพผ่านทุก
ผู้สัตว์ กรรมแต่ก่อนใดจึงพลัดพระเวียงวังนิเวศน์
พระพุทฺธเจ้าข้า ทนทางนี้ยังทุเรศไกลกว่าไกลนัก ขอ
พระจอมจักรจงแจ้งพระญาณ ฝ่ายสมเด็จพระจอมจักร
พาพเพศันดร ก็พาพระมัทรีศรีสมรกับสองราชบุตรนเรศ
เสด็จประเวศยังห้องวนาวาศ สองข้างทางสถิตมาสดวัน

หมู่มั้ ผลธาริโน ทรงพวงผลดอกใบรบัดบานบ้างสุก
 งอมหอมหวานวิเศษ สองตรวนเรศน้อยๆ ได้ทักหนา พระ
 พี่น้องปรารถนาจะใคร่ได้ ก็ทรงพระกันแสงให้วงวอน
 ด้วยอำนาจพระผู้จะเป็นครูสอนสัตว์โลกย์ เหล่าพฤษภผล
 ไม่มีอาภอกวิญญา ก็ขยายแย้มยอดระย้าประหนึ่งยินยอม
 คุจโสมนัสโน้มน้อมหนองลงมา ถึงพระหัตถ์สัมผัสสาธุ
 สบาย โออินิตวา บพิตรก็ทรงเลือกผลสอดสวาทว่า
 หวาน อันสุกแก่ตระการนา นา พระราชทานให้พระโอรสา
 ะทั้งสองเสวยสุขสำราญ ส่วนสมเด็จพระยอดเขาวมาลัย
 มัทรี ได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นยินดีตาลอศักรวิทย์ พระโคม
 ชาติชูชันทุกต้นพระเกษา ให้เสียดเสยงพระโคมามีเคย
 พบ นางก็มีมโนบน้อมนมัสการ ออกพระโอษฐ์อวย
 เกษมสถานต์สรรเสริญตั้งสารุ อัจฉริ รต ควรแล้วที่
 อาตมพิศวง ด้วยอดคุดยเดชพระผู้ทรงศีลศรัทธา สยเม
 โวธนา แต่ก่อนกับที่เห็น ไม้อันหาวิญญามิได้มาเป็น
 ปานประหนึ่งวิญญา มาหนองโน้มน้อมลงมาถึงพระหัตถ์
 ด้วยกำลังศีลศักรวิทย์ แห่งสมเด็จพระมิ่งโมฬีจุฬาโลกย์

อันจะล่องจากโศภสงสาร นางสองสาวูการตั้ง^๕ ทาง
 แต่เมืองเขตอุดรไปถึงเขาสุวรรณคีรี^๖บ้านบรรพต มีกำหนด
 นับได้ห้าโยชน์ ตโต แต่^๗นั้นไปโสดถึงสถานทีอิารโกน
 ติมารา ระยะเวลาโยชน์คนนาได้ห้าเล่า ตโต แต่^๘นั้นไปถึง
 เขาชญชนะคีรี ก็มีวัดถึงห้าโยชน์ ตโต แต่^๙นั้นโสดสืบไป
 จนถึงบ้านพรหมณวิไสยสมญานาพิณฑทกะ ถ้วนห้า
 ระยะเวลาประมาณ ตโต แต่^{๑๐}นั้นไปถึงนครพิศาลสมญา
 มาตุละนควธานี นับวัดทางถึงสิบโยชน์ สิริระยะเวลา
 แต่^{๑๑}นั้นโสดสุดอวสาน กำหนดมารคประมาณได้ตามสิบ
 โยชนโดยตรา เทพดาก^{๑๒}เ็นดูครุณราช^{๑๓}ทง^{๑๔}กษัตยวงษ์
 สิบ^{๑๕}บัส^{๑๖} ก็ยอมรคาเข้า^{๑๗}ใคอง^{๑๘}คมนาการ^{๑๙} เสด็จ^{๒๐}จวน^{๒๑}เดย^{๒๒}วก^{๒๓}ก^{๒๔}ด^{๒๕}
 ถึงสถานทางทุเวศ เข้า^{๒๖}ถึง^{๒๗}ขอบ^{๒๘}เขต^{๒๙}มา^{๓๐}ตุ^{๓๑}ละ^{๓๒}น^{๓๓}คว^{๓๔} แต่^{๓๕}เวลา
 เข้า^{๓๖}จน^{๓๗}สาย^{๓๘}ณ^{๓๙}ที่^{๔๐}เ็น^{๔๑}ลง^{๔๒}รอน^{๔๓}รอน^{๔๔}ก^{๔๕}เ็ด^{๔๖}จ^{๔๗}ถึง^{๔๘} ด้วย^{๔๙}เทพ^{๕๐}ย^{๕๑}เจ้า^{๕๒}
 คิด^{๕๓}ค้ำ^{๕๔}น^{๕๕}ง^{๕๖}กร^{๕๗}ณา^{๕๘}ใน^{๕๙}หน^{๖๐}่อ^{๖๑}น^{๖๒}ริ^{๖๓}ศ^{๖๔}ร^{๖๕}า^{๖๖}ว^{๖๗}า^{๖๘}ว^{๖๙}ง^{๗๐}ง^{๗๑}ษ์^{๗๒} เหตุ^{๗๓}ณ^{๗๔}น^{๗๕}น^{๗๖}พระ^{๗๗}พุ^{๗๘}ท^{๗๙}ธ^{๘๐}
 อง^{๘๑}ก^{๘๒}ก^{๘๓}ต^{๘๔}ร^{๘๕}ัส^{๘๖}เท^{๘๗}ศ^{๘๘}นา^{๘๙}ใน^{๙๐}จ^{๙๑}ริ^{๙๒}ยา^{๙๓}ป^{๙๔}ฎ^{๙๕}ก^{๙๖} เป็น^{๙๗}เน^{๙๘}อ^{๙๙}ค^{๑๐๐}ว^{๑๐๑}า^{๑๐๒}ม^{๑๐๓}สา^{๑๐๔}ธ^{๑๐๕}ก^{๑๐๖}เ^{๑๐๗}ม^{๑๐๘}เ^{๑๐๙}อ^{๑๑๐}
 เน^{๑๑๑}อ^{๑๑๒}ค^{๑๑๓}ว^{๑๑๔}า^{๑๑๕}ม^{๑๑๖}หล^{๑๑๗}ง^{๑๑๘} น^{๑๑๙}น^{๑๒๐}แ^{๑๒๑}แล^{๑๒๒} ฯ

๑ ตมัตถ์ ๑๗ ๑ สโรทกนัถิ ๑ ฤทธิษเว คุกรสงฆ์
 ผู้ทรงศีลศึกษา เมื่อสักขัตตฤคาลดลงลดถดถูกรัตนการา-
 มาตุละมหาบริเอก อันทกหม่นกษัตริย์ภเศกเสวยราชย์
 บริบูรณ์มั่งคั่งด้วยหมู่อำมาตย์มัจฉมังสา สรรพนานักครส-
 นานาสุรวาณ เป็นที่เกษมสำราญประชาราษฎร์ สม
 เด็จพระบรมนารถหน่อมุณี มิได้เสด็จดำเนินเข้าในบุรีราช
 สุวาน ก็เสด็จประทับแทบทวารนครศาลา ส่วนสมเด็จพระ
 พระสุตาอศุขยวรัตนมัทรี มุญจตวา ก็เข้าชำระเกาฐูลดของ
 อันติดต่องพระบาทพระราชสามี สัมพาหิตวา พระมัทรี
 ก็นวดในพระชงชชานบาทบรมราชภัสดา นางพระยากั
 ยุรยาดรออกไป ยับยั้งยืนอยู่ใกล้โอบนันทบทวารศาลา
 ด้วย พระดำริ ว่า จะ ยัง พระญาติให้แจ้ง ว่า พระบรมนารถ
 ราชสามี มาถึงบุรีมาตุละนคร อิตถิโย ฝ่ายผู้หญิงอัน
 สัจญจรไปมานอกในเมือง คัม ทิสวา เมื่อเห็นพระมัทรี
 ศิริวัตน์เรืองราชกัญญา ปริกสิสุ ก็ชวนกันก้มเกษาถวาย
 อภิวาทพิศวง ก็วงแหวดเป็นวงกงกัมเกล้า ก็ทูลว่าพระแม่
 อยู่ทิวเจ้าองค์คนนมองคนางมัทรีแดฤฯ อันมีลักษณะเลิศกา

ในแหล่งหล้า เป็นอัครวรยใจแกฝูงข้าคิดรำพึง สุนุมาล
 เมื่อแม่สืบปึงเป็นนางกษัตริย์สุขุมชาติ ไซ้เชิงแม่จะ
 ลลาศล่านองนี้ ในอดีตกาลแต่ก่อนมา ปรียชาติวา
 พระแม่จะเสด็จลลาศ ย่อมทรงสิวิกาภาณจนแก้วแกม
 มาศมานวง บางคาบแลดวงกทรงเครื่องราชรถอันรุ่งเรือง
 ด้วยนพรัตน์ มีศรีสุดาตูกตระกูลกษัตริย์เป็นศฤงฆาร ย่อม
 แวดวงเป็นบริวารตามมา เป็นเลิศล้ำโอฬารระศักดิ์ศรี
 สวราชย์ มหัท ครองนบนเป็นไฉน ขาทงสนนสงสย
 สุกคิด พระอาการณผดเห็นเพทนา มาเดินด้วยพระบาท
 เทาเปล่า ดูกเปลี่ยวประหลาดสรว้อยเศวาศรี ด้ร่ายสักสัง
 จะมีเป็นมั่นคง อรอุญญะ พระแม่เจ้าจึงเดินตงมาในแดน
 กันดารได้ ฝูงชานคค้อจจวรยใจจริง ๆ ไม่แจ้งเกล้า ขอ
 พระแม่เจ้าจงแจ้งคคต เมื่อฝูงประชาชนชาวบุรีมาตละนคร
 เห็นพระเวสสันดรสองตรุณโอรส สักกษัตริย์เสี่ยพระยศ
 หย่อนักกคทา เสด็จโดยอนาถาทุพลภาพ จึงเข้าไปกรวน
 กราบทูลคคต แกกษัตริย์ทงหกกหมนอนม ฃ เมืองมาตละนคร
 เมื่อท้าวอทรราชว่าพระเวสสันดรเสด็จมา โดยอนาถา

ทุกขียาก พระยาเจตราช้อนมากทงหกหม่น กัมกมดม้อย
 โศกส่อนเป็นอาลัย ปรีเทวน์ตา ตกตลิ่งกันแสงให้
 ขวนกัณมา สันต์กั ผู้ดำเนินพระบรมนรานวิศร สมเด็จพระ
 พระเวสสันดร นนแล ฯ

๐ ตมตถึ ฯ ล ฯ มั ทิสส์สันติ ฯ ภิกขเว ดู
 กกรกัลยานสงฆ์ทวงศีลสมาธิ เมอพระยาเจตราชทงหก
 หม่นหมุกษัตริย์ ตั ทิสวา ไต่ทอดพระเนตรพระหน่อรัตน
 เรืองโลกย์ โรหมาณา ก็ชวนกันกันแสงโศกสังเวชใจ
 จิงทูลปฏิสนฐารปราศรัยฉนิ เทวข้าแต่พระหน่ออนฤบตีดวง
 กษัตริย์ กุสลั พระองค์ยังทรงศรีสวัสดิ์นิราศโรค ทงทุกข
 ภัยบ่พานโศกสกลกาย ทงพระบิดุเรศอันตรายยังโรนินราศ
 ฤาเบียดเบียนพระบาทบ้างประการใด ทงชาวดีผีไพร่ยัง
 พรอम्मุด ไม่มีการที่จะฮากุลกันดารคอกฤาพระเจ้าข้า
 โภ เต พลั เป็นอัครวรย์ใจด้วยพระยอดฟ้าแต่ก่อนกาล
 ย่อมมีทวยทหารแท่นเป็นอเนกชนิดแน่นนานา ย่อม
 ทรงราชรถดั่งการีประดับแก้ว กอปรด้วยของไชยฉัตร
 เป็นทองแถวเตือกอร่าม เรื่องด้วยศักดิ์สง่างามแจ้งอน

บัดนี้พวกพละนิกการเกียรติกศ มาสาบสูญม้วยหมดไม่มี
ใคร พระอาการดุตั้งเข็ญใจประจวบจน พระองค์เขาพวก
พลประทับทั้งไว้ที่ใด จึงเสด็จด้วยประดาเข็ญใจคงน
จงตรัสเล่าคดีแก่เข้าไป ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๐ กุศลอุญเ ๑ ล ๑ มหเสติ ๑ สมเด็จพระ

บรมโพธิสัตว์ตรัสได้ฟังสาร ก็ทรงตอบปฏิสนฐารแถลงไป
ว่าดูกวพระสหายผู้ร่วมใจทั้งหกหมื่น ความที่ท่านถาม
ทั้งนั้นกพนพพัฒน์มด เป็นมิ่งมงคลค้อยตำราญ แต่เรา
นให้พระยากขสารศรีเสวตร ภูญ์ขรั อันเป็นเชษฐกุญชร
เป็นองไชยชาวพระนครสี่ฟ อีสานต์ มิ่งอันงอนงาม
คุดคุดงอนวาทถ สัพพยุธาณ อันองอาจอมอดใน
อาวุธ ทั้งว่องไวในยงยุทธโยธา มีกัมพลพัตราภรณ์
พาดเหนือหลัง ปภินัน อันขบมนมีกำลัง สัตตุมทหน
ทั้งรวดเร็วในณรงค์ เป็นข้างทรงศัตรรูนาศ ราชวาท
เป็นบรมราชอาศน์คชาธาร สหัตถ์ปี กับทั้งหมอดความ
ตะพุ่นหญ้า ทั้งแก้วเก้าไม้มคายของวิเศษนับด้วยแสน
เป็นค่าควรด้วยแมนเมืองกว้าง เรายกให้เป็นทานทาง

พระโพธิญาณ แก่พราหมณาจารย์อันมาขอขอน จึง
 พวกลพีสพิภูลพิโรธ หังกรุงไกรเขากรวไกรทกระทำ
 บัพพาชนียกรรมไปวงกฎ บวชเป็นดาบสบรรพชา พระ
 สหายเจ้าจงเมตตามอกตำแหน่ง ในสำนักนี้แห่งห้อง
 หิมเวศวงกฎ ให้เราได้บวชเป็นดาบสฤๅษี ในกาลบัดนี้
 เกิด ฯ

๐ สวรรคต้นเต ฯ ล ฯ อาคโตสิ ฯ สมเด็จ

พระเจ้าเจตราชชาติสุริยวงษ์ ครั้นได้ทรงทราบสาร ก็
 ตอบสนองพจมานปราโมทย์ ขอบพิตรจงโปรดปราน
 แม้นถึงประชาชาติพิพาลพิโรธ ราชฎรรชาวกรุงจะกรวด
 ไกรทพระไกรกษัตริย์ ให้เสด็จจรรจากสมมติบุรี บรรลุถึง
 อานาชาพระองค์ สวรรคต้นเต เสด็จมานสบประสงค
 สุนทรภาพ เป็นบุญดาราเล็ก ขอพระองค์ผู้ประเสริฐ
 ทรงพระกรุณา อีสัสโร เป็นแขกมาเหมือนปิ่นเกล้า
 แก่ข้าพระพุทธเจ้าเจตราช จะขอน้อมอยู่ในอำนาจอาณา
 จักร จอมจรรโลงโลกย์แผ่นดินพิทักษ์ในธานี แสนสมมติ
 หงมวณมีในมาตุละนคร ข้าทงสนสโมสรวพร้อมกัน มอบ

ถวายพระองค์ผู้ทรงธรรมสมบัติ เชิญเสวยสุทนต์สาธิตอันเลิศ
รส ทั้งมีจมนั่งชาติตตรพรพสาหาร สำกั ภัต เง่า
กมุทศตรสหวานอันโอชา ทั้งผงเผือกผลผลดาหลายพรรณ
จงเสวยสุขมโหดวรวรยศโมสร ในเมืองมาตุละนครน
เกิด ฯ

๑ ปฏิบัติคดี ฯ ล ฯ เสมหเสติ ฯ สมเด็จพระ

พระบรมโพธิสัตว์กิตตอปพระวจา แก่จอมเจตราชวงษา
สืบไป ว่าตุกรพระสหายผู้ร่วมใจจอมจักร อันนงแจ่ง
เห็นจริงจะบำรุงรักษำบำเรอเรา สิ่งซึ่งพระสหายเจ้าจะ
บูชา เราขอรับโดยภิรมยหรรษามิให้เสียธรรม ขอเว
ถวายท้าวทุกสิ่งสรรพคินคงอย่าเคืองพระทัย ด้วยโทษ
ทัตเศราชกัยยังไม่พ้นตัวติดมา มีมโนภิรมย์ปรารภนา
ในผนวช เป็นตาบสบวชบรรพชา ท่านจงกอบปรด้วย
ภรรณาแนะนำนิเทศ ทางหิมเวศวงกฏบรรพตคีรี ในกาล
บัดนี้เกิด ฯ

๑ สมเด็จพระกษัตริย์ธิเบศร์เจตราช ก็ทูลสนอง
พจนารณนำไป ว่าข้าแต่บรมไกรกษัตรา ข้าพระองค์

ขออาราธนาพระบาทไว้ ให้เสวยสุขสำราญพระทัย^{๔๕}ทน
ก่อน ข้าพระองค์จะไปขออิกรณโทษทุกสิ่งสรรพ แก่
สมเด็จพระทรงธรรมธิบดี ในนครสี่พิไชยเขตอุดร
นิรมิตาเปตุ จะถวายภิกษาทวงวอนให้ไว้โทษ เห็นที่ท้าว
เธอจะทอนโกรธไม่กรวดกรวดกรณา ลี^{๕๖}ช^{๕๗}บ^{๕๘}จ^{๕๙}จ^{๖๐}ช^{๖๑}ว^{๖๒} เมื่อ
ไปรดปรานปรทานแล้ว ข้าพเจ้าทงปวงนี้จะมองแผ้ว
ภูตภิรมย์ปรีดา จะกลับอาราธนาหน้าเสด็จพระราชดำเนิน
ดี ปรีวาเรตวา จะชวนกันอัญเชิญพระชินวงษ์ จะ
แวดล้อมตามส่งเสด็จไป ให้เป็นปิ่นพิไชยเฉลิมเกล้า
แก่ประชาชนเหมือนเก่าประการฉนี้ ขอเชิญเสด็จ^{๖๓}ย^{๖๔}ง^{๖๕}ฟ^{๖๖}
ท่วงที่ทาก่อน ได้โปรดเกล้าฯ มาตุละนครในกาลบัด^{๖๗}
เถิด ฯ

๐ มา โว รุจิตต์ ๗ ล ๗ มม การณาติ ๗
สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ได้สดับสารแล้วก็ตรองตรัส
ตอบคดี ว่าขอขอบคุณพระสหายมาปราน^{๖๘}น^{๖๙}เน^{๗๐}อ^{๗๑}กร^{๗๒}ณา^{๗๓} ท^{๗๔}ม^{๗๕}น^{๗๖}
หนึ่งที่จะไปขอโทษให้สิ้นเสรีฯ อย่าพ้อพระทัยท้าวท
จะเสด็จดงนนเลย ไซ้เชิงที่จะคงคนชนได้เสวยสุขไชยสวัสดิ

เพราะเราถูกโทษทัณฑ์นี้เทศ ^{๕๕๖} ทงนด้วยเหตุเราให้ท่าน
 พระยาคชสารเสวตวรรตน์ ^{๖๖} พลลดา ^{๖๖} ทุกคนเขาเคืองขัด
 แค้นใจ ^{๕๕} ทงเสนาผู้น้อยใหญ่พร้อมกัน ^{๖๖} อีสัสโร ^{๖๖} ไข่ว่า
 ท้าวเธอผู้ทรงธรรมบิตุเรศ ^{๖๖} จะเป็นสิทธิวิเศษพิพากษา
 ในพระโธยกการกฤษฏีกาเมื่อไรมี ^{๖๖} ถึงท้าวเธอจะกลับโปรด
 ให้ครองศรีสุริยไอศวรรย์ ^{๕๕} ในพวกพลทงนนั้นก็น้อยใจ
 จะจงเวรพระภูกไนยให้เนียรเทศ ^{๕๕} ท้าวเธอให้จากนิเวศน์
 เวียงวัง ^{๕๕} ทงเวราก็จะวังว่งแก่เราผู้เดียว ^{๕๕} ด้วยชาว
 กรุงเขาโกรธเกรี้ยวกระทำโทษ ^{๕๕} ที่ท้าวเธอกลับโปรดปรานี
 ในเราผู้เดียวนี้ไม่เนียรโทษ ^{๕๕} จะซ้ำเสียเป็นหลายโสดสอง
 สิ่ง ^{๕๕} ท้าวทงปวงยังเห็นจริงด้วยฤาไฉน ^{๕๕} ประการน้อยยา
 พอพระทัยที่ท้าวเธอกรุณา ^{๕๕} ถ้ามืดตาก็ให้ตองธรรม
 ได้โปรดช่วยแนะนำให้เราไป ^{๕๕} ณ ห้องหิมวาไลยบรรพต
 คีรี ^{๕๕} ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๐ สเจ ^{๖๖} เอส ๖ ^{๖๖} ล ๖ ^{๖๖} มนุส์สาสิคุนติ ๖ ^{๖๖} สมเด็จ
 กรุงกษัตริย์วิเศษเจตราช ^{๖๖} ก็ทูลสนองพจนารถวาที ^{๖๖} ว่าซ้ำ
 แต่พระมิ่งมีหนอกษัตริย์ ^{๖๖} สเจ ^{๖๖} เอสา ^{๖๖} ถ้าพระองค์มิได้

โปรดประวิตหวังพระทัยที่จะกลับเสวยมไหสุริยสมบัติ ข้า
 ก็นำให้เคืองขัดพระอัครมหาราช อธิ์เจวรชัย ได้โปรด
 เกลาที่จะไปไกลเข้าพระบาท ขอบพิตรจงรับอาราธนา
 น้อม ในข้าพระองค์พรังพร้อมพรณา ขอพระหน่อ
 นริศราจงเสวยราชย์ในเมืองมาตุละนคร ปริวาริโต ข้า
 พระองค์ทรงสนจะสโมสรวด้วยเคียวเกล้า เป็นวงษ์บริวาร
 ของพระเจ้าจอมจักรพรรดิพงษ์ผู้มานพ อธิ์ธ สิต พระ
 นครประชาชาวชนบทน สรรพสิ่งจะมมกคง ทุกตำแหน่ง
 นิเวศน์เวียงวังวิเศษสรรพ ออนุสาสิตุ ขอพระองค์ภิรมย์
 รับอาราธนา เพื่อจะเป็นปิ่นปกเกษาแก่สกุลประชาช่วย
 ส่งสอน ในเมืองมาตุละนครธานี ในกาลบัดนี้เกิด ฯ

๑ นมเ ฉน์โท ฯ ล ฯ เสมหเสติ ฯ สมเด็จ
 พระบรมกษัตริย์อภิศริเวสสันดร จึงประกาศพจน์สุนทร
 แดลงไซ เจตปุตตา ดุกรพระสหายผู้ร่วมใจเจตราช
 บพิตรทงปวงตรัสประกาศทงน ในมโนน้อมปรานนนัก
 หนา แต่ในอนาคตภาคนานยังไม่เห็น ความฉลาด
 จะเกิดเป็นบัจจยไป สุธราถ เม ท่านจงตั้งโสตรสคัมไว้

จะทำให้พัง อตุลฐิชา ชาวสพราฐุสติกุลมคดงเคลือบแคลง
 ชวนกันกินแหงนกรายว่าเราทำอันตรรายราชฐาน ว่าเป็น
 บั้จยัยนาคเป็นทานทำลายเมือง จึงเกิดเข็ญแค้นเคือง
 ขั้บนำ เป็นบั้พพาทนิกกรรมพิกัตโทษ อภิเสอญู บพิตร
 ทงปวงโสตจะเสกเรา เขาจะว่าคุมเข็ญก่อนมาเข้าด้วย
 คนผิด อัสัมิโฆหนิยั ต่างตนต่างจะถืออิทธิฤทธิ์บริบรอน
 จะพันฟาดเป็นไฟฟอนทงสองข้าง ต่างตนจะตีกันตาย
 เต็มไป สัมิพยาโร จะรบพุ่งกันใหญ่เป็นโกลา โฆริ
 เป็นพิกุกโกลากำเวิบรอน มห การณา เป็นเหตุเราผู้ขอ
 ว่าเวสตันตรมูเตยวน วิคัลโห อันความมิได้ตามคคัขอ
 วิวาท เม น รุจจติ เรากันับว่าปราชญ์มีปรีชา ไม่ชอบ
 ใจเจตนาจำนงเลย พระสหายทงปวงเฮยฮยาน้อยพระทัย
 ยั ทินันิ พระประสงคสังโคตเ็นดูเรา จะให้สงสอนสุทเจ้า
 เจตราช ในประภุคักติอำนาจอาณาจักร ก็เห็นจริงแจ้ง
 อยู่ว่ารักบำรุงเรา ชอบคนพระสหายเจ้าจงจำเวิญ น เม
 จันโห แต่เราไม่รักเร่งพเอิญตะอาายบาป หนงตัวก็ยง
 ไม่เสอสุภาพพันภัย เราจะเซซังไปให้ต้นกรรม ในเกณฑ์

พิศท่านขับนำตำแหน่งโทษ พระสหายทั้งปวงไปรอดได้
 ปรานี ขวนกันช่วยชัชของมรรคา อันจะไปสู่มหาหิมเวศ
 วงกฏ จะได้บวชเป็นตาบสบำเพ็ญกรรม จะได้บุญ
 โกฎฐาศช่วยกันในครั้งน^๕ ท่านจงช่วยช^๕ให้เราไป ใน
 กาลบัดนี้เถิด ๗

๑ มหาสัตว์โต สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ เอวัญจ
 ปน วัตวา เธอตอบตรัสพาทิ มิได้ยินดีด้วยราชสมบัติ
 อันบรมกษัตริย์เจตราช ตรัสประกาศวิงวอน เห็นไม่ยิน
 หย่อนที่จะหยั่งลง ท้าวเธอให้แต่งเครื่องภิกเสกสงวน
 นานักครตอาหารอันเอนโธ สรรพเครื่องสักการสมโภช
 พิจิตรบรรจง ถวายให้ทรงทุกสิ่งพลัน เป็นมหันตมโหฬาร
 ลากลาเลิศ พระมหาสัตว์ผู้ประเสริฐมิได้เสด็จเข้าไปใน
 ภายในพระนครบุรี ท้าวเธอส่งให้ชาวที่ประดับประดา
 ณ ภายในศาลาลาดปู ด้วยพระยักุพัตรารณ^๕ พันสุพรรณ
 บรรจงถรณ์แทนทองที่บรรทม สอดสายวิสูตรสมวงจ^๕
 ฉากฉายตงต่าง ๆ ตงเตียง ประทีปรัตนรายเรียงรุ่งโรจน์
 ราชอลังการ อารักข^๕ ท้าวเธอให้ตั้งพลับพลารอบเป็น
 รั้ววงวงแวดล้อม สพรังพร้อมไพร่นาย มิให้พระมุนี

หนอกษัตริย์เป็นอันตรายอันใดได้ ทั้งหกหมื่นกตงพระทัย
พิทักษ์พระองค์เองออกบวริรักษ์ในราตรีตรวจตรา สมเด็จพระ
พระโพธิสัตว์ก็เสด็จอยู่ในศาลาสนราตรี จนพระสุริยศรี
ส่องสว่างณเวหา ท้าวเชอสรระสรงองคภาพพ ด้วยกละ
ลอมนำอบอันโอฬาร ภูณชีตวา จึงทรงเสวยพระกระยา
หาร นานักครสอันตระการเสร็จแล้ว ก็แวดล้อมด้วยท้าว
พระยาเป็นทิวแถวอุฏฐาการ จากพระทวารวรศาลา ทั้ง
หกหมื่นกษัตริย์ก็พาไป ในที่สุดมรรคาได้สืบห้าโยชน์ มี
มโนภิรมยปราโมทย์เป็นหมวดหมู่ ประทับสถิตอยู่แทบ
ประตูป่า อาจิกษณโฑ เมื่อจะบอกยุบลตำบลทางไปเบื้อง
หน้า ก็กล่าวด้วยพระคาถาฉนั้น ฯ

๐ ตลขมนเต ฯลฯ เจตา อันว่าสมเด็จพระ
กษัตริย์วิเศษเจตราชทั้งหกหมื่น โรหิต์ตา ทรงพระกัณ
แสงสอนเป็นอาลัย พิลาปแล้วก็ทูลโทอิบตี ตลขมนเต
พระพุททเจ้าชา จึงตั้งวัดพระโสตรศดับสาร ทางที่พระ
ราชสมภารจะเสด็จไป ราชันตี ท้าวพระยาทั้งหลายโคดุจ
ดงพระองคน จำทรงผนวชเป็นฤษีสร้างพรตพรหมจรรย์

สมาริธา มีสมาธิมั่นไม่เซ็ดขาม อาหุ ๓๓๓ ประพฤติ
 พรวตพฤตมิพราหมณ์พรหมหุคคิ หุคคิคุณท์กของวิสุททธิบูชา
 ชุบโหมละโบมสิวกักมบรคชฎาธาร ทรงซึ่งคิควรตั้งวาด
 ไหว้ไฟ อยู่ในประเทศที่ใดกคิ กุสลา ข้าผู้จะชดลาดเลศ
 ในนิเทศเถื่อนทาง ท้าวเชือกยกทศทางคูลชชนชงอนเขา
 คิริยคิงชวคันธมาทน์ ว่าข้าแต่พระจอมราชเรืองพระยศ
 เอส เสโล โนนนนชอสุคันธบรวพตภูผา พันคิลาดแลง
 ฉายแลละเลอมเหลองหลายคิลลดับแสง. บ้างเขี้ยวข้าดำ
 แดงระดับคาศ ขื่อว่าเขาคันธมาทน์วิมล มีแต่ห่มไม้สุคนธ
 ชอนคอกกรตคา ทังคอกโกฏุกฤษณาอนันต์ แน่นชนัดไป
 ด้วยจวงจันท์นชจวระหลบ กลิ่นนหอมทวนอวลอบ
 เป็นอตรา พระองค์จงสร้างพระอาศรมศาลาทนิน บพิตร
 บำเพ็ญสมณธรรมสถิตตำราญ สห ๓๓๓ เทหิ กับสอง
 ราชกุมารมิ่งมเหสี อิติ นับแต่ท่นจะถึงเขาคันธมาทน์
 โดยประมาณชาค่านวนนับ ยังระยะที่ประทับถึงคิลบห่า
 โยชน บพิตรจงเสด็จสันโตษเดินโดยอุดร บ่ายพระพักตร์
 ฝั้นม่อนตอตง เวปุลล์ นาม บัพพคิ จะได้ทอดพระเนตร

เขาแก้วอันปรากรู ชื่อวิบุลยบรรพตภูมา นานาทิษัณณา-
 กิณณิ อินคาชคาควตฤณรูกษชาติ เป็นฉัตรชนทพนม
 มาศหมู่ไม้ สีตฉฉาย ย่อมเย็นชะชอชิตไปเป็นบรมสุข
 สวรราย จากทนนไปจะได้เห็นธารแฉวนที ชื่อเกตมตค
 ะ แทรกศิลาหล่นไหลหล่ง เป็นธารที่ทอดลงธารา คมภร
 เป็นชอกซึ่งศิลาทุกกล้า นานนเย็นใสไหลดำชะฉาเขียว
 ตระหลบโดดลดเลี้ยวชลาถน เฝียงกระกริกครนโครมครน
 สุปัตถล ทงทำกรวบรมมสบาย มจฉฉากิณณิ อาเกยวณ
 ไปด้วยปลาสร้อยสวายวายเล่น เหล่ามัจฉาชาติอยู่เย็น
 ย่อมอาศัย ณหาทวา ขอเชิญพระองค์ตรงสบายพระ
 ทยทงสภษตริย จึงเสด็จพระราชดำเนินในแนวพนัสนม
 ไม้ นิโครธ จึงจะทอดพระเนตรเห็นซึ่งต้นไทรทรงผล
 อันสุกงอมกับต้นหอมหวานวิเศษทรงซึ่งสาขา สีบเร ษาด
 อันงอกงามในเงอมศิลาแลสพุ่ม เชี่ยวชออุ่มอัมพร
 สีตฉฉาย มีรมเย็นมิไทรอนระรณีใจ เสด็จแต่นนไปภาย
 หน้า จะได้ทอดพระเนตรนาพิภบรพต อันอาเกยวณ
 ปรากรูด้วยสภณคณา นกทกหงษ์มยุราร้องบ้างเวรือน

ก็บุรีสาธุศักดิ์ จะได้ชมฝูงกนิกรนวลนาง ดำเนินเขยงยัก
 ย่างเยยรยง กระทบปีกตึงเวียงว่อน จะร้องระเร่
 ว่าจะพาเพื่อนฝูง ควรจะทอดพระเนตรดูเป็นพิศวง จงเสด็จ
 บทจรเดินดงโดยอุทรเบองบุรพทศา เสด็จมิได้ซาเท่าใดมี
 จะได้ทอดพระเนตรสระศรีสมญา มุจลินท์โทะ ชื่อมงคล
 มหามุจลินท์ สัตย์อันโทะ อันกอบปรด้วยกลิ่นกมลชาติ
 ระดับด้วยดอกดาตาศระตะไปเป็นระนาว เบญจอุบลบัว
 ชาวสุคนธ์ชาติควรจะเชยชม โส วนิ บ้านนอกมุดึง
 เมฆ มีกิริมย์ใจไหววิเวกวังวัง หริตส์ห์หลั แลละเลม
 ดั่งว่าลาดด้วยเสื่อสาตสีเขยวขจิตระขี ดั่งสร้อยสีขนคอ
 นางนกยูง ด้วยหญ้าแพรกสนมิได้สูงเสมอกัน ขอพระ
 ทรงธรรมธบตี จงองอาจตั้งราชสีห์ไกรสร วน สัตย์เมื่อ
 เสด็จเข้าคางตอนแดนกันดาร ดั่งราชสีห์แสวงหาอาหาร
 อย่าได้หัดหู่ จะได้ทอดพระเนตรแลดูตรุนรุกชาติ อัน
 ทรงผลภกามาศมาลา นานาวณัณณา พหู ทิษา จะได้
 เชยชมทิวาครกระเหว่าวิเวกร้องระวังไพโร วินท์สุสรา
 อันมีเสียงใสสำเนียงเสนาะ ได้ทรงฟังก็จะไพเราะวังเวง

จะผลิตผลิตตั้งฟังเพลงพิลาปสวรรค์ ผูกผูกผูกผูกผูกผูก
 เป็นแสดง เป็นสีขาวขาวแดงดำยับยับ เป็นสีเหลือง
 เลื่อมสลัปลายเมฆ เป็นหมู่ประเจกวิจิตรรจนา **อตุลปุรี**
ศิตเต ทูเม บ้างใจจับจิกพฤษภาใช้ปีกหางทกห้อยหัว
 เห็นแต่ตัวบ้างบินหนี จับตั้นนบินไปตั้นโน้น บ้างก็ไผ่ไผ่น
 ผันร้องเสียงระซังเซงแซ่ นำฟังเสียงสกุณาจอกแจแจจจ
 จะทรงสนุกในอาวทานที่ไหลล้นออกมาแต่ในชอกศิลา
โบกัษรณี หนึ่งจะได้ทอดพระเนตรไปเบื้องหน้านั้นสระศรี
 ชื่อว่าโบกษรณีสีเหลืองมเปี่ยมไปด้วยน้ำใสสะอาด มีประทุม
 มัจฉาชาติคควรจะชื่นชม อุดมด้วยรุกขชาติมีกุ่มเกษเป็น
 อาทิแออัด เรียงรายตั้งราชวัตรวงรอบในคันชอบโบกษรณี
อัปป์ลิตัน ทิย มิได้มีมลทินโทษ นำนันทวานเอนโธ
 อร่อยรสโธชา ฟุ้งไปด้วยกลิ่นกมลมาลาประทุมเมศ เป็น
 หมู่ ๆ วิเศษตบงกั ทังอุบลตตบันแลลินจงวิจิตรตา
 พระองค์จงสร้างอาคารมศาลาดงทั้น ในทิศบูรพ์อุดรแห่ง
 ขอบคันโบกษรณี จงสร้างพรตพิธีทางพรหมวิหาร ด้วย
 พระสัมมปปธานอย่าท้อระทด **อัปป์ปมัตตา** อย่าลืมพระ

สดตงกำหนดให้แน่นอน สักขัตริย์จึงสโมสรวแสงหามูด
ผลามาเคียงกัน ในฐานะที่นมนนเกิด ฯ

๑ เอวัง เจตรราชา โส สมเด็จพระเจ้าเจตราช
ทรงหม่อมมหากษัตรา ขวณกันถวายพรพนานิเทศหิมเวศ
วงกฎ ในแนวพนักกำหนดสืบห้าโยชน์ ให้ทราบพระ
โสดรสดับแล้ว ก็ส่งเสด็จพระเกษแก้วกษัตรา จึงเสด็จ
ขวณกันทรงพระดำริถึงอันตราย ถัดว่าหม่อมบุ๋จจา มิตรจะ
ทำร้ายพระเวสสันดร จึงให้หาเจตบุตรอันศักดิ์อนคิดปล
สาตร พยัคฆ์ อันฉลาดผู้หนึ่งมา จึงตรัสส่งว่าท่านจง
รักษาสติอยู่ประตูป้า คอยผู้คนอันจะไปมากระทำ
อันตราย พระเจ้าเจตราชทรงหลายตงพิทกษาเสร็จแล้ว ก็
เสด็จเข้ายังกรุงแก้วสุขสโมสรว ในมาตุละนครนนแล ฯ

๑ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ผู้แสวงธรรมจรรยา
เมื่อเสด็จบทธจลิลาลาด ด้วยพระราชบุตรมเหสีก็เสด็จ
ถึงคณอมาทนัครระโหฐาน เสด็จขบยงตำราญระงับ
รอน สันทีจากวันวาร สมเด็จพระภูบาลก็บ้ายบทยา
ผันพระพักตร์ภาคเอาทิศอุดร เสด็จไปตามบาทวิบุลถึงขร

เขาใหญ่ ก็เสด็จบรรลุดังตำแหน่งในหน้าที่เกิดมุตแดนดง
 นิสิตศิวา ก็เสด็จทรงนิศัชนาในวิมมังคกาคอยสบาย
 พระทัย นายเจตบุตรพรานไพรพเนจรใจกักดี ถวายเนอ
 ย่างอันมีรสโอชา เชอชวนสามกษัตราเสวยแล้ว ก็พระ
 ราชทานปิ่นแก้วกาญจนมีค่า แก่เจตบุตรพรานป่าเป็น
 รางวัล จึงเสด็จตรงสนานทนนนอยหน่งแต่พอพงระงับ
 รอน ก็เสด็จบทจรจากทนนตาเนินมา เสด็จนิศัชนา
 ในร่มพระไทโรใกล้ถึงขรข้างเขาข้างหน่ง เสวยผลไทร
 ตำราญหวานดั่งรสผงแล้วก็เสด็จไป จึงถึงนาพิภโคไลชุน
 เขาแล้วก็ลุดึงมัจฉินทสระศรี เชอเสด็จไปโดยวิมมังชลา
 ดีย์ บรรลุดึงมัจฉินทข้างหน่งไซวันนศิลา ฝ่ายทศา
 ขางบูรพเฉยงอุดร ก็เสด็จบทจรตามมรคาอันนอย แต่
 พอจุบทจรรอยผู้เดียวเดินได้ เสด็จแต่นนไปเป็นราวป่า
 จึงถึงท่าธารน้ำไหล มาแต่ในชอกศิลา ล่องแต่นนไป
 เบองหน้า ก็เสด็จถึงสระอุบลบัวอันบงนนามโปกขรณ
 ตสัม ขณะนนกรอนอาศน์ใกล้ยัสทสเนตร พิจารณา
 กแจ้งเหตุแห่งพระบรมโพธิสัตว์จะทรงบรรพชา สมนเศจ

อินทราภักตร์ส่งพระวิศณุกรรม ให้กระทำอาศรมบท
 ท้องเขาคิริวงกฏบัติน พระวิศณุกรรมก็รับสั่งใส่เคียว
 ศรีเสด็จมา นิรมิตพระบรรณศาลาทงสองสมทงกรม
 ภาวนา แดรงสรวิจิตรบุบผาพรรณหมู่ไม้อันมีผลผลิต
 ดอกออกใบอรชร ทงกล้วยกลายเหอแกล้งสโมสรวลิตีไว้
 ทงเครื่องบริขารของบุชาไฟฝ่ายบรรพชิต แล้วจึงลง
 เลขลิขิตเขียนไว้ ว่าผู้ใดใดจะบรรพชา จงเอาเครื่องบริขาร
 นานาทางนทรง แลวกจงจิตจำนงในเทวฤทธิ ให้สิ่งสัตว์
 อันมีพิษพาพยัคชหยามกาย ทงเคากุสกุณสัตว์เสียง
 ร้ายร้องพิโรธ อันอุโฆษชนพองพิภกฟังกลัว ให้ไกล
 จากพระเจ้าอยู่หัวเวสสันดร แลวกไปยังอัมพรพิมาน
 สวรรค์ ในดาวดึงษ์นั้นแล ฯ

๑ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ทอดพระเนตรเห็น
 หนทางน้อยถนัดนักในพระทัย ว่าฐานทนไชรจะเป็นที่สุข
 สบายแก่สมณะทงหลายจะพึงมี จึงยังพระมทรศรีสุริโยรส
 ให้ยังประทับแทบทวารอาศรมบท พระบรมบาทเสด็จ
 สืบลาเสด็จสู่อาศรมศาลา กทรวงอ่านอักษรขึงตราตรึงไว้

ก็แจ้งพระทัยว่าท้าวเทวอินทร์ แสวงทรงประสาทสัน
 สมณบริวาร เพื่อจะให้เรานกออการพุทธการกบารมี เสด
 ทรงโสมนัสยินดีเสด็จเข้าไปภายในบรรณศาลา อปเนตวา
 ก็ปลงเปลื้องพระแสงศรอนุคพระขรรค์ไชยออกวางไว้เสด็จ
 แล้ว พระพักตร์เขม่อมแผ่มุขพระโพธิญาณ ก็เปลื้อง
 พระภูษาสารททรงมา นินวาเสตวา ก็ทรงทิพภูษาคา
 กรองไกรแสงศรีวิเศษ อธิษ จมิมิ จึงทรงพาพพยัคฆจัม
 มาภรณ์เพศพรันพราย หนึ่งเสื่อลายละเลอมประภัสสร
 เหนือพระอังกษา พนิตตวา ผูกขฎามณฑลคูวิมลประภัสสร
 กตตรหลนที จึงทรงท้าวธาวพระกรก็เสด็จจรจากพระ
 บรรณศาลา ก็ตรัสเปล่งอุทานวาจาว่า อโหสุมิ บรรพชา
 คุณนประเสริฐเลิศลาสุข ปราศจากทุกข์แท้จริง ยิ่ง
 ด้วยเสลดขวิเวกวาสี เสดทรงโสมนัสยินดีด้วยบรรพชา
 จงกมิตวา แลวกเสด็จจงกรมไปมา มีลลิตาวิลาสปราศ
 จากโทษ ดุจดั่งพระปัจเจกโพธิสัตว์ แลวกเสด็จมา
 ยังสำนักนพระมเหสี ส่วนสมเด็จพระมัทรีได้ทศนา
 สัมภูษานิตวา แจงประจักษ์แล้วว่าพระเกษแก้วกษัตรา

ทรงบรรพชาตน ปลัดวา พระมทรกกราบลงเหนือบทงส์
 เบื้องพระบาทพระราชสาม พระมทรกทรงพระกั้นแสง
 โศกา แลวกเขาย่างพระบรรณศาลาแห่งพระองค์ทรงพรต
 พิธี เฝ้าเพศเป็นนางดาบสนนางนักรต แลวจบวชสอง
 กุมารเป็นดาบสเมื่อภายหลัง กษัตริย์ทงส์กเศด็จอยู่ใน
 พนมวงวงกฏบวรพรตศรี ส่วนสมเด็จพระมทรกขอพร ว่า
 ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเอกคคศรเศียรเกล้า จำเดิมแต่นชา
 พระพุทธเจ้าขอปฏิญาณ จะเที่ยวแสวงหาผลาหารมาถวาย
 พระองค์ ได้ทรงพระกรุณาช่วยบำรุงรักษาสองพระลูก
 ท้าวเธอภายหลัง อรัญญ์ นางกัทรังแสวงคานเข้าไพร
 สณฑ์ แสวงหาผลาผลมาเลี้ยงกษัตริย์ทงส์สามตนแทนนม
 ส่วนสมเด็จพระภัสศาอศศร กษอพรนางมทร ว่าดกรเจ้า
 ผู้มศรศลจตร เป็นเชอกษตริยศกคศศร นามชอวาสตรนนะ
 นาง ย่อมเป็นท่าทางมคทินโทษแก่บวรพชิตโศคสำหรับ
 มา แม้นมาตรมิตเพลาแลวน้องแกวจงแจ้งการ จงรู้
 ประมาณเจ้าชยามา เมื่อผดจตรเวดาทจะปรนนิบัติ ส่วน
 นางกษตริยกับปฏิญาณ ด้วยเดชเมตตาทพรหมวิหารแห่ง
 พระโพธิสัตว์ บรรดาแดนตงพนัสในสามโยชน์ สรรพสิ่ง

สัตว์อันร้ายมิได้พิโรธราวี มีเมตรไมตรีแก่กัน ส่วนนาง
ก็ถวายน้ำใช้ฉันชำระพระทนต์ทุกวันมา เพลาเช้าชำระ
กวางพระอาศรมศาลาแดงเสร็จ ก็พาพระลูกทั้งสองเสด็จ
มามอบถวายพระสาม พระมทรกทรงแสดกชชุกาน กระเช้า
สานเดียมน้อย ก็คอยคมนาการเข้ายังห้องหิมพานต์แสดง
ผล เพลาเย็นก็จรดถึงศาลา ฉางกระเช้าผลผลาดงแล้ว
สระตรงพระลูกแก้วทั้งสองสนาน จิตต์จโร ขัตติยา แล้ว
พระบรมกษัตริย์มหาศาลทรงสัพพะองค์ ก็เสด็จสโมสรทรง
นิตินา ในพระทวารศาลาเลือกพื้น ชวนกันฉันผลผลาดหาร
แล้วสมเด็จพระมิ่งมาศเขาวมาดยมทร ก็พาพระลูกทั้งสอง
ศรีไปสู่บรรณศาลาแห่งพระองค์ เตะ จิตต์จโร ขัตติยา
พระบรมกษัตริย์ทรงสเเชอทรงสโมสรในบวรบรรพชาภิ
กายวิเวก เป็นวิสุทธิศีลเดชเคียงกัน ในห้องหิมวันตวงกฎ
สัตต โน มาเส จำเนียรนานนับกำหนดในเจ็ดเดือน
เฮาเข้ามาเป็นเรือนนิราศไว้ วลีสุ ก็เสด็จตำราญพระทัย
ทรมานมา อธิษา นิษาเมเน โดยพรรณามานแล ฯ

๐ วณปเวสนกัณ ทนวิฐิตี ประทับด้วย

คาถา ๕๗ พระคาถา ฯ

อธิบาย

เรื่อง หนังสือภาพยกumarบรรพ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ก่อนจะอธิบายสักหน่อย ว่าเหตุใดข้าพเจ้าจึง
เลือกหนังสือ ภาพยกumarบรรพ คือ มหาชาติกถกยกumar
พิมพ์แจกในงานศพพระยาวิเศษตยารักษ์ ขอนมความจริง
อยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งน่าจะไม่มีใครทราบ ว่าพระยาวิ
เศษตยารักษ์เป็นนักเทศน์มหาชาติ ความอนันต์เต็มข้าพเจ้า
ก็ไม่ทราบ จนเมื่อไปเที่ยวด้วยกันคราวหนึ่ง ไปลอบได้ยิน
พระยาวิเศษตยารักษ์ ว่าท่านเองเล่นอยู่โดยลำพังตัวใน
ห้องเรือ พอได้ยินก็ทราบว่าเป็นคนเป็น เรียกมาถามจึง
ได้ความว่า ได้ฝึกหัดเทศน์มหาพนกับใบฎีกาแย้มวัด
ชนะสงคราม ซึ่งเป็นมุขมชอเสียงคนหนึ่ง ในการเทศน์
มหาชาติ แลยังว่ากุมารกับท่านกัณฑ์ได้อีก ๒ กัณฑ์
ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงเลือกเรื่องมหาชาติพิมพ์แจกใน
งานศพ พระยาวิเศษตยารักษ์

หนังสือกาพย์กุมารบรรพความนี้ หอพระ
 สมุควชิรญาณมีฉบับหลวงกรุงรัชกาลที่ ๑ ต้นฉบับ
 จำลองเมื่อ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม ๑๐ ค่ำ
 ปีชวด จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ พ.ศ. ๒๓๒๕
 เดือนก่อนพระราชพิธีปราบดาภิเษก ในพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงรู้ได้ว่าเป็น
 หนังสือแต่งกรุงเก่า ทำนองกลอนก็แต่งเป็นร้อย
 มหาชาตินั่นเอง แต่สมุดฉบับหลวงฉบับนี้เขียนไว้ว่า
 กาพย์กุมารบรรพ ข้าพเจ้าจึงได้เรียกตามชื่อเดิม
 สังกะตกลอนแลความหนังสือกุมารฉบับนี้ แต่งดีกว่า
 ฉบับอื่น ๆ ที่ข้าพเจ้าได้เคยพบ ข้าพเจ้าได้อ่านหลาย
 ครั้งยังไม่เบื่อ จึงเห็นเป็นของสมควรแท้ที่จะพิมพ์
 ในการกุศล รักษาไว้ไม่ให้สูญ

หอพระสมุควชิรญาณ

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕

ภาพยุกุมารบรรพ

๑ อสุสโม อันว่าอาศรมแสนสุภาภิรมย์ร่วมรัก
ที่พานกนหนอพระมุนีศรีสรรเพชญ์เพศสันดร อดุดดวง
กษัตริย์ เสดสร้างสมดังษบรมัตถบารมี ได้ยกยอดมิ่ง
มกุฏศรีวิสุทธิทาน ทางทุเรศโรฐานสถิตย์ประเทศทิศที่ใด
บุขุโภยี แม้อันว่าชู้ชุกใจจากจกกรรจ์ ตะแกเตาะเดินต้น
ต้นแดนกันดาร โดยมารคมหาสิทธิธราจารย์จอมอจุตใจอารี
เชอว่าเรื่องราววิถิดถาวรแฉวงนคพนมธารทิวงไม้ มาด้วย
โมหใจนึกจ้านง ประสงค์แสวงหาดากโลกด้นเหลื่อกำลัง
บัตวา กัดวงดลึงผั่งสระสรวมหามงคล ไบภขรณีสายเนห
พระสุรศรีสนธยาเย็นยอแสง พราหมณิกเคลือบคลาย
แคลงเคลมจิตจินตนาพินิจว่าไฉนหนอนนจะเป็นที่สำนักน
พระหน่ออนุชเนนทรธิบตี โดยพระตาบสอจุตฤาษีเชอช
เฉลย ว่าพราหมณเชย เมื่อไกลถึงทางอันหนงนหนอย

พอจรอยบทจรเดินได้แต่ผู้เดียว มาเจาะเขากประจักษ์
 เจียวจริงตั้งวาจาจอมอจุด ก็จวนเย็นยะยำจำจะหยุดอยู่
 หนึ่งก่อน การโลกย์อันตนได้ก็ไม่ได้โดยบุราณ
 หนึ่งพระยุพยอดเขาวมาลัยมาศม์ทรี จะเสด็จจากพนัส
 พนาลัสพระอาศรม สักขตริยจะชนชมชวณกันฉันผลไม้
 เมอสมัยยามน สัตริยอสมตรองตริกนิกไม่เห็นอยหน้ายใน
 เสน่หา ไทนนางพญาจะยินยอมพร้อมด้วยพระราชาศรัทธา
 ทางจะทักท้วงหน่วงให้ช้าเชื่อนแซ จะให้ท้าวเธอผิด
 ผวนปรวนแปร ประวัตเวียนเข้างม็อมาร มัจฉริยสะโมหา
 มาตุคาโม หนึ่งทางก็เป็นธรรมตาชวุดน บรรดาหญิงน
 ย่อมแยบยลยอดมารยา ยามจะยกยอตมิ่งมหามกุฏทาน
 มักกระทำสดวานไว้ว ให้ท้าวเธอหวนเหเห็ดหาย เป็น
 ทางทานอันตรวยเวศร้าง จะขัดเคืองระคายข้างปฏิคาหก
 เห็นดังอกอาตมา เสว ตอวันพุกนนางพญาจะเยียรยาตร
 สิลาสได้ผลตามผล แต่หนอพระทศพลพ่อลูกทั้งตามกษตริย
 จะเสด็จอยู่ ณ วงวัดวนาศรม เป็นวันอุดมคติบัณวิสิ
 อุโบสถ สมเด็จพระดาบสจะบำเพ็ญเพิ่มพระโพธิญาณทาน

บารมี มาตรจะขอพระหนอนอยทงสองศรีนสะดวกตาย
 จะบริจาคให้จ่าย ๆ ด้วยใจงาม พรุกน^๕เขาก^๕เป็นยามยิ่ง
 มิ่งมงคลพ้นจากยามยัย^๕ เป็นบูรณา^๕ดิถีทางดาก^๕ ได้แล้ว
 ไม่เกรงจะกราบบังคมลา จะพาพระพี่น้องทงสองคลาให้
 คลาศแคล้ว อย่าให้นางแก้วเกษะกษัตริ^๕ไตทศนาหน่อ
 พระศรีสรว^๕เพชฌุ^๕เพศสันดร^๕ จำจะฉน^๕ผ่น^๕นทา^๕ทพ^๕งให้^๕พิน
 ภัย ตะแแต่^๕เดียบ^๕ศิลา^๕หา^๕ได้^๕ชอก^๕สิง^๕ขร^๕ พอจะชุก^๕ชอน^๕เสื่อ
 สิ้น^๕ด้^๕ว^๕ร^๕าย^๕ เหา^๕ถ^๕ง^๕เส^๕บ^๕ย^๕ง^๕เบ^๕ย^๕ง^๕บ^๕าย^๕ส^๕บ^๕ค^๕ด^๕ง^๕ล^๕าด^๕ต^๕าง^๕ห^๕ม^๕อน
 เห็น^๕อย^๕มา^๕พ^๕รา^๕ห^๕ม^๕ถ^๕น^๕ก^๕น^๕อ^๕น^๕ห^๕ด^๕บ^๕ไป^๕ ก^๕ิ^๕ร^๕ิ^๕ย^๕า^๕ข^๕าง^๕ส^๕ิง^๕ข^๕ร^๕น^๕ั^๕ง^๕ไ^๕้
 ก^๕ับ^๕อา^๕ศ^๕ร^๕ม^๕พ^๕ระ^๕บ^๕ร^๕ม^๕ร^๕า^๕ช^๕ฤ^๕ษ^๕ี^๕พ^๕ระ^๕ม^๕ั^๕ท^๕ร^๕ี^๕น^๕ั^๕ง^๕ไ^๕้^๕ มี^๕ส^๕ู^๕ไ^๕ก^๕ล^๕ส^๕ู^๕ไ^๕ก^๕ล^๕
 ก^๕ัน^๕น^๕ัก^๕แ^๕ด^๕ ๗

๐ ^๖ค^๖ป^๖น^๖ ^๗ร^๗ต^๗ ^๘ค^๘ิน^๘ว^๘ัน^๘น^๘น^๘เม^๘อ^๘พ^๘รา^๘ห^๘ม^๘ถ^๘น^๘อ^๘น^๘เ^๘ห^๘น^๘อ^๘
 ส^๘ิง^๘ข^๘ร^๘ข^๘าง^๘เ^๘า^๘ เ^๘้า^๘ต^๘ติ^๘ย^๘า^๘ม^๘ะ^๘เว^๘ไ^๘ด^๘ย^๘เ^๘ป^๘็น^๘บ^๘ั^๘จ^๘ุ^๘ส^๘ด^๘ม^๘ย^๘ย^๘เว^๘ล^๘า
 ส^๘ม^๘เด^๘จ^๘พ^๘ระ^๘ม^๘ั^๘ท^๘ร^๘ี^๘ศ^๘ร^๘ิ^๘ศ^๘ุ^๘ณ^๘ิ^๘สา^๘ส^๘ถ^๘ย^๘ไ^๘ช^๘ย^๘ร^๘า^๘ช^๘ ท^๘ร^๘ง^๘พ^๘ระ^๘ไ^๘ด^๘ย^๘า^๘ส^๘ัน^๘
 น^๘ิ^๘ท^๘ร^๘า^๘ร^๘ม^๘ถ^๘น^๘ ย^๘า^๘ม^๘จะ^๘น^๘ิ^๘ร^๘า^๘ค^๘พ^๘ระ^๘โ^๘ร^๘ส^๘ท^๘ง^๘ส^๘อ^๘ง^๘ส^๘ม^๘เด^๘ม^๘อ^๘ช^๘ี^๘ว^๘ิต^๘
 ท^๘ร^๘ง^๘ซ^๘ิง^๘ส^๘ุ^๘บ^๘ิน^๘น^๘ิ^๘ม^๘ิ^๘ท^๘ร^๘อ^๘ป^๘ม^๘ง^๘ค^๘ล^๘เ^๘เ^๘โก^๘ ป^๘ุ^๘ริ^๘ไ^๘ส^๘่^๘ ว^๘่า^๘ย^๘ัง^๘มี^๘ช^๘า^๘ย^๘ท^๘ร^๘ข^๘น^๘
 ข^๘า^๘ติ^๘ค^๘ก^๘ร^๘ร^๘จ^๘ผู้^๘ห^๘ง^๘น^๘น^๘ไ^๘จ^๘กา^๘จ^๘ มี^๘ส^๘ก^๘น^๘ถ^๘ก^๘าย^๘ก^๘ำ^๘ย^๘ำ^๘ส^๘า^๘ม^๘า^๘ร^๘ถ^๘

มหิมา กณโฬ ผิพรรณกายาอย่างข้อมหมึก ดำทมิฬมืด
 แดพิภุกตุงเมฆ มีกริยานนโกลกเกรวร้ายกาจ ปรีทิตตวา
 หนึ่งผ่ายอมผาดพันเป็นเกลียวเหนียวเหนียวบริงเรียวแรง ผืน
 หนึ่งตระแบงพันพวงง้วนเข้มแข็ง บิลันทิตวา ทัดดอกไม้
 แดงทงสองหูเห็นพิภุกตุงเป็นที่สุด อารุหัตถ์โล มีอถิออาวู
 วะวาบ ตาบคมกล้าทำสง่างาม ตัษ์เชษฐ์โต ตะคอก
 ชูคารามร้องสำราญอองคณิง ชายนนเดินดิ่งโดดเข้ามา
 เขาเทอถิบถูกทวารศาลาลมลง ก็ตรุดตรงเข้าไปใกล้องค์
 นางไม้ปรานเเนตร ฅวยกระชากชฎาเกษเกล้าให้นางท้าว
 เชอถิมลงอุตตานะภาพ ชาตววยตาดัตตพระพาหา ชาต
 ทงสองชายชวาควกพระเนตรนำเวทนา อูริ กณิทตวา
 ฝ่าพระทรวงลวงหาหทัยเด็ดได้ดวงใจจิตนาง ในฝันว่า
 เลือดไหลเป็นธารทางท่อมพระองค์ โอ้อนาถบุรุษได้ดวง
 หทัยแลวกก็ประลาศเล่นพาไป นางท้าวเชอตกใจจนตื่น
 ฝันพระองค์ นางจำนนึกว่าจริงใจหาย ยกพระกรซ้าย
 สัมผัสชวาควกันตุง ก็ยังปรากฏอยู่ทุกสิ่ง อันจะจริง
 ประจักษ์แจ้งว่าฝันนิมิตตราย จะมีผู้ใดทักทำนายแน่

นิมิตร นอกรกว่านฤจะศกตสทธิเสมอสมาน เหมอนพระ
 จอมจุฬารจารย์จรโลงโลกย์ ให้ต้นความสงสัยโคกสง
 ลง ดำริแล้วนางก็ดำรงรอพระกาย ค่อยขยายยกพระ
 หัตถ์สัมผัสพระพนอง มิให้พระลูกทงสองรู้สึกองค์ นาง
 ก็ลอบลงดีลาค มายังอาวาสพระภักศา นางพญาก็กยก
 พระกรกราบถวายบังคม ขอบรมโทษก่อน ก็ยกพระกร
 เกาะเคาะพระทวาร ไบดาลดั่งกระแทงถึงพระโศตร สดับ
 แล้วก็ไปรดประภาษมา ว่า โภ ปุริโส ใครนั่นหนอมา
 เกาะพระทวารเราปานนี้ พระพุทธเจ้าข้ามทรมาทูลของ
 ภูติพระบาท เอมัทธิเป็นไรจึงดีลาคลวงมาผิดเวลาขณะ
 พระพุทธเจ้าข้ามทรมณีนราย จะรับพระราชทานทำนาย
 แล้วจะลาไป เอมเจ้าอย่าเข้ามาในนงอยู่แต่นอกน
 แก่ความฉ่นเข้ามาเกิดพิ้งจะทำนายไป สมเด็จพระมัทรี
 เออทุกขุชชอคคโดยสุบิน แต่ตนจนต้นอวสาน ครันได้
 ทรงพระเสาวนาการกแจ่งประจักษ์ ในเล่ห์ลักษณะความฉ่น
 ว่า เสว พรุกนจะมียากใจดกรรจรัยกาจ จะมาขอ
 สองตรุณรักราชร่วมพระทัย ทานธูระเวาฝังไว้เนิ่นนาน

๗๕
 ทนจะเสวีจการพุททการก จะได้ยอยกยอดพระบิษุบุตรทาน
 โยสังสารสองสุดสวาทิ พรุกนเจ้าจะนิราศได้ยากไร้ไกล
 จากอกพระมิตา จำจะทำนายให้นางพญาอันหายคลาย
 ทุกขถึงความฝัน จึงตรัสว่ามัทรีเจ้าอย่าพรันพิโรธร้อน
 ปรวรมภิมิเป็นไร แต่เจ้าเคยเสวยสุขสรวีสรมบัติ ใน
 บุรีรัตนราชนิเวศน์ จะสงรงเสวยสรวพิเศษทุกสิ่งยิ่งอย่าง
 ย่อมอรรครศเสมโสมล้ำอาจเอกอุดม ที่บรรทมตั้งทิพย-
 บรรพจรณอ่อนลลอร่อน ล้วนแต่แววมั่นเนนขนอน เกษม
 สุขสโมสรวด้วยบวรสุรางคนาง ไม่มีที่จจะระคายระคายใจ
 เจ้ามาตกไรรีราศปราศจากสุข เสวยซึ่งทุกข์ทรมานมากิน
 แต่มูลผลาหารอันเผื่อนฝาด เมื่อจะนอนกินนอนเหนอไปไม้
 ลาดลงกับดิน จะนอนจะกินก็วิการจึงเกิดกำเวิบอาตุ นาง
 จึงฝันประหลาดลามก อย่าเป็นวิตกตำริร้อน เจ้าจงกลับ
 ไปก่อนปานนี้ พระพนองทงสองศรีวิฐักต้วจะตกใจ พระ
 มัทรีเธอรับสุนทรสารใส่เคียวเกล้า บังคมลาดีลาศมายัง
 อาศรม สรวมกอดพระลูกเธอเชยชมชำระพักตรพาที ว่า
 พอชาติแม่กัณฑา อปป์มัตตา เจ้าอย่าประมาทหม่นระวัง

กัน คนนมนมตรมั้นเห็นวราย ท้าวเชอตรัสทักทำนายนว่า
 มิเป็นไค แม่นหวาดทวนไม่วางใจลงเลยเป็นลางหลาก
 อยู่แล้ว เธอส่งสอนพระลูกแก้วจนใสสว่าง ท้าวนางเธอ
 กลับไปปรนนิบัติตามพิกัศแต่ก่อนมา จึงกลับไปหาแตรก
 คานกระเช้าสานเสียมน้อย พาพระลูกทงคู่คอยดำเนินมา
 ดูพระอาศรม ถวายบังคมลาแล้ว ฝากพระลูกแก้วทงสอง
 ศรี พระพุทธเจ้าเข้าใต้ทรงพระปรานีพระหน่อ้อย ให้อยู่
 แต่ใกล้ใช้สอยอย่าเสียใจ ให้พระลูกเธอเล่นเล่นใกล้บาท
 ยุคด เจ้าแม่เฮยอย่าชุกช่นชอกซอน ไปเที่ยวในชอกศิขร
 เขาใหญ่ภัยจะเกิดมี เจ้าเลี้ยงกันจงตพนองเห็นหน้ากัน
 เธอรับมิ่งหาขวัญพระลูกแก้วบังคมลาดีลาศ เหลียวมาแล
 ดูพระศรีสวาทิทรามสงวน พระทัยเธอปั่นป่วนเป็นอาลัย
 ด้วยพระลูกรักสายใจมิลืมเลย ทรงพระกันแสงเสวย
 สร้อยเศร้า แล้วก็เสด็จเขายังไพรศนต์ แสงวหาผล
 นนแล ฯ

๐ ชูชุกโลก อันว่าชูชุกจารย์ เมื่อตนจากชอก
 สิงขรอารข้างเขา เพลาเข้าลางหน้าตา ก็ได้เต้าตามมรคา

เข้าไป ปางเมื่อบินจอมไตรภพนารท เสด็จดำเนินเหนือ
 คีลาอาสน์หน้ามุข มีพระกายสุขสมาธิมุ่งเมิลชม้อยคอยทาง
 ท่า ว่ายาจกจะมามั่นคง พระทัยเธอปลดปล่อยเปิดองวาคี
 ตังรูปศรีสุวรรณปฏิมากร ทรงพระอนุสรเกษมสานต์ อยากร
 ท้จะทำทานนงท่า วิสสุราโสณท่า ตังนักเลงเหล่าเพล
 เข้าเทียบระหวอยทวนหน้า คอยเจ้าสุราเมื่อไรจะถึง ทรง
 พระรำพึงจะนำเพญูพระทาน เมื่อตรัสเห็นพฤตมาจารย์เดิน
 มา ทรงพระปริดาตพระทัย อย่างผู้ยากไร้ทุรพลหม่น
 หมอง มีผู้เอาถุงทองมาท้งให้ ความดีใจจะจากจนพ้นไร
 มีอุปไมยเหมือนคนนั้น มีอาจอกกลั่นกลากกลั่นซึ่งความ
 ชนไว้ได้ จนออกพระโษษฐุโปรตปราศรัย เรียกทช
 เอหวดตพิไพ พรหมณ์เฮยจงมานเร็ววรา ช่วยยกภาระ
 อันวางมาเป็นชานาน จะสำเร็จเพราะท่านในวันนั้น เมื่อ
 จะตรัสใช้พระชาลชให้เชิญพรหมณ์ ความเควพนบ
 ในสัปรุษทาน ก็ตรัสด้วยสวรพระคาถาณ ๗

๑ อุกุฐีหิ ตุกรพ้อชาลผู้มศรีสุนทรลักษณะ เจ้า
 จงย่นชนตรงพักตร์พระบิดา แลไปดูตรงหน้าโน้นนัใคร

พราหมณ์ฤๅไรรวยเร็วเข้ามา พ้องจนนานบนอบให้
 ขอบการ ช่วยรับเครื่องบริหารของตรี พื่อเคยเหมือน
 เมื่อเรายังผ่านพระบุรีราชสมบัติ สพรังพร้อมพราหมณ์
 บริษัทแซ่ของก่นมา ทวทศศึกษาเสือกสน อ้ออดวนทุกวัน
 ไม่เว้นวาย ทุกแห่งพายพากันมารับทาน ธิภูฏกาลโต
 จำเต็มแต่บิดาได้เห็นกับนาคาลให้ดีใจ แจ่มจิตเจตนาใน
 สมบัติบริบูรณ์ ทั้งมูลทานปฏิคาหกเป็นต้นวิตถคติมา ยิ่ง
 มีไสมน้ำสาแสนราบ เสียวสกลเอิบอาบผิวพรรณมังสัง
 กระทบถึงกระดูกคนคน จดจนดมองมูทธาทิวสรรพางค์
 เสงนภาโลวีย อย่างเมื่อยามร้อนฤดูแดดบันดาลให้ทิว
 หอบไม่เหือดหาย มีบุรุษชาติเขอชายหงนกรุนานำเอา
 น้ำอันเย็นใสสุทธาเทรตร้อยพันกละออบอบอวด ะรินรด
 หอมทวนหรรษา สงบร้อนระงับกายาเย็นใจ เจ้าพื่อเคย
 ครวงนมอุปไมยเหมือนนคน พระชาติกทูลถวายนกวันท์
 รับจโรจาท พระพุทธเจ้าซาเห็นประหลาดแล้วแด
 ไป พราหมณ์ผู้โตเดินมา กอบปรด้วยอากัปภิกขิยาสังขม
 อย่างประหนึ่งว่าพรหม ประพฤติพร้อมพิธีทางคิงคัวัตร

วิเศษ เป็นตาบศรเวทวิสูตร อัครโลก จะมีจักรมั่ง
 มั่นคง จึงเจาะจงจรมมา พระชาติกลัดดาแดนไปก่อน
 กะตึงกะแตงต้อนรับเคารพ ประจบว่าเจ้าจอมตาอาจารย์
 เข้าของบริวารสิ่งใดหนัก จงส่งมาให้หลานรักจะรับไป
 ทชกเดียวใจจินตารพ เอนนิมเนอหน่อพระไตรภพพิตร
 พระเพศสันดรแล้วแดฤกม่นคง จึงอาจองอ่อนหวาน
 ประจบประแจงเรียกว่าเจ้าจอมอาจารย์ให้อ่อนใจ อ้นลูก
 กระทบตวันสูงใหญ่ใจแกแล้ว ครนกุชชไปได้แล้วจะดวนลาม
 ไม่ตามใจเจ้าจะจงทอง จะเดียบเรียกร่องว่าลุงตา ไม่
 เป็นคนทาสทาสักท่าอายุ จำจะเกริ่นกรายกรวโกธร
 ตำรากพิโรธแต่แรกก่อน พระอาการจึงจะอ่อนดั่งอำมฤค
 จึงจะแจ้งในสำนักอำนาจผู้จะเป็นเจ้าแก่เฝ้าพงษกษัตริ
 ธิปไตย พราหมณกตตมอตำทับไว้ด้วยวาจา ว่าข้าลูก
 ของใคร เข้ามาขัดขวางทางผู้ใหญ่จะยาตรา ออย่ามา
 เสนอหน้าตาถูกตน พระชาติกลัดพลัดในชกทางข้างหนึ่ง
 หนึ่งว่าพึงพิจารณา ไฉนหนอจึงวาจาจ้วงจาบ เป็นผู้ใหญ่
 ใหญ่หยาบถึงเพียงนี้ พระชาติกลัดเลื่องเฟื่องพิจารณา แต่

บาทาทราบเท่าเคี้ยวเกล้าพฤตมาจารย์ ก็แจ้งบุรุษโทษ
 ดิบแปดประการประกอบในกาย เจอจึงสมกับรางวัลรับ
 กับวาจาที่ พระชาติก็กำหนดไว้ในพระทัย ส่วนพราหมณ
 ก็เดินด้อมน้อมเข้าไปยังสำนักนักรบมโหฬารก็ทูลปฏิสน-
 สุวารามเป็นทวงที่ถึงทุกขภัย โดยนัยพระคาถาฉนี้ ฯ

ฯ ถัดอีก โภชน์ โศ ๑ โภชน์ โศ ข้าแต่พระบาท
 บพิตรพระดาบสมุทรพรตพิธิ จำเวญศรีสรรเพชญ์โพธิ-
 ญาณ กุสลั อันว่าไซ้ขบขันอมารยังมีมาเบียดเบียนพระ
 บาทบ้างฤาประการใด อนามย อันหนึ่งทงทุกขภัยพาด
 มฤคราช ยิ่งรวีเวียนเข้าอาวาสเวดชาย มาดุคคิดพระ
 อาศรมล้มหลายลำบากบ้าง ด้วยก่อสร้างซ่อมแปลงเป็น
 ปลิวโพธิที่จะพุลพิโรธอันรน ยังปะปนเป็นบ้างฤาพระ
 เจ้าข้า ทิศา จ มกลา สรรพสัตว์สาธารณ ทงรวัน
 ห่านบุง เหล่าเหล่าอมยงยังยาย ทงทชชาติกมเป็นมาก
 หลาย ยิ่งเดอยได้ไกลกรายเกล้งกระทำ ให้ท้าวเธอ
 ชอกช้าประชวรบ่นจิต ด้วยพวกพิศมพาธา ทงนม
 มาฤาว่าหามิได้ ค่อยมีมโนกรรมเย็นใจจำเวญวัตร มิได้

เคืองขัดชั้นอนันตานต์อยู่ตอกฎาพระเจ้าข้า พระองค์จึง
เมตตาทอบสารให้ทราบเกล้า แก่ข้าเฒ่าผู้ทูลถามในกาล
บัดนี้แล ฯ

๑ สมเด็จพระราชาธิบดี ทรงพระโสมนัส
แปรมปรัดโปรดปราน ประภาษตอบปฏิสังขารณ
พราหมณ์ คุรุทวิเชอชาติภารทวาชวงษ์วัตร จำเดิมแต่
วันแรก เราพลัด พระภารานิราศ มาอยู่ป่า ปนไปด้วย ภัยจะ
พรวณานันมิได้ถึงเจ็ดเดือนโดยนิยมนมาศ มิได้มีภัยพาล
พยาธิตจะย้าย อย่างประหนึ่งจะไม่มีชาติชั้นอมาร ทง
มูลผลาหารก็หาสดวกตาย พอกูกตาได้เป็นสุขสบายไม่
ขัดสนในไพร่สาณท์ มาสร้างสมณิกนานถึงเพียงนี้ พง
เห็นหน้าทชกชนชม อย่างประหนึ่งว่าพรหมเป็นพราหมณ
พฤธิ์ พร่อมทงเครื่องโหมหุดุดสูอาด ไม่เท่าททานถอนน
แลประหลาดละเลื่อมเหลืออง เล่ห์มะตุมตูกสเรองรวงอร่าม
ทงเตานานนกกามหนักหนา สวรรค ดนเเต ท่านมาในครงน
เหมือนมิตรอันมีวิมลมงคล อย่างจะหยิบย่นภัก์ผลแผ่ให้
เรา ถึงท่านผู้เฒ่ามาแต่ทางไกล ก็กล่าวว่่าไกลเกิดทช

เชิญชำระธุลีล้างลของอันติดมา ชำระกายกายาให้เย็น
 ใจ นานเย็นใสสะอาดอย่าอาเกียรณิกินเถิดทชี่ พระมัทรี
 เชอตกมาแต่ทรวงทรวงภูผาพนมวงกั ผลพฤษษาตั้งประ
 สงค์เนื่องนอง ตัณท์ภา ทังทบัทิมทองพลองพลับ มหาด
 แหนแห้วกระจับอินจันทน์ มธุเก ทุกสิ่งสรรพมะฆางซุก
 ช่มสวายสอ มะก้อเกดระกำกุ่มกีนนี้กัหวานฉ่ำรสโอชา
 ฤจาจะฉนมะตูมตาดแดงป่าประยงคุ่ม ทังมูลเผือกมันกัม
 เป็นถมในฐานทนน เชิญทชี่ฉนให้สำราญในฐานทนน
 เถิด อถ ตวเกน อันหนึ่งโสดท้าวเฮอโปรดประภาษ ถาม
 เต่าผู้เฝ้าภารทวาชทวิชาจารย์ว่า เชออันหนทางนักันดาร
 เป็นแนวพนัสนมไพร สิงสัตว์ยอมอาศัยก็ไกลกว่าไกล
 โสดถึงหกสิบโยชน์ยากที่จะมา เกน เหตุนา เหตุไฉนนะ
 ทอาจารย์จึงจงใจทรมานมุ่งหมาย ไม่คิดแก่ความตายตาม
 มา ถึงคณธมาทนมหาทิมวันต์ ช่างไม่หวาดทวนครัน
 คร้าม ไม่ย่อหย่อนพยายามมาด้วยสามารถทงนี้ ใน
 ปรวารถนาของทชี่นทกงานงจะประสงค์แสวงสิ่งใด จงบอก
 ยบุลกิจแก่เราไป ในกาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ ยถา วาริวโห เมื่อซึ่งชูชกาจารย์จะรับพระ
 ราชทานทอดขอพระหน่ออินทร์เป็นปีโยรสร่วมพระนมม์ ยอ
 ยกยุบลเป็นอุบายบำรุงราชศรัทธา ถวายเป็นทางอุประมา
 นุประโมย ให้มีมโนภิมย์แจ่มใสไสมนัสศรัทธา ว่าพระ
 พุทธเจ้าข้าพระองค์ผู้ทรงพระญาณ ยอดกระษัตริมหาศาล
 สดมดีวงษ์วรมุณีศรีสรรเพชญ์พุทธังกูร อันก่อสร้างให้
 เสรีจกแก่สร้อยสุภิกะกตสมโพธิญาณ ก็สมควรทุกที่ฐาน
 ทางพระราชศรัทธา ทั้งพระกรรณาก็ไม่เห็นอยหน้าย ใน
 สัตว์หญิงชายผู้ยากไร้ พระเมตตาญาณก็เห็นไปเป็น
 สุกนธรส ให้ฝูงสัตว์เป็นสุขทั่วทุกทิศา ล้วนพระมุกตปาปรา
 โมทย์ มิได้มีอิสสาไสตวิหิงสา แก่ฝูงสัตว์คณาอันมั่งมิก
 ติพระทัย ทั้งพระอุเบกขาก็แผ่ไปเป็นมัยยม มิได้ชิงชัง
 ชนชมชวด ทุกหมู่สัตว์อันมั่งมียากไร้ เสมอพระทัยทาง
 พรหมวิหาร ที่จะหุดหู่ให้ทานไม่ท้อระทด ทุกหม่นเมองก็
 มาหมดในชมพู เป็นที่ชนชมช่วยชบชุประชาชน จะชอบ
 เชิงสิ่งใดก็ขอชนเขาเขาของ มิให้ขัดข้องเคืองระคายปฏิภา
 หก ให้สำเร็จทุกสิ่งซึ่งจิตกตามแต่จะปรารธนา มีอุปมา

เหมือนแม่นานที อันมรสวารทงหาแถว ถ่องใสดังแสง
 แก้วกัมปุนปาน ขลาไหลเป็นท้อธารทดถึง เต็มในตาฝั่ง
 ฟุ่มฟอง ผุ่มมัจฉาชาติชมชลาล่องโลดเล่น เกษมสุขอยู่
 เย็นย่อมอาศัย สรรพจิตบาทคนาน้อยใหญ่เมื่อยามร้อน
 ย่อมโสรเชชอกซอนชานมา ได้ดุดตมรสธารารังบภัย
 ที่หอบหวังเคล็ดอนคลายสงบลง ฝ่ายมนุษย์คนานนมประ
 สงคักเสือกสน บ้างกินอาบหาบชนบ่ขาดสาย ไม่สิ้นสุด
 สุขสบายก็เบิกบาน ด้วยรสวิรตีรำราญสำเรังใจ จะมี
 ชีวิตเป็นไป^{๕๕} เพราะพระคุณนานทีทงหา มีพระคุณ
 แก่สัตว์คนานันตจะนับมิได้ เหมือนพระทัยท้าวเธอจะ
 ทำทาน ทักทิสถาวรสรรพสัตว์ย่อมอาศัย ไม่เสียสูญ
 ศรัทธาไทยทงหน้า มิได้เลือกเว้นทุกแห่งหนักเห็นประจักษ์
 ว่าเป็นจอมจุฬาโลกย์เลิศลักษณะภษา ใช้เชิงขำทชีจะว่า
 แต่เมื่อจะขอ จะบ้นบ้อยอยยกยอพระทัยท้าวเธอทำทาน
 เป็นความสัจจริงของข้าทอจารย์นยากจน จึงอุส่าห์สู้ทุกข
 ทนทรมานมา รับทานสองราชโอรสาทรามสวาดีไปเป็น
 ทาสทาสี จงทรงพระโสมนัสเปรมปรีดีปราโมทย์ ที่

หมายจะโปรดประชาชนให้พ้นสงสารภัยภาคหน้า เพราะ
พระน้อย ๆ หน่อन्नรราชทรงสองศรี จึงยกยอดพระบารมี
มีมกุฎทานเกิดทูลกระหม่อม ให้พร้อมด้วยพระราช
ศรัทธา พระราชทานสองเสน่หาให้แก่ข้าทูลฯ ในกาลครั้ง
นั้นเกิด

๐ โทธิ สัตต์โต สมเด็จพระบรมโทธิสัตว์ตรัส
ได้ทรงฟังคดี ทูลชี้แจงการจะขอสองกุมารในวันนั้น
ทรงเกษมสันต์ศรัทธา ด้วยพระทัยเป็นธรรมคาบ้นดาล
ญาณบารมีมีทิมา แต่ประสูติจากครรภ์พระมารดาเหยียด
พระหัตถ์ออกพระวาจาจ้านง ประสงค์ขอพระราชทรัพย์
บำเพ็ญทาน ท้าวนางเธอวางประดิษฐานถึงพระหัตถ์
พระวาทสนานนปติพัทธ์อุกพันมา จึงมก่าลงพระราชศรัทธา
ไม่ย่อท้อ เมื่อพราหมณตะแก่ทูลขอพระยอดตัวกร่วม
พระชนม์ เธอจะยังเขาคันธมาทน์มณฑลให้สะเทือนสะท้าน
กัมพระราชบริหารให้ทูลฯ โดยท้าวเธอยินดีชื่นชม ว่า
พราหมณเอย ทินนัสสมเหมือนเรานึกคะเนไว้ว่าท่านผู้เฒ่า
จะได้บำรุงอุระเราอันเรียวร้าง จะให้เรานถึงทางโทธิญาณ

เรามิได้มีต้นตานหวาดไหว ด้วยโลภมัจฉิฉริยธรรมภายใน
 นะทอจารย์ ท่านจงเป็นเจ้าแก่สองกุมารมิ่งมงคล ทั้งสอง
 คนจงเป็นทาส สิทธิขาดแก่ท่าน ตามแต่ ทอจารย์ จะพาไป
 อันหนึ่งเราเห็นว่าเป็นสมัยเวลาล่วงลง จวนอัมภวงศตเข้า
 ราตรี จงนอนทนด้วยกันก่อนทางกันดาร จะด่วนไปก็
 มิเป็นการจะเกิดภัยร้าย หนึ่งนางมีทรีเธอจะได้อนุโมทนา
 อุปสีมาเต จะได้จับจอมขฎวาระดับเกล้ากันเกษ เสียบ
 แรมสุคนธ์ยประทุเมศมาลา แล้วจะเลือกผลพฤษชาเป็น
 เสบียงแบ่งให้ จะได้สู้กันไปในมรคา พระพุทธเจ้าข้า
 ประการนี้ข้าทมิไม่ชอบใจ อันจะตามพระทัยทำวเธอให้
 อยู่ท่านางพญาตาบสินี เป็นสัตว์รินใจอ่อน จะอ้อยอิ่ง
 วิงวอนให้วันเวียง นางจะชบเคี้ยวกันแสงโคกาก็จะ
 เกิดความเสน่หาหวนหัน เป็นอันตรรายในทางธรรมเที่ยงแท้
 เป็นธรรมดาหญิงยอมมีคู่แนในทางทานการกุศล มักเศร้า
 หมองมัวมนไม่เหมือนชาย ดังถอของด้วยมือชายมีคู่สนัด
 มีแต่สกัดกั้นการกุศลให้เสียสูญ สัตว์มีมัจฉริยเป็นมุล
 กระแด่ ได้ไปรดอย่าปรวนแปรปรีดา จงเรียกพระตรุณ

โอรสทั้งสองศรี อย่าให้ทันพระมัทรีเธอเสด็จมา จะเป็น
 ทานมหามกุฏทาน เมื่อท้าวเธอทำลายชั้นอมารมย์มิด
 ก็จะได้เจ็ดชั้นสูงสุดเสวยสวรรคต สมบัติอนันต์จะนับมิได้
 ด้วยอำนาจเธอให้พระปิยบุตรทาน แก่ข้าทอจารย์นแล ฯ

๑ สมเด็จพระราชาธิบดี ตรัสว่าดูกรทรีไซ่เชิง
 ความ อันนางจะหยาบหยามยับย้อย อย่างหญิงท่น้อย
 ศรีทอนันต์หามิได้ แต่จะว่าไปใยให้ยาวความ พรหมณ์
 สิไม่ปรารถนาจะอยู่ท่าพระมัทรีก็ตามที่ททานจะ พาพระพิ
 นังไป แต่เราเห็นไม่เป็นอันที่จะโชติทรี ด้วยเจ้าทั้งสอง
 ศรีดียังอ่อนอบอวย กลิ่นน่านมยังไม่หายเห็นฉนั้น เราจะ
 ช่วยชชองลากลาเลิกให้ท่านเถิดทอจารย์ จงพาสอง
 กุมารนไป ยังสำนักนิกรุงสัญไชยธิบตี ได้ทอดพระเนตร
 เห็นพระสองศรีสุริยนัดดาตรุนน้อย ๆ เป็นนวลงามตาม
 กันไป จะดีพระทัยท้าวเธอนัก หน่อพระหลานรักจะพิไรว่า
 ด้วยสุรเสียงเจ้าเฉอฉายาขออ่อนอ่อน ได้ทรงฟังก็จะอ่อน
 เ็นดูพระนัดดาทงคเป็นมมงคล อันสิ่งของที่ทานประสงค์
 แสนสมบัติ บพิตรจะแจจด์บรรจงให้ เพราะเห็นท่านมี

น้ำใจสามภักดี ถวายพระหลานรักรวมพระทัย ๕๑
 เป็นไฉนจะทัก ๕๑ เห็นจะตัสตวกได้ยิ่งกว่าใช้พระชาติกัณฑ์
 พระพุทธเจ้าข้า ซึ่งโปรดเกล้าแก่ข้าเฒ่าทรพล ถ้าเดชะ
 กุศลได้สร้างมามีเป็นใด ก็จะมีบันดาลคดพระทัยท้าวเฮอ
 กรุณา ว่าเฒ่านำพระนัดดาตวงตรุณรัตน์ มาจำเวิญ
 พระราชศรีสวัสดิภักดี ก็เป็นความชอบของท้าวไฉนอัย จะ
 ปูนบำเหน็จนับร้อยราชรางวัล ทุกสิ่งสรรพแดนพิพิชโยค
 โภคา เข้าของจะคณนาอนเนกนับมิได้ ข้าเฒ่าจะมีศใหญ่
 ไม่ยอม จะถึงที่เจ้าจอมอาจารย์อย่างโปรดปรานฉนั้น
 กัดวเกิดออกแต่ข้าท้าวชาติทรชน การอกกุศลจะสู้ส่งของนำ
 ให้เป็นช่องระวางโทษ ท้าวเฮอจะขู่เชิญเป็นพิโรธรุกราน
 จะถูกกระทุ้พระโองการแก้ไข จะขัดสนเห็นจะจนในใจ
 ความ ด้วยตัวดีเป็นพราหมณ์ประพฤติพรหมจารี เป็นไร
 จึงองอาจออกไปลอบลักเอาพระชาติหลานหลวงทงคู้ จะ
 ขัดอยู่ในชั้น จะให้ชิงเอาพระชาติกัณฑ์ เห็นโทษจะถึง
 พิษชาติฆ่ามันคง บุญหนักแฉะจะลดลงลาหนึ่ง จะฟังทรง
 พระโกธธา ให้ลงพระราชอาญาด้วยไม้หวาย แทะมบรรดา

ตายสายเสีย จะไซเซไปหาเมียแต่่มือเปล่า ^{๕๑๖}คาเรยหส์ส
 จะมีแต่ความโศกเศร้าแสนทวี ด้วยอมิตตานารีจะรุกราน
 จะว่ากล่าวประจานจ้วงจาบ จะยับระย่ำด้วยคำหยาบก็
 ยอกใจ ^{๕๑๗}ว่าเป็นผู้ใหญ่ไม่อ้อยา ให้ขาดจากทาสทาส
 ชวงไซ ^{๕๑๘}เท่านั้นแลเป็นการใหญ่พระเจ้าข้า ขอดวายบังคม
 ลาพระลูกท้าวเธอทั้งสองไป ^{๕๑๙}เป็นทาสชวงไซนางอมิตตา
 ในกาลบัดนี้แล ฯ

๑ สมเด็จพระราชาฤษี จึงตอบคัตด้วยกรณาวา
 พรหมณเอยอย่าว่าคนนั้น ^{๕๒๐}อันท้าวเธอในทรงธรรมถวณถ
 ถึงจะพิพากษาโดยคตราชกิจประการใด ^{๕๒๑}ก็ดำรงพระทัย
 ให้แท้เที่ยง ^{๕๒๒}มิได้เอียงด้วยโทษฉันทา สติตย์ในที่อุเบกขา
 ญาณมอชยสถ ^{๕๒๓}ยังยืนแล้วจึงตรัสพิจารณาเมือภายหลัง มิ
 ให้พลาดพลั้งเพ็ดยงพล่า ^{๕๒๔}ด้วยยุติธรรมท่วงที่จะเหมือน
 คำของทชี่หามิได้ ^{๕๒๕}จะดีพระทัยด้วยทัศนา พระหน่ออันอัย
 นัตตาดวงพระเนตร ^{๕๒๖}จะยินยลพระเขาวเรศตรุณราช จะ
 ชินชมด้วยเชิงฉลาดหลักแหลม ^{๕๒๗}ล้วนเล่ห์หลมเจ้าสอดแซม
 เสนาะนัก ^{๕๒๘}ในจะเร่งจำเวญรักราชันคตา ท่านจะลุดลก

อนึ่งเป็นหนักหนาในครั้น ทชึ่งเซอชังใจ อันจะมีเหตุ
 เกทภัยมาพะพาน เพื่อพระพนองสองกุมารนั้นห้ามได้
 ท่านจงพาไปเถิดทชี่ พระพุทธเจ้าชาชังทรงพระปรานี
 แนะนำ นเอนจะอุปถัมภ์ษาเฒ่าบนทุกทุเลาดุลาภ เดหน
 กัทรามเคียวเกล้า ไว้ในกลางกระหม่อมษาเฒ่าบนทุก
 ประการ แต่จะขอพระราชทานทูลลาพาพระลูกท้าวเธอไป
 เป็นทาสชวงใช้นางอมิตตา เห็นตกว่าแล้วแล ฯ

๑ ๓๓๓ ๑ ๐ ภิภเว ๓๓๓ ๓๓๓ ๓๓๓
 ศิลลิกษา กุมารรา ฝ่ายพระพนองหนอกษัตริย์ทงสองศรี
 ไต่ทรงฟังคตดงตัน ของพราหมณ์เฒ่าอาธรรมถึงเถียง
 ทางผรุสวาท เป็นใจกาจดกรรจ์ ภยฐิตา พระองค์สน
 ชวัญหาย พระชาติผู้พี่ชายชวณชินานาฏน้องกัณฑลละ
 ละลัง ออกจากหลังพระบรรณศาลา แล่นหลบเข้าสู่สม
 ทุมป่าละเมาะไม้ หมอบพระองค์ลงมิให้เห็นตัว พระพนอง
 เขอกลัวพราหมณ์ เหมือนมาติดตามต้อนเขาตัวไป สะตั้ง
 ตกพระทัยทงคู่ จะยับยงอยู่ทนนมได้ ก็ชวณกันแล่นหลบ
 ไปจากทนน ถึงเขตคันสระศรี พระชาติแล่นางกัณฑล

นิวาเสศวา เอนุ่งผ้าคากรองสักกระสันใหม่มั่นคง เธอ
 ไชรอยกตอยหลังลงในสระศรี เขาอารีบังพระองค์ เขาใบ
 บัวขบขบงเธอบังเกล้า เจ้ากเว็นชอนพระบิดา ในฐาน
 ๗๕
 ทนนแล ฯ

๑ วันนั้นชุกกพุทธมาจารย์ แลไม่เห็นสองพระ
 ราชกุมารในทันน ตะแกทวนหันฮัดโกธพาลพิโรธมร้อน
 เข้าตัดพ้อพระภุชชพรหมชุกกกรเกษกษัตริย์ โภ เวสสันทร ๗๖
 กรมหาเวศสันดรคาบสมุทรทพรตพฤช นามชอว่าฤาษณ์
 ย่อมทรงสัตย์ ให้ม้วยมุตเป็นบรมมรตไม่มุตสา นีมาเสยชง
 สัจจาไม่มีจริง เดิมคูนเห็นเป็นยวดยงจะยกยอศพระบารมี
 มาตรออกปากขอพระชาติกัณฑา ก็ให้ด้วยปริดาโดยค้วน
 แลจกเขญชวนให้ชาทาทำวนาง ครนชัตชวางไม่อยู่ ๗๗
 ยอยกยให้ไปยงพระเจ้าบุปปีนพิไชยธานี ครนทชรู กงเชิง
 ๗๘
 ชน ทนในทวงที ทาวเชอทาวเฉยงเห็นเฉยงหลกกลไม่
 ลงตาม ทำหน้าตาตั้งไม่งตงามง่วงงงเป็นพะวงพะจัก
 แลวดลปลกแลดูหน้า ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐
 ๑๑๑
 ๑๑๒
 ๑๑๓
 ๑๑๔
 ๑๑๕
 ๑๑๖
 ๑๑๗
 ๑๑๘
 ๑๑๙
 ๑๒๐
 ๑๒๑
 ๑๒๒
 ๑๒๓
 ๑๒๔
 ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐
 ๒๐๑
 ๒๐๒
 ๒๐๓
 ๒๐๔
 ๒๐๕
 ๒๐๖
 ๒๐๗
 ๒๐๘
 ๒๐๙
 ๒๑๐
 ๒๑๑
 ๒๑๒
 ๒๑๓
 ๒๑๔
 ๒๑๕
 ๒๑๖
 ๒๑๗
 ๒๑๘
 ๒๑๙
 ๒๒๐
 ๒๒๑
 ๒๒๒
 ๒๒๓
 ๒๒๔
 ๒๒๕
 ๒๒๖
 ๒๒๗
 ๒๒๘
 ๒๒๙
 ๒๓๐
 ๒๓๑
 ๒๓๒
 ๒๓๓
 ๒๓๔
 ๒๓๕
 ๒๓๖
 ๒๓๗
 ๒๓๘
 ๒๓๙
 ๒๔๐
 ๒๔๑
 ๒๔๒
 ๒๔๓
 ๒๔๔
 ๒๔๕
 ๒๔๖
 ๒๔๗
 ๒๔๘
 ๒๔๙
 ๒๕๐
 ๒๕๑
 ๒๕๒
 ๒๕๓
 ๒๕๔
 ๒๕๕
 ๒๕๖
 ๒๕๗
 ๒๕๘
 ๒๕๙
 ๒๖๐
 ๒๖๑
 ๒๖๒
 ๒๖๓
 ๒๖๔
 ๒๖๕
 ๒๖๖
 ๒๖๗
 ๒๖๘
 ๒๖๙
 ๒๗๐
 ๒๗๑
 ๒๗๒
 ๒๗๓
 ๒๗๔
 ๒๗๕
 ๒๗๖
 ๒๗๗
 ๒๗๘
 ๒๗๙
 ๒๘๐
 ๒๘๑
 ๒๘๒
 ๒๘๓
 ๒๘๔
 ๒๘๕
 ๒๘๖
 ๒๘๗
 ๒๘๘
 ๒๘๙
 ๒๙๐
 ๒๙๑
 ๒๙๒
 ๒๙๓
 ๒๙๔
 ๒๙๕
 ๒๙๖
 ๒๙๗
 ๒๙๘
 ๒๙๙
 ๓๐๐
 ๓๐๑
 ๓๐๒
 ๓๐๓
 ๓๐๔
 ๓๐๕
 ๓๐๖
 ๓๐๗
 ๓๐๘
 ๓๐๙
 ๓๑๐
 ๓๑๑
 ๓๑๒
 ๓๑๓
 ๓๑๔
 ๓๑๕
 ๓๑๖
 ๓๑๗
 ๓๑๘
 ๓๑๙
 ๓๒๐
 ๓๒๑
 ๓๒๒
 ๓๒๓
 ๓๒๔
 ๓๒๕
 ๓๒๖
 ๓๒๗
 ๓๒๘
 ๓๒๙
 ๓๓๐
 ๓๓๑
 ๓๓๒
 ๓๓๓
 ๓๓๔
 ๓๓๕
 ๓๓๖
 ๓๓๗
 ๓๓๘
 ๓๓๙
 ๓๔๐
 ๓๔๑
 ๓๔๒
 ๓๔๓
 ๓๔๔
 ๓๔๕
 ๓๔๖
 ๓๔๗
 ๓๔๘
 ๓๔๙
 ๓๕๐
 ๓๕๑
 ๓๕๒
 ๓๕๓
 ๓๕๔
 ๓๕๕
 ๓๕๖
 ๓๕๗
 ๓๕๘
 ๓๕๙
 ๓๖๐
 ๓๖๑
 ๓๖๒
 ๓๖๓
 ๓๖๔
 ๓๖๕
 ๓๖๖
 ๓๖๗
 ๓๖๘
 ๓๖๙
 ๓๗๐
 ๓๗๑
 ๓๗๒
 ๓๗๓
 ๓๗๔
 ๓๗๕
 ๓๗๖
 ๓๗๗
 ๓๗๘
 ๓๗๙
 ๓๘๐
 ๓๘๑
 ๓๘๒
 ๓๘๓
 ๓๘๔
 ๓๘๕
 ๓๘๖
 ๓๘๗
 ๓๘๘
 ๓๘๙
 ๓๙๐
 ๓๙๑
 ๓๙๒
 ๓๙๓
 ๓๙๔
 ๓๙๕
 ๓๙๖
 ๓๙๗
 ๓๙๘
 ๓๙๙
 ๔๐๐
 ๔๐๑
 ๔๐๒
 ๔๐๓
 ๔๐๔
 ๔๐๕
 ๔๐๖
 ๔๐๗
 ๔๐๘
 ๔๐๙
 ๔๑๐
 ๔๑๑
 ๔๑๒
 ๔๑๓
 ๔๑๔
 ๔๑๕
 ๔๑๖
 ๔๑๗
 ๔๑๘
 ๔๑๙
 ๔๒๐
 ๔๒๑
 ๔๒๒
 ๔๒๓
 ๔๒๔
 ๔๒๕
 ๔๒๖
 ๔๒๗
 ๔๒๘
 ๔๒๙
 ๔๓๐
 ๔๓๑
 ๔๓๒
 ๔๓๓
 ๔๓๔
 ๔๓๕
 ๔๓๖
 ๔๓๗
 ๔๓๘
 ๔๓๙
 ๔๔๐
 ๔๔๑
 ๔๔๒
 ๔๔๓
 ๔๔๔
 ๔๔๕
 ๔๔๖
 ๔๔๗
 ๔๔๘
 ๔๔๙
 ๔๕๐
 ๔๕๑
 ๔๕๒
 ๔๕๓
 ๔๕๔
 ๔๕๕
 ๔๕๖
 ๔๕๗
 ๔๕๘
 ๔๕๙
 ๔๖๐
 ๔๖๑
 ๔๖๒
 ๔๖๓
 ๔๖๔
 ๔๖๕
 ๔๖๖
 ๔๖๗
 ๔๖๘
 ๔๖๙
 ๔๗๐
 ๔๗๑
 ๔๗๒
 ๔๗๓
 ๔๗๔
 ๔๗๕
 ๔๗๖
 ๔๗๗
 ๔๗๘
 ๔๗๙
 ๔๘๐
 ๔๘๑
 ๔๘๒
 ๔๘๓
 ๔๘๔
 ๔๘๕
 ๔๘๖
 ๔๘๗
 ๔๘๘
 ๔๘๙
 ๔๙๐
 ๔๙๑
 ๔๙๒
 ๔๙๓
 ๔๙๔
 ๔๙๕
 ๔๙๖
 ๔๙๗
 ๔๙๘
 ๔๙๙
 ๕๐๐

เห็นตัว ทำมึนมิมีวชัวไม่สุขสบาย เธอทำเชิงเคยเมย
 เป็นไม่รู้เห็น ตกจะดวงล่อกันเล่นพอให้เลื่องภานุณญา
 ประการใด เธอญาใครในโลกยนี้ ที่จะกล่าวมุสาวาท
 เทียมเท่า ถึงพระเวสสันดรเจ้าองค์นี้ ก็เป็นว่าหามิได้
 แลวแล ฯ

๐ สมเด็จพระราชาญษี เมื่อฟังทชบรภาษ ว่า
 พระองค์กล่าวมุสาวาทเวทนา นึกในพระทัยว่าเป็นไรคน
 ชรอยพระชาติกณหา กัดขชรวารายกาจ จึงหลบหลีก
 ปรละศหนีไป ตะแกจึงหยาบหยามโยไฟโพชนทนา จึง
 เขาพระเมตตาเข้าตอบพรหมณ์ ปรโลมได้ด้วยใจงาม
 คน ดูกรทชจึงช้ำช้ำ จะข้งโกรธโกรธาไปทำไม สอง
 กุมารจะหนีไปไหนอย่าร้อนรน เป็นพนักงานเราจะรีบวัน
 เร่งหาให้แก่ท่าน ท้าวเธอคนนาการกำหนด ตามบท
 วลัยุขรสองมังชอรออกไปถึงสระศรีโบกชวณพิจารณา ก็
 เห็นรอยพระบาทอดอยหลังลง เขอ็ทรงพระสังเกต ว่า
 สองตรนเรศเร้นซ่อนทราบพระทัย ท้าวเธอตรัสเรียก
 พระลกไปด้วยพระคาถา ฯ

๑ เอहि ตาต ๑ ๑ ตาต บียปู้ตต์ พ่อเฮยเจ้า
 ชาลศิริสุนทรลักษณ พระลูกผู้ร่วมรักพระบิดา เจ้าจงพา
 พระน้องนาฏกัณหาชนมากอน ช่วยธุระร้อนอันฮารก
 พ่อณผู้กพันไคว่พานพบพระโพธิญาณ พระยอดสุด
 สงสารเสมอชีวิต จงมาเป็นมิ่งมิตรมหายามกตทาน จะ
 เสร็จแก่สร้อยสารศัพท์ปัญญา อันยอขยงหยงรู้ทุกอารมณ์
 เป็นเอกอุฏฐุมของบิดา แต่ก่อนมากมีเคยไต่ยินผู้ใดเคย
 จะลวงลามา เจรจาหยาบหยามเหมือนอย่างทชี่ ว่าพ่อณ
 มุสาวาท เป็นอประมาณเหมือนประมาณไม่เกรงใจ ความ
 เจ็บร้อนนี้กระไรให้ปลั่งปล่าน ตั้งเพลิงผลาญลามลน
 ให้กายสกนธก้าเว็บริ่นรุมระของค์ จะเขาน้ำอันใสตรง
 สุกนธรสหอม พันกละออมอันอบอาบ เือบสกลขับซาบ
 สรรพางค์ ให้เย็นเยะเยือกอย่างนน ณ พ่อชาติ พระลูก
 เฮยประเวณีหน่อนราราช จะโพนประพาสพนสนทน์ ซ้ำม
 คำบลแสนกัณดาร ให้ถึงที่เกษมสถานต์แสนสุขไซ ก็ไปได้
 ด้วยยวยานยอขยค เป็นเอกขรรคอัศวรถชาธาร อัน
 อากเขยเมเหยมหาญหัตถินทร ประดับด้วยคชาภรณ์ตาย

สะพัดพรรณรายรัตนเรืองโรจน์ แสงระจวงโชติชัชวาลย์
 วาวแววด้วยดาวแก้วกาญจนจงกล ประกอบด้วยพวงกุ
 ษณขจิตจามจุรีร้อยระย้า ทั้งไข่แก้วมุกตาระดับตาศลาด
 หลั่งละเลื่อมแสงจำรัส กาญจนกัมพลพัชรบุปผาโคมต
 มยบุรุษัตถ์ไตรไชยวิโรจน์อร่ามฟ้า บังพระสุริยฉายาเยยับ
 ธิงเทียว สรวพสะพรั่ง พร้อมไพโร พลหาญแท้หอม คชาธาร
 ธิงชอชชบขามกัณดารดับฮาตุรภาพพันธ์ย์ ก็ถึงทเกษม
 ไสยมหานครวราษธานี เป็นแก่งกัณดารโลกย์เข้ากัษามถึง
 พระลูกเอย อนึ่งในทางท่ามหาสมุทร อันภุกซงเป็นที่สุด
 แสนสหัสสังขยา กัณดารด้วยหมุ่มัจฉาชาติร้าย ใน
 กระแสสายชลชลากัษามได้ ด้วยนาวาวิสัยสรวพไปด้วย
 สึงเสาใบบวรจง จังกูดกกระดานตาศมาตมูลไม่ลุ่มลิน
 โดดแล่นไปตามคลื่นผืนระลอก ก็กัณดารกลอกกลงไปใน
 กลางชลาโดยชลเลทดวง ยังแล่นล่องลึงฝั่งฟากเขตข้าม
 สาคเวศรอดไป เป็นอภัยพนกัณดารกถึงฐานทเกษมสุข
 สมตั้งปรารธนา นันมีอุปไมยมาฉันโต ยานนาวา เจ้าจง
 ตั้งใจจำนงเป็นวิมงคดมหามกุฎทาน แทนอธิยยานนาวา

วิเศษจรด มิได้หวาดไหวด้วยภัยเภทพาธา ช่วยข้าม
 ล่ง พระ บิดาให้ไต่ดวงรัตน์ใน อนาวรญาณ ยอด สัพพัญญ
 หยุดถึง ผังปากอมิต มหานคร นฤพาน เหมื่อนด้วยหมู่โลกีย์
 ยานเขาข้ามชนผู่ประชาชนดั่งนั้น แล้วพอจึงจะจัดแจง
 ดำเภารรมทางพระโลกย์อูตรบรรคักดิ์ พระอัญญ์สูงคิกมรรค
 ึ่งแปดประการ กล่าวคือญาณดำรัสตีวิริยา สมานิหมัน
 พิจารณาในพระอริยสังข์ทั้งสี่ พระโพธิ์บักชียกาญจนแจง
 ัจฉ เป็นสัตตภริรัตนรุจีศรีสำเภาแก้วแกมกาญจน์ จังกุด
 กงดาษกระดานชดุดรัตนามัย วิมลหมดใสแสงสุริยสังข์
 ล่องระรองเรืองพรรณนราย ด้วยรกรรชัยห้อยสายเส้าใบ
 บวรวิจิตรบรรจง อลงการแก้วกระหนกกระหนาบลาย
 ละเลื่อมแสงสุริยฉายโชติฟ้า เป็นที่นั่งมหาพิฆานมณเฑียร
 ระเมียดมาศ จัตุรมุขประหลาดสี่สหัสกฤาระดับ ด้วย
 ยอดแซมขันสลั้มสะพรังพรายพิโรภาษ ดังวิมานมาศ
 เมืองฟ้า พระบิดาจะดูระดับทุกสิ่งสรรพสิ้นคำ สัตตภริตนา
 อกเนกเฉกโพชนงคักทั้งเจ็ดประการ ประกอบศีลสารสมาธิ
 บัญญาล้วนโลกุตรสิ้นคำขนลงไม่ล้มดิน บวรทุกทงหม่น

อมรมมนุษย์ นิกรสัตว์แสน สุนทรคนธรรพ ทานเจด พรอมทง
 พรหมเมศอมรินทร์ ทั้งไตรโลกย์ลงสิ้นสู่สำเภาแก้ว ก็ผ่อง
 แฉ้วไม่เพียบลง แลสูงระหงเห็นตระหง่านสง่างาม พรอม
 สัตว์ทงสามโลกย์ลงแล้ว พระบิดาจะทรงพระชรรค์แก้ว
 กาญจนกล่าวกศบัญญา อย่างลงเหนือบรพยงกัรตนาศวี
 สัตตภีรตันเกตราไตรปิฎก มุขบถวิมานมณิศรี เมื่อเสด็จ
 สฤทธิฤกษตโตเมือโต สันตาราเรสส์ บิดาจะข้ามซึ่งเวไนย
 นรากร ให้พันแก่งกัณดารดอนชาตุรภยชาติปาวี ถึงฝั่ง
 ฟากเกษมลัยสุดโตศสู่ศิวโมกขมารวิมุตติ ให้อันสุดสงสาร
 ชาติชราพยาอิมวยมรณิ ดุลลาภพระโลกุตรโคตงน เพราะ
 พระชาติผู้ลูกอันเลิศล้ำ เป็นพระยานสำเภาธรรมแท้เที่ยง
 ส่งพระบิดาให้แดนเดียงหลัดกัณดาร ออกศลสาธารณทงสืบส
 ติไปรดสัตว์ไหลงซึ่งวาคชนอมาร เข้ามัตมทานครนิพ
 พานพันไป ก็ชาคัยซึ่งยานสำเภาคชตวจเ้าในครงน พระ
 ลูกเคยถึงจะหนีโพยกัย จะพันได้แต่โดยปัจจุบัน เบือง
 หนานนในสงสาร แดนกัณดารเตชดรอน พอเร่งรำพึง
 ผอนพิจาวณาเกิด ถึงสัตว์อันเกิดตายตามกระแสสายขลา

โลกย์ ย่อมมีสรรพทุกข์โศกทุกข์ตรามายเป็นเรือนเกิดแก่
 ตายของโลกย์ พ่อจะหนีไหนเล่าขึ้นมาเกิดพระขวัญเข้า
 ของบิดา อย่าให้พราหมณ์ตะแก่นินทาตัดพ่อ จงช่วยพ่อ
 บำเพ็ญทาน ในกาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ เมื่อพระชาติกุมาร ได้รับส่งสารสุนทรกถา
 พระบิดาตรัสเรียกถนนวน นินทาจะอดกลืนซึ่งโศกาภกนิก
 ว่าแต่ก่อนกาล จะเรียกด้วยราชบริวารถึงสองที แล้วพระ
 ชาติจึงรับส่ง จะมมาทแต่สักครงหนงหามได้ พราหมณ์
 จะทำประการใดก็ดี ก็ตามกรรมทมิได้ทำมา ทำไม่จึงจะ
 ให้พระบิดาตรัสให้หาถึงสองหนถนนวน จะนับว่าเชอชาติ
 พระชินศรีสมมุติวงศ์ฤกว่าไร ก็แข่งขันด้วยชติยมานะ
 ในกษัตรา เธอจึงเลิกใบบัวบังพระเกษษาเคียวเกล้า เจ้า
 กกกงเกลดอกเสอกชบพระเคียวเข้ามากอดพระบาทพระบิดา
 ทรง กั้นแสง กราบกราน สะอน อนอด พระทรวง ชบพักตรา
 กับบาทบาทาพระบิดุเวศ ท้าวเธอทอดพระเนตรมิได้เห็น
 พระกัณฑา จึงตรัสถามว่าพระน้องยาเจ้าอยู่ไหน พระ
 ชาติเธอกลัวภัยมุสาเปสุญวาท ก็รับพระศรีสุนทรโรจาทใต้

เกล้า กราบทูลเป็นข้อเคาในค่างกลาง พระเจ้าข้าเป็น
 ทำทางธรรมดาสัตว์ เมื่อโพยภัยสัมผัสมาพะพาน ต่าง
 ตนต่างก็บาดบ่ารุงตัว เป็นดินเกล้าด้วยกลัวซึ่งโพยภัย
 เป็นพนักคิดที่จะทูลให้ทราบพระบาท ท้าวเชอแก้วแจ้งว่านาง
 กัณหาอยู่ในสระน้ำ จึงมีพระสาสนชาสนองเรียกราชกุมาร
 เหมือนเรียกเรือพระชาติไม่หลดกัน พระนอองนางกษม
 ชมนหมอบมออยเข้ามา ก็กอดขอพระบาทาเบองชายสะอน
 ให้ นำพระเนตรไหลลงหลังพระบาท เหมือนบัวบาน
 ประทุมมาศมารับรอง นำพระนัยเนตรพระหน่อสอง
 กษัตรา ส่วนสมเด็จพระมหามหิเรศ ก็กล่นนำพระเนตร
 มิได้ พระอัสสุชลชลาไหลลงเหนือหลังพระพินออง ดูจดัง
 แผ่นกระดานทองรองรับอัสสตารา วิลินมานไธ เหมือน
 จะมีหทัยาถอยหลัง แลวก็ตงพระสติพระโพธิญาณ จึงยัง
 พระลูกทงสองสงสารให้ย่นยังพระพักตรา ก็ตรวจตัว
 พิกัดค่างโคบาลประมาณมูลค่าโคเป็นของชาย ว่าพระลูก
 รักหญิงชายของพ่อเอย ทงคู้เจ้าเคยเข้าใจในจิตของพ่อ
 น ผู้องใสศรัทธาที่จะทำทาน เป็นทางโพธิญาณยอม

หยงรุ เจ้าเพื่อนเชษฐทงค้อยาเคองใจ จงจำคำของพ่อไว้
 นะพ่อชาติ แต่ตัวของเจ้าผู้เคยวนหนอกษัตริย์ ถ้าใคร
 เป็นไทสันทักพันทาสทหี จงหาทองไถทตเนอนาเป็นนิกข
 คำควรค่า พันตำดั่งตราตรวจไฉนะเจ้าจึงจะเป็นไทพัน
 ทาส แต่พระน้องนางกัณหา ศรีศุภลักษณ์กษณาหนอกษัตริย์
 จะสืบวงศ์วงศ์พัฒนาไป น้องเป็นหญิงยิ่งจะใหญ่ผูกพาด
 จะชดค่าแดนฮอยพอประมาณหมนกกมควร จะมีชายชาติ
 ทรามลามาฉวนเฉียบเข้ามาหา เตมาชาติไว้ทรัพย์สินนับแต่
 เงินทอง จะมีผู้เอาเข้าของสิ่งละน้อยมาโอบอ้อมอวยให้
 เป็นสินไถ่พระกัณหา ก็จะไปกระทำตามวิสัยชาติ
 สมเภท ก็จะได้สูญจวเวศวงศ์กษัตริย์สุริยพงษ์ของเราไป
 หนึ่งเจอาชานฮอยพระทัยว่าพอนไม่เที่ยง ทรกกลูกดาเฮียง
 อารรม มาชดค่าไม่เสมอกันประการนี้ พ่อชาติมาเราจะ
 ชดค่าพระน้องกัณหาให้มากมุล ด้วยสรรพทรัพย์ไฮสุริย์
 สวรรยศสมบัติ ทุกสิ่งสัตว์กระราชทรัพย์ศฤงคาร เป็นต้น
 แต่คชสารสินธพชาติ โคอุสุภราชทาสชายหญิงสิ่งละร้อย
 กัณนิกขคำร้อยตำดั่งตรา พระลูกเฮย เว้นแต่ขัตตยพงษา

สมมติวงษ์ อันมีศกตจทรทพย์ได้ถึงเพียงนี้ พอชาติ
 จงจำไว้ นี่เป็นสินไถ่แม่กัณหา มาเราจะไปเกิดอย่าอยู่ช้ำ
 ทชจะคอย เขอกพาพระหน่อช้อย ๆ ดำเนินนาค นางเหนือ
 ศิลาอาสน์ออกพระโอรสผู้โปรดเรียกททอาจารย์ ว่าเชิญทช
 มารับเอาสองกุมารบัดนี้ พระหัตถ์เขอทรงพระเต้าดีโตทก
 วารี่แลสองราชกุมาร พระทัยผูกพระโพธิญาณหยั่งลง
 จับพระเต้านานนกรวดตรงในมือพราหมณ์ จึงตรัสด้วย
 พระทัยงามฉน พราหมณ์เฮย อันพระชาติกัณหา จะ
 เป็นลูกชวชาซึ่งชังมิชอบใจ จึงยกให้แก่ท่านหามิได้ ดัง
 ดวงชีวิตจิตใจนัยนา แต่เรารักพระดีพัพัญญูญาณยิ่งกว่า
 พระยอดรักสงสาร ถึงแสนส่วนหม่นประมาณมิเทียบเท่า
 เป็นเพียงเท่า อิท หานิ อันทานนึ่งเป็นกระแสด่านิสงส์
 ส่งให้เสร็จ ซึ่งสรรเพชดาญาณ ในอนาคตกาลอย่าเกิน
 กำหนด เขอกเปลืองปลดปลงพระทัย ให้สองกุมารแก่
 ชูชกาจารย์ฉนวนน พรอมด้วยศีลสมาธิขันธปัญญา มี
 พระมหากรรณาเป็นมูล บริบูรณ์ด้วยทศบารมีมหัศจรรย์ ก็
 เกิดมอเนกอนันตนานา เมอททวเขอกพระยอดสองเสนหา
 ให้เป็นทาน แก่ชูชกพฤตมาจารย์ฉนวนนแล ฯ

๑ ตมตถิ ตทาสยิ ๑ ๐ ภิขเว คุกรภิกษุ
 สขมฺพรทงพรหมจรรยา สมเด็จพระเวศสันดรนาภิบัติ
 เรอทรงจับกรพระชาติกัณฑา ให้แก่ชัชวาวังไร ราชหฤทัย
 เรอมาตหมายมารคญาณศัพท์พัญญู ยามเมื่อยกยอดพระ
 เขาวทงคฺเขาดงมอพรหมณฺ พรอมตวยศัสสารทงตาม
 ทนฺโต ภิสณฺภิ ขณะนไนไซเสยงสุธาตบั้นตาดวิจลจลาจล
 หวาดไหว ประวัตตมัตถนไปเพียงภมรจักร ก็หนักจะพก
 คว่าทำลายโลกยลมลง มีอาชฺฐทงทรุดลนฺ มัตตวารีโณว
 ดงพระยาช่างสารชบมนเมามก้าง แล่นระเส็ดิระสังตอย
 เสย งวงงาเงง่านสะบัด เท้าคุดคุดคกรรจ ห้าวหาญ
 หนให้สำเนียงอำนาจ ประแปรวันเป็รียงโกญจนาทน
 สนนฺ คชฺมานา เสยงสัททบั้นภฏาถนบวรเลงกระเครงคริก
 ครนฺครน กวาทมนแดนแซเซ็ง เสยงระบัตระเบงบน
 เวหากองกิก ฟังพิภุกระตมคัง วิราวสัททฺ ดงเสยง
 สัทททังสตาล บุคคฺลให้ประหารตวยคชนเหล็ก ดนพิภุ
 เปนเสยงเล็กแดใหญ่่น้อยไต้ละวอยละพัน เสยงสนนฺเนียร
 นาทในนภากาศโกลา สาคโร ทังสาครคงคามหาสมุทร

อันทุกสุดสังขยา คณน่านับอนันตถึงศัพท์แปดหมื่นโยชน์
 เสียงอุโฆษกึกก้อง ก็พัดผิงฟุ้งฟองพะเฟื่องพัน คะเคลอน
 คลุ้มไปด้วยคดองคณนยะยามโยน สูงเป็นเทือนโชนสุดโสด
 หกสิบโยชน์นับคณนา ชอคงคาวิจิระลอกกระฉอกขลาดัน
 ไหลกระทบจตุจันจักรวาทบรรพตภูมา สะท้อนถอยกลับ
 กลิ้งมาในอากาศ กำเวียงเสียงเนียรนาทคะโครมครืน ผุ่ง
 มัจฉาชาติตักตนตามระลอกกักกลิ้งกลอกกลับ บ้างก็บาย
 หัวหูทางหับหกหัน สรวางคณันผุดโผนพ่นน้ำโตนโตดต้น
 เป็นคลื่นคลุ้มสายสินธุกระฉอกขล ชลาไหลเป็นวงวน
 เวียนหวน ผุ่งสัตว์ในน้ำอนันตคณนา ตिमิงคดมทามัจฉา
 กิชนนม ชูเศียรภริรมย์ผุดผู ผุ่งมังกวเสือกเงือกงูบ้างก็ฟุ้ง
 พุกผุด เต้นตามตระวังคุดลุดพัลวันแหวกว้าย ก็ตีฟอง
 ฟุ้งกระจายจ้ำรัสแสง สรรพภุขงคณิกวรดำแดงบันดาลฤทธิ์
 วิชุลิตลิวลอยเป็นฝอยฝน ผุ่งสกลสมุทรวเทพาอทกรักขสา
 ปีกาจา ผุ่งเสื่อนาเนียรนาทอ้านวยพรพุกภริรมย์ยนต์ สีเนรุ
 บัพพตราช่า ทงพญาสุวรรณคิรราชสิงขร ชุนเขายุกุนธร
 ลอมเหล่าสัทภณท์ ก็บ้วนบันคะเคลอนเหมื่อนจะถอดถอน

ทำลายลง ก็น้อมยอดประโคมมาตรงเขาพระหิมพานต์
 วงกฏ ทั้งแปดหมื่นสี่พันบรรพตก็โอนอ่อน ระทวยทอด
 ดั่งจะถอดถอนถวายเป็นอภิวาทต่อบาทหงส์วงกฏครี ทั้งพยัคฆ
 พญาราชสีห์สัตว์พัสต์ตัวจุบาท ก็แผ่นผาดแผดร้อง ระวัง
 ฤทธิกองโกไลหลสนัน ทั้งฝูงเทพอัปสรสาวสรวรรค์คณา
 นิกรทุกชั้นต๋องต๋ม โสฬสพรหมพร้อมชุมนุมชนกันชื่นชม
 บูชาไชยวาท บ้างก็โปรยปรายทิพมาศมาลา ล้วนสัตพิช
 รัตนวษามาลัย เฝียงบันลือลนสนันไปเป็นโกลี ด้วย
 ทิพยสังคีตตะขบชาน ทุกเทพบุตรเบิกบานบุญชรเข้มชน
 บ้างก็ขนิบขนิมแย้มพระโอษฐ์อวยพร ว่า สามี เวส
 สันดร ข้าแต่พระเวสสันดรอดลดาบส พระบาทมาทรง
 พรตพิช ข้างประสาทพระลูกทงสองศรีเสนาหา เห็นยากที่
 ผู้จะศรัทธาจะทำได้ดั่งนี้ นินเนอหนอพระอรยมุนีจะนำสัตว์
 ให้พ้นวิญญูสงสาร จงเสด็จแก่โพธิญาณสัพพัญญูยอดโลก
 จงข้ามข้าพระองค์ให้พ้นโศขสาครพระเจ้าข้า ชะแซของ
 สาธการบูชาณ เฝียงอนอกอิงคณิงมิมโพพารเป็นพิลึก
 ลนสนันฟ้าผอยฝน ให้เสยวสยของพองชนชั้นทุกเส้น หนาว

แข่งขอพระหัตถ์ออกนกลุ่ยหลุดจากพระกรกระษัตริย์พนอง ก
 บ่ายหน้าหนพราหมณ์ทั้งสองเธอโคกกา พระชาติกันแสง
 ทูลพระบิดาด้วยคาถาฉนั้น ฯ

๑ ตมตถิ เต कुमारา บัณฑุมุ ๑ ๐ ภิกขเว
 ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงไตรสิกขา कुमारา ฝ่ายพระชาติกันหา
 เมื่อหนีเตมาชราโบยวัน พระกายระริกสิ้นหัวน้ไขว ปาน
 ประหนึ่งว่าใบไม้อ่อนอันต้องลม ยกพระกรกราบประนม
 น้อมอภิวาท กับพระบาทพระบิดา พระชาติเธอทูลทเลา
 ลาพิลาปว่าไร ว่าพระพุทธเจ้าข้า ถึงพระบาทจะเลื่อมใส
 ศรัทธาทจะทำทาน แก่ทอาจารย์ฉนั้น กระหม่อมฉันขี้
 มิได้ขัดพระอชฌาสัย แต่ลูกนมาชาติขระลัดถึงพระแม่เจ้า
 มิได้แจ้งว่าพระปิ่นเกล้าบำเพ็ญทาน ให้กระหม่อมฉานแก่
 ทช ของตทำพระชนนีน้อยหนังก่อน เพลากัจจนเธอจะ
 เสด็จจรสู่อาศรม ขอให้ลูกนวิลากราบบังคมพระคุณแล้ว
 จะได้โลมเล้าพระน้องแก้วกันหา ให้เสวยมุลมลาภษีรา
 หาร พระคุณของลูกจะได้เบิกบานบันเทาทุกขททบพระทัย
 ด้วยได้เซยชมชื่นใจพระแม่เจ้า จะฝากฝังแก่พราหมณ์เฒ่า

เป็นท่วงที พระแม่มีตรีจะมีผู้เศร้าโศก ด้วยความวิโยค
 ลูกผู้เพื่อนยาก อันไม่แจ้งก็จักอนนจะลำบากเวทนา พระ
 แม่เจ้าจะโหยหาให้รำ ไม่เป็นเสือกดำที่จะตรงเสวย ด้วย
 ลูกทั้งสองนคอยเคยเป็นคู่เชษฐาใจ ไม่แจ้งเหตุว่าลูกไปร้าย
 ฤๅดี พระคุณจะไม่มอมตรอมทุกรাত্রีที่วาวาร ขอพระ
 ราชทานงคท่า ให้พระมารดาเธอยินยอม พร้อมด้วย
 พระราชศรัทธา หนะยัย วา ถึงพรหมณผู้จะตตาฆ่า
 ชายเขาเข้าของ ปองประโยชน์ด้วยสิ่งใดก็ดี ข้าพระพุทธ
 เจ้าชาติลูกชาย มิได้ขอต่อแก้ความตายจะตามพระทัยพระ
 เจ้าข้า อัย พราหมโณ พราหมณผู้ไช้สามานย์ มิ
 บรูษโทษสืบแปดประการประกอบในกายวิกล ถ้าเดินไป
 กลางหนผู้เห็นก็จะโจทภัยกันว่าพราหมณนี้เป็นมนุษย์ ฤๅว่า
 ยักษา ข้างผู้เห็นแท้จะวิเศษกว่าพราหมณนยักษ มลโลहित
 โภทโณ ย่อมจะเขาเนือมนุษย์เป็นกัษโภชาหาร ลูกทั้ง
 สองจะมอดม้วยในมือมารเป็นแม่นมั่น ใจนี้กระไรมา
 ร้ายดกาจดกรรจักันแต่จะทำโพย มาผูกพันวันโบายลูกน

ยับย่อย มิใช่มนุษย์ชรอยนี้เป็นยักษ์ฯ แสงนมิตรเป็น
 พราหมณ์มามิให้สงสัย จะขอลูกทั้งสองไปเป็นอาหาร จับ
 พระเนตรแล้วมารักจะตกเนื้อ ลูกทั้งสองจะเป็นเหยื่อ
 ของยักษ์ฯ ไม่ทรงพระกรรณางิ่งเสียได้ ไม่มีอาลัยแก่
 ลูกผู้เพื่อนยาก ธรรมนิยมโดยยเห็นลูกลำบากเมตตา อัน
 ละครไวพระทัยอเบกขาไม่เจ้อเพื่อ เหมือนมิใช่เนาเนื้อใน
 พระวงษ์ ดังแผ่นศิลารัตด้วยพิศเหล็กลงไม่หวาดไหว
 ตะแกตลูกทั้งสองนี้กระไรไม่เมตตา ดังบุคคลดศิชาเค้าโค
 กระบือ กระณีฤๅควรพระองค์มาตุได้ พระคุณเฮย เห็นดู
 ลูกผู้เพื่อนไว้ทั้งสองวา ได้โปรดเกศแก้วกัณหาผู้น้องน้อย
 ยังไม่หน่ายนม พระชนนีจะได้เชยชมฐพระทัย ถึงกัณหา
 จะไปก็จะมีวการ ด้วยทางกันตารพราหมณ์จะเร่งว่ารีบ
 ร้อน ตีให้เดินก่อนระกำใจ เจ้าจะร้องไห้เหือดแห้ง รหวย
 หุดสุดแรงร้องตาย เหมือนลูกเนื้อน้อยยังมีวายทจะกินนม
 ข้าพระเจ้าปรารมภด้วยพระน้องนาง เห็นจะว้ายวางใน
 กลางไพร ขอพระราชทานไว้แต่เจ้ากัณหา เป็นเพื่อน
 ศาลาพระแม่เจ้า ได้โปรดเกล้าฯ ขาชาลี ในครงนเกิด ฯ

๑ เมื่อพระชาติศรีสุนทรกุมาร กราบทูลสาร
 กันแสงให้ พระองค์จะได้ตรัสประการใดก็ไม่ มี พระชาติ
 กัทรังพระกันแสงปริเทวนา กัมน้องกัณฑาด้วยพระคาถาคน
 ๆ น เม อิท ๑ ควรจะส่งสารด้วยพระชาติ เมื่อกราบทูล
 ถ้วนทุกเลลา พระบิดามีได้โปรดประภาษ เหมือนใจจะ
 ชาติคอยพระมารดา เธอทรงพระกันแสงกับพระกัณฑา
 ว่าจะไป ถน เท เจ้าเพื่อนเชษฐาใจของพี่ ทุกข์อันใดที่
 พราหมณ์ติดตามต้อนมาขับขอนเคียวเชษฐ ความทุกข์ทง
 ว่าเป็นธรรมดา ทว่าทุกหญิงชายอันเกิดมาในสงสาร ทุกข์
 ทงนก็เป็นประมาณมิเป็นใด ลูกนเป็นทุกข์ใจด้วยพระแม่
 เจ้า เผลาเข้ากำขับลูกทงสอง กันแสงส่งด้วยน้องนาง
 กัณฑาเป็นอาลัย มิใคร่จะจากลูกไปประหนึ่งรู้งค์ ว่าจะ
 จากลูกมั่นคงในครองน ถ้าพระแม่มีตรีเธอเสด็จมา ไม่
 เห็นหน้าลูกนอย ๆ จะทรงพระอาลัยละห้อยให้หา
 อหรรตเต จ รตเต วา แต่หว่าคำคุมเทียงคน จนตักคน
 อากูร ด้วยลูกจะสาบสูญสิ้นทงสองฤาประการใด จะทรง
 พระสงฆ์สรวอยเศวรา ทงพระบิดาเจ้าจะตรอมพระทัย จะ

ชวนกันทรงพระกันแสงให้จนเหือดแห้ง รวยหุดสุดแรง
 เฮอร์องรำ นทิว เหมือนแม่น้ำอันนอยหนองต้องแสงสุริ-
 โยภาส เมื่อสมัยมาสถุดแลงจะเหือดแห้งหายไป พระคุณ
 ของลูกทงสองวาระอาลัยด้วยลูกนัยย นันนานด้วยรอย
 ราชราตรีรักตรอมจะไผ่ผอมผัดพระรูปร่าง พระโรคจะ
 ทำลายล้างให้พราดัย ลูกจะได้ฟังใครในครงนี้ จะเป็น
 กำพรว้าพรวกพระชนนีแต่น้อย ๆ อนาคตา ไ้อ้จะทูลดัก
 เท้าโตพระบิดาก็ดูดาย ไม่บริปรายไปรดปรานห้าม
 ทอจารย์เสียมงเลย พระน้องเฮยเป็นผลวิบาก สรรพจะ
 จากทงรักจำจะนิราศ ทุกถิ่นที่ประพาสผูกขึงขำ ชั้มีพุกา
 หัวไ้สวไท่รตนสารภีพิกุลแก้ว เป็นแถวสล้างยางทราย
 เวทีสา ถ่าสบายบริบูรณ์ด้วยกังกานกม้งสุริโยภาส เรา
 เคยลลาคแลนเลน ทนงเียนเมื่อยามวอน เคยหลับ
 นอนเป็นนิจมา ทงฮารท่าทนงตรงมกคดไบกขรณี นำ
 นนไ้สสี่สองถึงดินเคยอาบกินแต่ก่อนมา เราชวนเก็บ
 มะลิลาล้าควนประดับเกล้า อูปริบัพัพเต เห็นอดิงขรเขา
 คันอมาทัน เคยเซยชมบุปผาชาติทุกเวลา หัดถกกา อัสสาว
 ไ้อ้รูปคชสารสิงห์เสื่อทรายกระต่ายโตโคม้า ทรงพระกรุณา

บันประทานให้เราเดิน แต้นจะนานเห็นทักทายจะกระจัด
กระจายรายร้าง ทุกถิ่นฐานเคยสว่างอารมณ์เรา ชหา
มหเส ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐
ด้วยพฤตมาจารย์ ในกาลบัดนี้แล ฯ

๑ เมื่อพระชาติทรงพระปริเทวนา กับด้วยนางกัณหา
มิช่า เฒ่าชุกกพฤตมาจารย์ใจฉกรรจ์ ตะแค้นตาม
ตวันพระพนอง ผูกพันสองราชกุมาร ตะแค้นตอหน้า
ฉานท่งพระบิดาพาไป ในกาลนั้นแล ฯ

๑ ตมตถ นิยมานา กุมารา เต ๑ ล ๑ ตติ ๑

๑ ฤกษ์เว ดูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลศึกษา เมื่อ
ทชตะแก่พาพระพนองสองกษัตริย์วิ่งไป พระชาติเธอ
ทูลเป็นอาลัยเหลียวมา แลดูพระพักตราพระบิดุเรศ
นำพระเนตรเขนงหน้า กราบทูลอาลาเป็นอาลัย พระ
พุทธเจ้าข้า ลูกทั้งสองนี้จะลาไปกับพราหมณ์แล้ว ที่ไหน
เลยลูกแก้วจะได้กลับมา สนองพระบาทบาทาทาแทนพระคุณ
ได้ทรงพระการุญโปรดเกล้า จงตรัสประโลมเจ้าเล่าคดี
แก่พระแม่ทวิเมื่อเสด็จมา ว่าลูกชาติกัณหาจะห้อยให้

อดวยพระพรไว้กราบลา พระแม่อย่ามีโรคาเคืองพระทัย
 จงพ้นจากโศภณอันตรราย จงเสวยพระสุขสบายสมบุรณ^๕
 ทงพระพ่อเจ้าจงเพิ่มพูนภัก^๖พผล ให้พ่ายพ้นภัยพยาธยาย^๕
 พระบาทอย่ามีมา เมื่อพระมารดาของข้าพระพุท^๗ทอเจ้าจะ
 เสด็จเข้ายังอาวาส ไม่เห็นข้าพระบาททงสองศรี จะทรง
 พระโคกโคกกันแสงสร้อยเครว^๘ จงโปรดเกล้าพระชนนี
 ของลูกด้วย อย่าให้พระแม่เจ้ามีว^๙มรณา ลูกจะได้เห็น
 พระพักตราสืบไป พระคุณของลูกจงได้กรุณาแนะนำ
 เขาเครื่องซึ่งทำประธานลูกให้ลากเดิน เขาออกเสนอ
 ให้พระแม่เจ้าเห็นต่างหน้า ว่ารูปสิ่งสัตว์อัสสาช^{๑๐}ดาว
 ทงนี้ ของชาติลูกกัณหา ให้ดูต่างพระพักตราอย่าตรอม
 ใจ ถึงพระแม่เจ้าจะมีพระทัยทุกข^{๑๑}รอนไต่เห็นของก็จะม^{๑๒}เอน
 หุเดาลง จะมีผู้ทรงพระโสกาได้ทรงพระกรุณา^{๑๓}ลูกเกิดแต่
 เท้าน พระชาติพิลาปส่งสารเสด็จ^{๑๔}แล้วก็ไปแก่พฤตมาจารย์
 ในกาลบัดนั้นแล ฯ

๑ ตมตถ์ ตโต เวสสันต์โร ราช่า ๗ ล ๗ ตติ

๑ ภิภเว ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิปัญญา เมื่อ
 พระเวสสันตรนราธิบดิ์ พระราชทานพระชาติกัณหา
 ได้ฟังพระลูกเธอโคกากันแสงตั้ง ก็เกิดความสงสารคับคั่ง
 เคืองชุน พระทฤทัยอุ้นอุระว่อนระทศท่อนทอดพระทัย
 ใหญ่ ภิภปมาโน พระกายหवादไหวระวิกสัน ตั้งพระยา
 ช่างสารขัมมันมัทิมา อันพญาไกรสรสิงหราคาบคนไว้
 มิชนะนไชวีเหมือนพระจันทร์ อันเข้าในปากมหันตราห
 มิอาจยบยงอยู่ทนไนได้ นำพระเนตรไหลลงหลดหลด
 ก็เสด็จเข้ายังพระบรรณศาลา ก็ทรงพระโคกากันแสงพิลาป
 ร่ำไร ว่าไอ้เวदानเป็นสมัยสายัณห์เย็นลง ผุ่งคนยอม
 ประสงค์ศารหาร บ้างหอมล้อมลูกหลานเป็นเหล่าเหล่า
 ชวนกันกินเข้าขนมต้มสุกสรรพโภชนาหาร เป็นสุข
 ตำราญระงับร้อน ไอ้สองมังอรเจ้าพ่อเอย เจ้ามิเคยได้
 ความยาก ปานนจะอดอยากผลาหาร ทอจารย์ใจฉกรรจ์
 กันจะตรันเร่งรัด จะเจ็บปวดเป็นสาหัสเวทนา ใครจะ
 เป็นญาติกาจุงพระกร ใครจะมีอนมลาผลไม้เจ้าเพื่อนไว้

ของบิดา จะอดนมน้ำในมรคากันดาร ไ้แสนสงสารพระ
 ลูกเคย กระทบเลยอนาถา ทั้งพรหมณ์แต่ก็ไม่เมตตา
 ตกระหน้า นินเอนแกลงให้เราชอกช้ำแตกฉานในมกุฏทาน
 บารมี เหมือนชายชาติเสื่อมศรีวิษยา มาตกนสกดปลา
 ที่หน้าไซ้ บรรดาจะได้พระโพธิญาณ เพราะพระบิณฑุ
 ทานบารมี ทชไม่ช่วยชูสนอม ชอบแต่จะโอบอ้อมอารี
 ด้วยได้ระตอกสวดกตทจะสงวนจึงควรแก่พรหมณ์ น
 กระทบไปหยาบหยามอย่างจะเยาะเย้ย แต่ก่อนก็ไม่เคย
 ใครจะเข้ามาทำเข็ญ อย่างเช่นทชชราหามีได้ โดยแต่
 ทาสตีนไถถงสวชนทาส ผู้อนรุภิมอาจทจะเออมเข้ามา
 โธหัง เขาก็เกรงกลัวเรามิ่งไม่เหมือนพรหมณ์ กระทบ
 มาหยาบหยามยับย้อย อย่างพระเขวหน่อน้อย ๆ นควร
 จะกรรณา นตตอหน้าตาตั้งใจ เป็นว่าใครจะทำไม่แก่ภูมิ
 พรหมณ์เคย ถูกเป็นกษัตริย์ศรีสุริยชาติ เช่นประหนึ่ง
 อย่างเดานจะมาประมาทหมันกุเจิวฎาทือทช กุจะทรง
 พระขรรค์ไชยศรีอนุคร จะยังให้ลมหคว่าดงกอนบดเดยวน
 จึงจะชิงเอาพระชาติกณหา พอลูกจะได้เห็นหน้ากัน การ

อะไรจะให้แก่เหล่าอาธรรมทูรชาติ เมื่อมีพยานาทวิหิงสา
 เสียตแฉกเป็นแฉกเข้ามาระคนข้างอกกุศลสิบสี่ สิบหนึ่ง
 เพราะเสนาหา จึงเกิดพระสัมประัญญาขอตญาณ พวก
 โสภณบริวารยี่สิบห้า มีศรัทธาเป็นต้น กับกุศลเจตนา
 เกิดขึ้นในสันดาน สัทธมมมัญญา หยั่งเห็นในโบราณ
 ประเวณีสันต์ ก็นั่งนึกพ้อตตพระองค์เอง ว่าเอออะไรไม่
 กลัวเกรงเจียวนะเจ้าเวสสันดร โดยแต่ก่อนผู้จะก่อการ
 กฤษฏาภินิหารทานบารมี จะเสร็จแก่สร้อยศรีสรรเพชญ์
 โภธิญาณ ย่อมอาศัยซึ่งเบญจทานบริจาคนิกรู้ฤ่ว่ายาก
 ยอตรัก ตัวก็หาญหักเห็นแก่พระโพธิญาณ จึงองอาจ
 อำนวยทานทำทั้งนี้ได้ สัทธิตีชาติอาลัยใช้พระลูกแล้ว
 ควรจะผ่องแผ้วผูกพันสัพพัญญุตญาณ เออก็การอะไร
 เจ้า ข้ากับเจ้าเขาจะตักกัน ทนอย่ากระนั้นนะมหาเวสสันดร
 เธอตรัสสั่งสอนพระองค์เองให้ละอาภรณ์กถาบาบ พระ
 ทัยเธอราบคาบเข้าสู่เบกขาญาณ ภารมัยยัสถ์ตัดเสนาหา
 พระพักตราก็ผ่องใส เสด็จออกไปนั่ง ณ หน้ามุข พระ

มั่งตะเป็นสัสทุกสุนทร ทุกรูปพระปฏิมากรทองทองแท่ง อัน
บุคคลแกลงตั้งไว้ ในฐานที่นั่นแล ฯ

๑ สัจฉิ ภิร ๑ ๐ เมื่อพราหมณ์ตะแก่พาพระพิ
นองทองสองศรี พระชาติพลาปร่ำไวยอยู่แจจแจ กณเห
ตุกรแก้วกัณหา ถ้อยคำท่านว่ามาแต่โบราณ ว่ากุมาร
กุมารผู้ใด หากบิดามิได้โดยอนาถา ยังแต่มารดาได้โถม
เคียงรักษา สงวนไม่เสียความกรุณา ควรที่จะเหน้อยหน้า
ในลูกหญิงชายไม่มีชิงชังชนชม ช่วยบำรุงรักษารมย์ไม่
นิราศได้ กุมารผู้หนึ่งไซ้ไรโสภา ได้ขอความบิดามารดา
พร้อมทั้งสองฝ่าย กุมารผู้ใดแม่ตายยังแต่พ่อ ก็พยายาม
พอเป็นท่วงที จะปรานีนั้นน้อยในลูกรักหญิงชาย ได้ขอ
ว่าพ่อแม่ตายทั้งสองสูญ สัจฉิ คำนึกแน่เป็นเค้ามุดมีมา
แต่โบราณดังอกเราทั้งสองนำส่งสารอนาถา พระมารดา
เธอทั้งไว้ ไกลยกุลบาทพระบิดา เธอดูได้ไม่เมตตาให้
พราหมณ์ดี จะทรงพระปรานีโปรดห้ามปรามแก่พราหมณ์
ผู้พิโรธ อย่าให้กริ้วโกรธกระทำทัณฑ์ ถึงกระไร
แต่จะว่ากันกับตะแก่บ้าง ก็บร้างจะเร่งรัดเราไป ให้

ร้อนระกำใจถึงเพียงนี้ จะว่าตักนอยหนักไม่มามันมิ ไม่
ไปรดปริพาที นตถโต ก็ค้นหาเจ้าพ่านอยใจ จะอยู่
ไปโยอย่างนี้ จะกลั่นใจตายวายไปเป็นผู้ให้พ้นทุกข์ทรมาน
เราจะนิราศจากถิ่นฐานที่ประพาศคั่นอมาทนคร ในกาล
ปต้นแล ฯ

๑ ๖๖๐ นิขมานา ๑ ๐ ฤกษ์เว ตุกรภิกษุ
สงฆ์ผู้ทรงศีลสาร เมื่อทอจารย์ใจกาจ พาสองราชกุมาร
ไปวันนั้น สดุดที่สำคัญพลาดความประมาทกัณมลง วจี
หลุดจากพระกร กระษัตริย์ทั้งสองทรงพระกันแสง วจีด้วย
แรงรีบเข้ามา ยังสำนักพระบิดาด้วยความกลัว พระกาย
ระวีว่าโศกา พระกัณหาสะท้อนให้ ควรจะฮาดัยหนักหนา
ว่าข้าแต่สมเด็จพระบิดาเจ้า ได้โปรดเกล้าลูกกัณหาน้อย
นก่อน พรหมณตะแก่ตามต่อนต่อนตี ด้วยวจีเครือเขา
ไม่ลาด หลังลูกนเล็ดไหลหยดเป็นหยาดมาหยัดย่อย
โยยระบอบบรรดาเสีย ดังโยยซาในเรือนเบยกมปาน เป็น
ประเวณีโบราณเริ่มมา เป็นพรหมณชนนยอมมิเมตตาไม่
ตอต แต่เห็นเด็กครองไหยอมอารีรับขวัญ นี้กระไรไปตุตัน

บันดาลโกรธ ก่นแต่จะพิโรธร้ายกาจ เด็กเท่านั้นถูช่างตี
 ก็ตวาดให้วิ่งเล่นแสนทุกขเวทนา ขรอยจะเป็นยักษ์
 แสงเหือดด้วยความอยาก จึงตลุกให้ลำบากบอบแล้ว
 จะพาลูกแก้วไปกินเป็นอาหาร ก็เห็นตระหนกในหน้าฉาน
 ฉะนั้น ยังไม่ทรงพระปรานีหนึ่งเคย พระคุณของลูกเอ๋ย
 จงออกพระโอษฐ์ได้โปรดปราน เกด้ากระหม่อมฉาน
 กัณฑ์ อันจะจากพระบาทพระบิดาในครั้งนเกิด ฯ

๑ สมเด็จพระเวสสันดรราชาณี ได้ทรงฟังคดี
 นางกัณฑ์ ทรงพระโศกกำสรดระทดพระทัย นำพระเนตร
 ไหลเป็นหยาดเลือด สุกสกตสีแสงแดงเดือดคั้นออกมา จาก
 พระนัยนาทางสอง จะระบายอัสสาสะปัสสาสะตามคลองก็
 คับคั่ง จึงตั้งพระสติตามระลึกตรึกไป ว่าความทุกข์ทั้ง
 ไชว์เกิดมาแต่ความเสน่หารักลูก จึงพันผูกพิจารณา ใน
 พระอุเบกขามัชฌิมา ตัดความโศกสงบลง พระกายก็ปลด
 ปลงเปลื้องวารี ตั้งศรีสุวรรณปฏิมากรทองทั้งแห่ง อัน
 บุคคลแก่งประคิษฐานไว้หน้ามุขนั้นแล ฯ

บันดาลโกรธ ก่นแต่จะพิโรธร้ายกาจ เด็กเท่านฤข่างดี
 กัดवादให้วงแฉ่นแสนทุกขเวทนา ชรอยจะเป็นยักษ์
 แสงเหือดด้วยความอยาก จึงตลุกให้ลำบากบอบแล้ว
 จะพาลูกแก้วไปกินเป็นอาหาร ก็เห็นตระหนกในหน้าฉาน
 ฉนั้น ยังไม่ทรงพระปรานีนิ่งเฉย พระคุณของลูกเฮย
 จงออกพระโอษฐ์ได้โปรดปราน เกตุ่ากระหม่อมฉาน
 กัณหา อันจะจากพระบาทพระบิดาในครึ่งนเกิด ฯ

๑ สมเด็จพระเวสสันดรราชาณี ได้ทรงฟังคดี
 นางกัณหา ทรงพระโศกกำสรตระหัดพระทัย นำพระเนตร
 ไหลเป็นหยาดเลือด สุกสดสีแสดแดงเดือดคั่นออกมา จาก
 พระนัยนาทั้งสอง จะระบายอัสสาสะปัสสาสะตามคลองก
 คับคั่ง จึงตงพระสติตามระลึกตรึกไป ว่าความทุกข์ทงน
 ไชว์เกิดมาแต่ความเสน่หารักลูก จึงพันผูกพิจารณา ใน
 พระอุเบกขามัชยัสถ์ ตัดความโศกสงบลง พระกายก็ปลด
 ปลงเปลืองวาคี ดังศรีสุวรรณปฏิมากรทองทงแห่ง อัน
 บุคคลแกลังประดิษฐานไว้หน้ามุขนั้นแล ฯ

๑ เมื่อชุกพฤตมาจารย์ใจฉกรรจ์ ตะแกผู้กัณฑ์
 พาพระพี่น้องไปใกล้จะถึงประตูป่า พระกัณฑ์หาคะห้อยให้
 เห็นเวทนา ว่า อิม โน ปาทุกา ตุกรพระพี่ชายชาติของ
 น้องเอ๋ย น้องไม่เคยที่จะเคืองแค้นแสนทุกขเวทนา ด้วย
 มาทา^๕ทงสองก^๕ของพระบรมม^๕อบชา^๕ ทช^๕ชุดไม่ปราณี
 ตีกระหน่ำกระหนาบไป ทีโหม จัธธา หนทางก็ย้งไกล
 กว่าไกลนัก ทีไหนน้องรักจะรอดชีวิต นีเจ โวลัมพะเก
 ทงพระชาติตยักถอยถดถลงต่ำ เป็นเพลาย่าสนธยา
 พรหมณยั้งเตือนตอนตีดำให้เดินโดยด่วน ออกใจน้เจ็บบัน
 บ่วนเป็นเวทนา ทีไหนน้องจะได้เห็นหน้าพระชนนี นับ
 วันนับแต่จะลบลดวงแล้ว ไม่เห็นทางที่จะแวจตามมา ไม่
 มีใครที่กรณานำสาร ให้ทราบพระบาทบทมาลัยพระแม่
 เจ้า จะเห็นแต่เทพยชนเขาคิริยพฤษพิมาน ทีจะฝากสาร
 ส่งไว้ เราไม่มีอันใดที่จะบูชา จะประชุมขุดศิรัษาประสาน
 เคียรทงสอง อุกิตแทนประทุมทองถวายเป็นอภิวาท สองเรอ
 ชบพระเคียรประสาทส่งสาร พระสรุเสียงสะท้านสะเทือน
 ทวทุกเทพหมู่ไม้ ว่า โภณโต ข้าแต่พระไพโรพฤษเทเวศร์

อันถึงสถานทุกขอบเขตศิวิธาทำถาวร ทวยลดหลั่นหุบเหวผา
 โอสถโดย ทุกเครื่องน่ายอดไม้ จึงมารับอภิวัตให้ว้บุชา
 ช่วยบอกแก่พระมารดาแต่โดยดี ว่าลูกชาติกัณหาหมากับ
 พรหมณ ความกรุณาหาโรคามิได้ จะบันเทาพระทัย
 เธอทุกขร้อน ถ้าแจ้งว่าพรหมณตะแก่ขั้บร้อน โยยตี
 ไหนพระชนนีจะมีพระชนม์ จะระเหระหนละห้อยให้ จะ
 อาสัญบรรลัยด้วยลูกน้อย ถ้าพระแม่เจ้าจะตามรอยบท
 จรมา เร่งให้พระมารดาตามหนทางนตรงมิได้คิด แต่
 อาศรมบทมาถึงนี้ อโห วตเร ษฎิณี ไฉนหนอพระแม่
 เจ้า เข้าป่าแต่เข้าไม่ควรจะช้า จะรีบร้อนเข้ามาชิมขมัน
 ให้ทันที ที่ท้าวเธอปรานีเราพี่น้อง ฤาพระแม่ได้สิ่งของ
 ผลไม้มากกว่าแต่ไรแต่ก่อนมา เริงจึงช้าในวันนี้ ถ้าพระ
 ชนนีเจ้ามาทัน ก็แบ่งปันผลไม้ให้ที จะมีเมตตาปรานี
 ไม่นั่นนวดหวดหวาย ที่กรวโกรชก็จะเห็ดหายลดลง
 บ้าง บ้างที่จะเร่งรัดเราไป ไ้อ้เป็นกรรมไฉนฉนี้ พระ
 ชนนีจึงไม่ตามมา สงสารสองเธอทรงพระโถมันด้า
 กันแสงสั่ง เสนาะในพนมวังหิมเวศ ทุกผู้สมรมเมศวิมาน

ไม้ มีพระอาทิตย์ตะลิ่งเหล็กว ^๕ เขียวพระองค์แอบวิมาน
 เที่ยงเงียพระกรรณของสดับสารสองกระษัตรา เช่นยะเยียบ
 เงียบพฤษาสิงสัตว์บ่าวร้อง มาตุคิทธิโน พระพี่น้อง
 กำหนดในพระมารดา ซาบเส่นหาพระชนนี พราหมณ์
 ตะแกตอนตีเตือนไป พระสุรเสียงกันแสงให้โทยหา พัง
 วิเวกเวทนาอนาถนิราศพระมารดา แทบคิริทวารประตูป่า
 อิติ เมาะ อิมินา ปกาเรน ด้วยประการดังนี้แล ฯ

๑ กุมารบัพพี นิภูฐิตี ประดับด้วยพระคาถา

๑๐๑ พระคาถา ฯ

อธิบาย

เรื่อง หนังสือภาพถ่ายสักกรบรรพ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

หนังสือภาพถ่ายสักกรบรรพที่พิมพ์นี้ ก็คือหนังสือ
เทศน์มหาชาติกัณฑ์สักกรบรรพนั่นเอง ที่ข้าพเจ้าเห็นว่า
มีคุณวิเศษ ควรพิมพ์ได้โดยเฉาะ เพราะเหตุใด จำ
จะต้องอธิบายความคิดเห็นในเรื่องตำนานเทศน์มหาชาติ
ผู้อ่านหนังสือนี้จึงจะเข้าใจได้

ประเพณีเทศน์มหาชาติ คือ ที่นมัสตพระภิกษุ
สงฆ์มาแสดงมหาเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ เป็นการพิธี
อัน ๑ นั้น เห็นจะมีมาแต่ตักดาบรรพที่เดียว พิเคราะห์ดู
หนังสือเวสสันดรชาดก ที่มีอยู่พอจะ สอดสวนได้ใน เวลานั้น
ประกอบกับตำนานที่ปรากฏเรื่องมาแต่โบราณ เข้าใจว่า
พิธีเทศน์มหาชาติที่มีในประเทศนี้ ในชั้นแรกเห็นจะเทศน์

ในภาษามคธอย่างที่เราเรียกกันว่าเทศน์คาถาพัน การพิธีอยู่ที่เทศน์ในวันเดียวให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ จึงถือว่ามีผลานิสงส์มาก แลเป็นอุตมมงคล ถึงทำที่ตั้งไว้ในบริเวณพิธีเป็นนามนตซึ่งอาจจะชำระล้างอุปมงคลทั้งปวงได้ หนังสือเวสสันดรชาดกคงจะได้แปลออกเป็นภาษาไทย แต่ครั้นกรุงสุโขทัยยังเป็นราชธานีของสยามประเทศ แต่เห็นจะไม่ได้แต่งเป็นกลอน แลจะไม่ยาวนาน จึงมิได้มีคำแปล ครึ่งนนเหลืออยู่ให้พบเลย การแปลเวสสันดรชาดกแต่งเป็นหนังสือกลอนเทศน์ มีในจดหมายเหตุปรากฏว่า แรกมีเมื่อปีชวด จุลศักราช ๙๔๔ พ.ศ. ๒๐๒๕ ครั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองกรุงศรีอยุธยา มีรับสั่งให้พระขุนนักปราชญ์ราชบัณฑิตย์ แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวง (ที่เรียกว่า "คำหลวง" นั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าในครึ่งนนเห็นจะหมาย ความอย่างเราเรียกกันว่า "พระราชนิพนธ์" ในทุกวันนี้) ลักษณะหนังสือมหาชาติคำหลวงที่แต่งครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น เขาตัวคาถาภาษามคธตงบาท ๑ แล้วแปลเป็นภาษาไทย

วรรค ๑ สลับกัน ภาษาไทยแต่งให้มีสัมผัสเป็นกลอนร้อย
 ด้วย หนังสือยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ไม่ใช่เป็นหนังสือ
 สำหรับพระเทศน์ เป็นหนังสือสำหรับสัปบุรุษอ่านสู่กันฟัง
 เวลาไปประชุมกันทำบุญให้ทานในงานนักษัตรฤกษ์ เพื่อ
 ให้เข้าใจความของคาถาพัน ประเพณีอันนี้ยังมีอยู่จน
 บัจจุบันนี้ เวลานักษัตรฤกษ์เข้าพระวัดสา ยังเป็นหน้าที่
 ชุนทินบรรณาการ ชุนธารก้านันกับผู้ช่วยอีก ๒ คน ชุน
 นงเตยงสวด หนังสือมหาชาติคำหลวงที่ใน พระอุโบสถวัด
 พระศรีรัตนศาสดาราม โดยทำนองอย่างเก่า ถึงทมิเด็ก
 นักเรียนนึ่งสวดหนังสือเรื่องต่าง ๆ ตามทำนองซึ่งเรียกว่า
สวดโอ้เอ้วิหารราย ตามศาลารายในวัดพระศรีรัตน-
 ศาสดาราม ก็สืบเนื่องมาแต่ประเพณีเก่าโดยนัยอันเดียว
 กัน กล่าวคือเวลา อุบาทก อุบาทิกา ไปประชุมกันอยู่ใน
 วัดระหว่างเวลาสวดมนต์ฟังเทศน์ มักให้เอาหนังสืออัน
 เป็นเรื่องในพระศาสนา มีชาติกต่าง ๆ เป็นต้น มาอ่าน
 สู่กันฟัง ประเพณีอันนี้ยังมีอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช

จนทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้จึงมีหนังสือชาดกแต่งเป็นกลอน
 สวดมาแต่โบราณมากกว่ามาก คือแต่งสำหรับสวดในวัด
 เวลางานนักขัตฤกษ์

ส่วนหนังสือมหาชาตินี้ ปรากฏในหนังสือพระราช
 พงศาวดารว่า เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมซึ่ง
 เสวยราชย์ เมื่อปีชวด จัตวาศก จุลศักราช ๙๖๕ พ.ศ.
 ๒๑๔๕ ได้โปรดให้แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวงที่กล่าวใน
 หนังสือพระราชพงศาวดารดังนี้ ถ้าหากว่าผู้แต่งหนังสือ
 พระราชพงศาวดารมิได้หลงเอาเรื่องแต่งหนังสือมหาชาติ
 คำหลวงครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาลงผิด
 รัชกาล ก็แปลว่า เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น
 ได้โปรดให้แต่งหนังสือมหาชาติคำหลวงอีกครั้งหนึ่ง ซึ่ง
 เชื่อได้โดยทางสันนิษฐานว่า จำต้องแปลกกับหนังสือ
 มหาชาติคำหลวงครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 แต่จะแปลกกันอย่างไรทราบไม่ได้ ด้วยแต่ก่อนมายังไม่
 พบหนังสือมหาชาติคำหลวงฉบับที่แต่งครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระ
 เจ้าทรงธรรม มาเมื่อเร็ว ๆ นี้หอพระสมุดวชิรญาณได้

หนังสือมหาชาติ กัณฑ์กุมาร ฉบับ หลวง ครง รัชกาลที่ ๑
เรียกในต้นฉบับว่า “กาพย์กุมารบรรพ” มากัณฑ์หนึ่ง
เป็นหนังสือสองเล่มสมุดไทยขนาดหนา จำนวนแต่งครง
กรุงเก่าแต่เป็นสำนวนดี แต่งผิดกับมหาชาติคำหลวงครง
แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ขยายความภาษา
ไทยยาว ไม่สลับวรรคกับคาถาภาษามคธ แต่ผิดกับ
หนังสือมหาชาติที่ใช้เทศน์กันอยู่ ด้วยแต่งเรื่องยาว ความ
เช่นนี้จะเทศน์ให้จบในวันเดียวทั้ง ๑๓ กัณฑ์ไม่ได้ จึงเกิด
ข้อสันนิษฐานขึ้นแก่ชาวเจ้าว่า หรือกาพย์กุมารบรรพ
จะเป็นหนังสือซึ่งกล่าววาทะในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
ทรงธรรม เพราะสำนวนดีเกินกว่าใคร ๆ จะแต่งตามวัด
หรือตามบ้านโดยลำพัง บางทีมูลเหตุจะเป็นด้วยสมเด็จพระ
พระเจ้าทรงธรรม ทรงพระราชดำริเห็นว่ามหาชาติคำหลวง
ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น คำแปลภาษาไทย
สั้นนัก แดชาสลับกับอรรถทุกวรรคไป ผู้ฟังไม่ใคร่เข้าใจ
ความ จึงโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่ง
มหาชาติคำหลวงขึ้นใหม่อีกความหนึ่ง ด้วยมุ่งหมายให้

เข้าใจภาษาไทยเป็นสำคัญ กันอรรถไว้อ่านเสียส่วนหนึ่ง
 เมอมหนึ่งสี่คำหลวงชดชน พระจึงเอาไปเทศน์ เทศน์
 มหาชาติจึงเป็นกลอน แลเลยเป็นทำนองต่าง ๆ ตั้งแต่
 ครึ่งสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา แต่ต้นนิชฐานโดย
 ความยาวของกาพย์กุมารบรรพ แต่ส่วนภาษาไทยถึง
 ๒ เดิมสมุดขนาดหน้าจึงจบ เห็นได้ว่าหนังสือมหาชาติ
 ความนี้ จะเทศน์ให้จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวไม่ได้ ข้อ
 ต้นนิชฐานจึงมีต่อมากชนหนึ่งว่า เมอมหนึ่งสี่กลอน
 มหาชาติสำหรับเทศน์ชนแล้ว จะเกิดปรารภกันชนเมอชน
 หลังต่อมาว่า เทศน์คาถาพัน อันจำต้องมีเป็นการพิธี
 เพื่องมกคนนี้ ไม่เข้าใจความ ส่วนเทศน์กลอนมหาชาติ
 เข้าใจความแลเพราะดี แต่ต้องเทศน์หลายวัน ไม่เข้า
 ระเบียบพิธีมกคน ประสงค์จะรวมประโยชน์ทุกอย่างเข้า
 ด้วยกัน กล่าวคือ

๑. ให้เทศน์คาถาพันให้ครบด้วย
๒. ให้ฟังความให้เข้าใจด้วย และ
๓. ให้เทศน์จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในวันเดียวด้วย

บัณฑิตย์ในกรุงเก่าชั้นหลัง จึงเอาหนังสือคำหลวง
 ครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มาตัดความภาษา
 ไทยให้สั้นลง ให้เทศน์ทั้งอรรถทั้งแปล จบได้ในวันเดียว
 จึงสำเร็จรูปเป็นหนังสือเทศน์มหาชาติ ที่เราได้ฟังกันในชั้น
 หลังนี้ มีมาแต่กรุงเก่าตอนปลาย แลแยกย้ายกันแต่ง
 หลายครูหลายอาจารย์ ไม่ได้รวมทำอย่างมหาชาติคำ
 หลวง มาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ก็ยังแต่งความใหม่
 เพิ่มเติมกันต่อมาอีก แต่หนังสือเทศน์มหาชาติที่มีอยู่ใน
 หอพระสมุดวชิรญาณเดี๋ยวนี้ พระราชวรวงศ์เธอ กรม
 หมื่นกวีพจน์สุปรีชา ได้เคยลองตรวจดูที่จำนวนต่างๆ กัน
 กัณฑ์ทศพรมี ๘ จำนวน กัณฑ์หิมพานต์มี ๑๐ จำนวน
 กัณฑ์ทานกัณฑ์มี ๗ จำนวน กัณฑ์วนประเวศมี ๑๓
 จำนวน กัณฑ์ชูชกมี ๑๔ จำนวน กัณฑ์จุลพนมี ๑๖
 จำนวน กัณฑ์มหาพนมี ๘ จำนวน กัณฑ์กุมารมี ๖
 จำนวน กัณฑ์มัทรีมี ๑๑ จำนวน กัณฑ์สังกัษฏ์มี
 ๘ จำนวน กัณฑ์มหาธาตมี ๗ จำนวน กัณฑ์ดกษัตริย์

มี ๕ ส่วนวน กัณฑ์นครกัณฑ์มี ๗ ส่วนวน เป็นส่วนวน
เก่าบ้าง ใหม่บ้าง แต่สังเกตว่ามีส่วนวนครึ่งกรุงเก่าทุก
กัณฑ์

หนังสือกาพย์กุมารบรรพนั้น บุตรีดา พระยา
วชิรสัตยารักษ์ (ข้า ศรียรักษ์) ได้พิมพ์เป็นของแจก
ในงานปลงศพ พระยาวิจิตรวาทกิจ ใน พ.ศ. ๒๔๕๙ นั้น
ในขณะที่เมื่อกรรมการตรวจพิมพ์หนังสือเรื่องกาพย์กุมาร
บรรพ ให้เจ้าภาพงานศพ พระยาวิจิตรวาทกิจนั้น กรม
หมื่นแก้วพจน์สุปรีชา ค้นพบหนังสือกาพย์สักรบรรพที่
พิมพ์ในเล่มนอกกัณฑ์หนึ่ง อ่านตรวจดู เห็นเป็นหนังสือ
แต่งดี ส่วนวนแลลักษณะเรียงความเป็นอย่างเดียวกับ
กาพย์กุมารบรรพ เชื่อว่าเป็นหนังสือชุดเดียวกัน ซึ่ง
ของเดิมคงจะมีครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ หากพึงพบแต่ ๒
กัณฑ์ แลยังไม่แน่ใจว่าจะหาต่อไปได้อีกสักกัณฑ์ จึง

เห็นว่าหาได้เท่าใด ควรพิมพ์ขึ้นไว้เสีย ให้กวีและผู้
ศึกษาวรรณคดีได้โอกาสตรวจสอบ ประกอบการ
วินิจฉัยตำนานหนังสือไทยแต่โบราณมา

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

ภาพยัสกรบรรพ

๑ เสด็จ ^{๖๔}ขัตติเยศุ ในเมื่อสมเด็จพระเวสสันดร
อภิตี และพระมัทรีศรีสุนทรลักษณนางแก้วเกษกษัตริ
กเลนเศศุ ทรงพระเกษมศรีตำราญรีนภิรมย์ ชมพระ
ทานบารมี ท้าวเธอถ้อยทถอยสนทนา ในพระปียบุตร
ทานกถาปราโมทย์ มีพระปรีดาสดับโสดรสาธการ เออ
คังพรรณาในตำนานกัณฑ์มัทรี สักโก สมเด็จพระอินทร
โกสัยสหัสสนัย จินต์เตลี คำนึงนึกในพระทัยเธอผูกพัน
เพื่อจะเกียจกันกระยาจกอันคนจน ว่าวันวานนี้หน่อพระ
ทศพลเวสสันดร เธอทรงประสาทสองพระบังอรรรวคโอรส
แก่แต่มาทฤษยชยากไว้ อุณณา เทตวา ยังเมหนิตดลาดไหว
หวาดหวั่น เป็นวิจลอัศจรรย์ประจักษ์ จะทำลายสุรโสด
หลักให้ล้มลง มิแต่จะมีชายชวชาติประสงค์สืบเสาะ มา
ยังตำหนักนี้หน่อนวิศรราชชินวเรศเวสสันดร ยาจิตวา จะ

วจีวอนไหว้ขอนางชดยเนอหนอนาฏมตรี อันทรงศรีสรรพ
 ศุภลักษณะวิไล สีสวรรค์ อันมีศัลลสมยวิมลเมษี จะพา
 พระมัทรีเจ้าจากไป อนาโถ จะทำให้พระมหาบุรุษเป็น
 แสนสุดอนาถา ไม่มีผู้ใดที่จะเป็นเวยยาวัจจกรกระทำวัตร
 นิษฐ์โย ก็จะต้องชดชุ่นหมองในคลองพรหมวิหารแห่ง
 พระองค์ ยินนุนาห์ จำกูจะละเพศเป็นพงษ์ภารทวาช
 สู่สำนักนิพระราชาณี จะทูลขอพระมัทรีศรีสุนทรเศศให้ท้าว
 เขอกุมเอาเกษมกุฎบารมี อย่าให้ท้าวเธอพระราชทาน
 พระมัทรีสืบไป แก่ผู้ใดใดดังนี้ ตัสเสว ททวา แล้วจะ
 มอบพระมิ่งมเหยี่สุตารัตน์ แก่พระหน่อพุทธางกูรเกษ
 กษัตริย์เสวีจแล้ว กูจึงจะคณชนยังวิมานแก้วกนกนพรัตน์า
 อันชื่อมหาเวไชยันต์ ในดาวตึงส์สวรรค่นันแคะ ฯ

๐ ตมัตถ์ ๑ ตโต รติยา ๑ ล ๑ อทิสส์ถาคี ๓

๐ ภิกษเว ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสาธิต ในเมื่อ

วิวรรโภาษ วิวสเน พวยพุ่งแผ้วนภากาศกาลเข้า
 สักโก สมเด็จพระท้าวโกสีย์ เธอเพยงเพศเป็นพราหมณชี่

หมูกษสารถสามารถ มาเบียดเบียนพระอาวาสเวตชาย ไม่
เป็นสุขสบายยังมีบ้างฤาพระเจ้าข้า ได้มีกรรมลเมตตา
ตอบสาร แก่ข้าทอจารย์นเกิด ฯ

๑ สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ตรัสตอบปฏิสนฐาร
แก่อันทพฤตมาจารย์ฉนี้ โภโต ดุกรทชชรา ท่านมาถาม
ถึงโรคาคความไข้ ทั้งทุกขภัยพาลมฤคชาติ ทั้งนกกนโรค
ไม่รำวี เราอยู่ทนกันนานนับถึงเจ็ดเดือน มีแต่สิ่งสัตว์ใน
กลางเดือนทวารุณราย ชีวิตนปนไปด้วยโศกไม่ขาดสาย
สุดซึ่งจะพรรณนา พงเห็นหน้าท่านฉนี้ เป็นคำรบสอง
ทชชยมงคล เทวณดี มีมุขมณฑลผ่องใสส่งสังฐาน
วิไลวิเลิศดังพรหมเมศเมืองฟ้า มีครบเครื่องบูชาพิธีธรรม
สวาค ต้นเต ท่านมานเป็นฉากเลิศล้ำจนทุกศ เป็นมหา
มงคลคู่มิตร อันจะชทิศทางนิพพาน เชิญทอจารย์เจ้า
เข้าสู่โรงน้ำ เชิญจงฉนี้ให้เขียนคำชำระกาย จงกินกาฬ
รสสวายอวอวยรศของป่า ทั้งผลาผลพฤษชาสารพัดจะมี
ตามที่จะขอฉนี้ในฐานทนนานนา อนึ่งโสดท่านเสาะมาถึง

๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐
 ๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐
 ๑๑๑
 ๑๑๒
 ๑๑๓
 ๑๑๔
 ๑๑๕
 ๑๑๖
 ๑๑๗
 ๑๑๘
 ๑๑๙
 ๑๒๐
 ๑๒๑
 ๑๒๒
 ๑๒๓
 ๑๒๔
 ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐

๑ เมื่ออินทอาจารย์จะขอพระมัทรี ก็ทูลคดีโดย
 อุปมา กล่าวเป็นสวาคาถาณัน ยถาวาริวโห ฯ ล ฯ
 ยาจิตโต ฯ พระพุทธเจ้าข้า บพิตรพระดาบสผู้ทรงพรต
 พรหมจรรยา วาริวโห เมาะ บัญญัติมหานทีโย อันว่า
 แม่นาทงห้ามคงคาเป็นอาทิ อันเป็นชาติที่ตนวิภูสุภาภ
 มาแตกเป็นแม่น้ำน้อยเนกนัมมิได้ มีกระแสสินธุใสเย็น
 สอาด อันหาไปธาตุเทวา มิได้เห็นแก่หน้ามนุษย์นกร
 กระหนกกระหายหอบร้อนรอนมา ไม่เลือกแลหน้าตาว่า
 ยากมี ชั่วแลดีประการใด ได้อาศัยทุกสิ่งสัตว์ ได้เสพร
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐
 ๑๓๑
 ๑๓๒
 ๑๓๓
 ๑๓๔
 ๑๓๕
 ๑๓๖
 ๑๓๗
 ๑๓๘
 ๑๓๙
 ๑๔๐
 ๑๔๑
 ๑๔๒
 ๑๔๓
 ๑๔๔
 ๑๔๕
 ๑๔๖
 ๑๔๗
 ๑๔๘
 ๑๔๙
 ๑๕๐
 ๑๕๑
 ๑๕๒
 ๑๕๓
 ๑๕๔
 ๑๕๕
 ๑๕๖
 ๑๕๗
 ๑๕๘
 ๑๕๙
 ๑๖๐
 ๑๖๑
 ๑๖๒
 ๑๖๓
 ๑๖๔
 ๑๖๕
 ๑๖๖
 ๑๖๗
 ๑๖๘
 ๑๖๙
 ๑๗๐
 ๑๗๑
 ๑๗๒
 ๑๗๓
 ๑๗๔
 ๑๗๕
 ๑๗๖
 ๑๗๗
 ๑๗๘
 ๑๗๙
 ๑๘๐
 ๑๘๑
 ๑๘๒
 ๑๘๓
 ๑๘๔
 ๑๘๕
 ๑๘๖
 ๑๘๗
 ๑๘๘
 ๑๘๙
 ๑๙๐
 ๑๙๑
 ๑๙๒
 ๑๙๓
 ๑๙๔
 ๑๙๕
 ๑๙๖
 ๑๙๗
 ๑๙๘
 ๑๙๙
 ๒๐๐
 ๒๐๑
 ๒๐๒
 ๒๐๓
 ๒๐๔
 ๒๐๕
 ๒๐๖
 ๒๐๗
 ๒๐๘
 ๒๐๙
 ๒๑๐
 ๒๑๑
 ๒๑๒
 ๒๑๓
 ๒๑๔
 ๒๑๕
 ๒๑๖
 ๒๑๗
 ๒๑๘
 ๒๑๙
 ๒๒๐
 ๒๒๑
 ๒๒๒
 ๒๒๓
 ๒๒๔
 ๒๒๕
 ๒๒๖
 ๒๒๗
 ๒๒๘
 ๒๒๙
 ๒๓๐
 ๒๓๑
 ๒๓๒
 ๒๓๓
 ๒๓๔
 ๒๓๕
 ๒๓๖
 ๒๓๗
 ๒๓๘
 ๒๓๙
 ๒๔๐
 ๒๔๑
 ๒๔๒
 ๒๔๓
 ๒๔๔
 ๒๔๕
 ๒๔๖
 ๒๔๗
 ๒๔๘
 ๒๔๙
 ๒๕๐
 ๒๕๑
 ๒๕๒
 ๒๕๓
 ๒๕๔
 ๒๕๕
 ๒๕๖
 ๒๕๗
 ๒๕๘
 ๒๕๙
 ๒๖๐
 ๒๖๑
 ๒๖๒
 ๒๖๓
 ๒๖๔
 ๒๖๕
 ๒๖๖
 ๒๖๗
 ๒๖๘
 ๒๖๙
 ๒๗๐
 ๒๗๑
 ๒๗๒
 ๒๗๓
 ๒๗๔
 ๒๗๕
 ๒๗๖
 ๒๗๗
 ๒๗๘
 ๒๗๙
 ๒๘๐
 ๒๘๑
 ๒๘๒
 ๒๘๓
 ๒๘๔
 ๒๘๕
 ๒๘๖
 ๒๘๗
 ๒๘๘
 ๒๘๙
 ๒๙๐
 ๒๙๑
 ๒๙๒
 ๒๙๓
 ๒๙๔
 ๒๙๕
 ๒๙๖
 ๒๙๗
 ๒๙๘
 ๒๙๙
 ๓๐๐

อกข้าทอาจารย์ พระกรุณาคุณย่อมโปรดปรานไม่
 ปราศจาก ผู้จะเย็นย่ำยากไม่ยอต่อทนทุกข์ จะให้ฝูง
 สรรพสัตว์เป็นสุขในสงสาร มีพระคุณพันประมาณเหมือน
 แม่นาทงหา ได้ทรงพระกรุณาข้าทชี จะขอพระราชทาน
 พระมัทรีศรีสุนทรลักษณกัญญา จงทรงพระราชศรัทธา
 ทำทาน แก่ข้าทอาจารย์นเถิด ฯ

๑ เมื่อสมเด็จพระราชฤๅษี ได้ทรงฟังอินทรทชี
 ภาวทวาท ขอพระนุชอนงค์นาฏมัทรี มิได้ทรงพระวิปถิ
 ศาริระททอพระทัย ว่าเวลานี้ลือวดยุติศให้สองสุริโยรส
 ร่วมพระชนม์แล้ว วันไหนจะอำนวยนางแก้วกระไรได้
 จะต้นโทษเดียวอยู่ในคงไพรพรันจิต จะค้ำนึ่งคิดชอนหา
 มิได้ ความดีพระทัยท้าวเธอที่จะทำทาน เหมือนบุรุษเบิก
 บานบันเทาทุกข์ทลิตกอันตกรไ้ มีผู้เอาถุงทรัพย์มาวางให้
 พันตำลึงถึงมือ มีมโนภรมย์ช่นชอชมซาบ ไสมนัสเอบ
 อาบอิมอก เมื่อท้าวเธอจะยอชยยกยอดพระภริยาทาน ท้าว
 เธอจะยังเขาทิมพานต์ให้กัมปนาท ก็ตรัสประกาศฉน
 ททามิ ฯ ล ฯ มโนติ ฯ คุกรทชีภาวทวาท ท่าน

มาขอพระอนงค์นาฏองค์ใด ดุจตั้งดวงใจประจำจิต เรา
มิได้คิดเซ็ดขามขยาด น วิ กษ์ ป่ามิ เรามิได้ไหวหวาดย่อ
ท้อ ด้วยมัจฉวิริยห่มท้อแหนหวง ที่จะเสือกช่อนทรัพย์
ทั้งปวงปิดไว้ ด้วยจิตเราน้ำใจแจ่มใสศรัทธาที่จะทำทาน
ตริสเท้านนแล้วกับมีน่านมะนิมะนา นำพระเต้าน้ำดีโต
ทกธารามารตริณ กรวดลงในมืออินทพฤตมาจารย์ ทรง
พระบริจาตภวิทานยอดรัก เป็นเอกอรรคมกุฎทาน ใน
ขณะนั้นกับบันดาลเกิดมหาอัศจรรย์ จะหล่มโลกเลื่อนดิน
ทำลายลงเป็นโกลา ดังอัศจรรย์อันมีมาในหนหลัง ครั้ง
เมื่อพระราชทานสองกุมารมกุฎ อันเป็นศรีวิสุทธิทาน แก่
บุชกพฤตมาจารย์นั้นแล ฯ

๑ ตมตถิ ฯ มหทธิ หตเถ ๗ล ฯ หเนยวาทิ ฯ

๑ ภิกษเว ดูกรสงฆ์ผู้ทรงศีลศึกษา เมื่อสมเด็จพระบรมนราราชกษัตริย์ เสด็จทรงสละพระมัทรีศรีสุदारัตน์
อันมีวัตรจรรยา เป็นมหามกุฎทาน ดังพระทัยเกษมสอาด
ทรงอุทิศทอดกตถึงมืออินทพฤตมาจารย์ ก็ทรงพระปนิธาน
เสด็จออกพระโอรสผู้ว่า อัมโภ ดูกรพราหมณ์ผู้เฝ้าโคตร

คนขอทาน อันพระสัพพัญญูญาณ^๕ นโยตรักยิ่งกว่าพระ
 อรรคมเหษม์^๕ ทรึงวอัยพันแสนเท่า^๕ เจริญกิจทานของเรา
 ครอง^๕ จึงได้ตรัสแก่สร้อยศรีธรรมเพชญ์โพธิญาณ ด้วย
 เจริญศีลสมาธิสารบริสุทธิ ประกอบกันกับมกุฏกิริยทาน
 ก็เกิดอศักรยับันดาลดินฟ้า^๕ ทังเมฆหมอกเมฆามืดคลุม
 ให้เสี้ยวสยของอรุณโลมชาติทุกเส้น หนาวยะเยือกเย็นเป็น
 พิภพ ก็เกิดการก้องกึกไกลาหลดสนัน^๕ อเนกมหามหัทศักรยับ
 บันดาล เหมือนเมื่อพระราชทานสองศรีพระชาติกัณฑ์หา
 ส่วนสมเด็จพระยายอดกระษัตริ^๕ ก็ตรองตรึกคิดโดย
 บัญญา ว่าสมเด็จพระภัสศาดวงอดุลยรัตน์ เป็นมกุฏแก้ว
 เกษกษัตริย์ทรงพระญาณ^๕ ย่อมจะหยั่งเห็นเหตุแห่งแก่น
 สารสัพพัญญู^๕ ที่จะโปรดหมู่อมรมนุษย์ในอนาคต จึงจะ
 เปลื้องปลดปลงให้แก่พราหมณ์อันยากไร้ชรา ตัวของเรา
 ไซ้จะชวช้าย่อมชื้อสตัย^๕ สู้วิโยคพราภพลดพระวงษา
 ตามภักดีพระภัสศาดังสนชวต^๕ เจริญที่จะชิงชังจึงให้กัเห็น
 ผิดประการณ^๕ พระมัทธเรอตรงเห็นเทอถองในทางธรรม

ท้าวเธอทำทาน อดคางไม่นิวพกตรเบิกบานดังบัวทอง
 เธอทศนา เฟ่งพิศพกตรพระภัสศาด้วยปราโมทย์ไม่หม่น
 หมอง ประดิษฐานอยู่ตามคดองพระเนตรพระราชสาม
 ล้วนสมเด็จพระฤๅษีกี่สงสัย ข้าเลื่องพระเนตรไปทศนา
 ดูดวงพระพักตรนางตาบดิน นึกว่าไฉนหนอนางมัทรีนจะ
 เลื่อมใส ฤๅจะเสียน้ำใจเจ้าจะจำเป็น เพราะเหตุเห็นว่า
 ให้แก่ชื่อนขราร่างร้ายอินทรีย์พิการ ครั้นปะพระเนตร
 นางเธอทุกดูสารสุนทรนุสนธิ ว่าข้าแต่พระองค์ผู้ทรงคุณ
 ดนพนบพิตรพระภัสศา แต่พระองค์ใดทรงเกล้าเกษราชา
 พระบาท แต่ยามเมื่อยงพระเยาวราชรอดมา ถึงมถยม
 วรรณาลวงแล้ว แต่รายควแหวประการใด ก็แจ่ง
 พระทัยท้าวเธอทุกประการ ยังไม่เชื่อเกล้ากระหม่อมฉาน
 ฤๅในครงนี้ จึงพิศเฟ่งแดงพกตรขามทรเป็นสงสัย ออย่า
 เข้าพระทัยท้าวเธอฉนั้น พระองค์เหมือนเดวตรฉตรกน
 รมเกษ เป็นจอมจิตฉิเตรศบำรุงเกล้า ของข้าพระพุทธเจ้า
 ผู้ทาศี แม้นทชจะปรารภนา ซึ่งเนื้อหนึ่งมังษาศรีวิกาย

จงตะพ่นบรรยายยื่นให้ แม้นจะขัดคำเป็นของชายประการ
ใดก็ดี ข้าพระพุทธเจ้ามีตรีจะสู้ตาย จะเอาชีวิตนุกูล
ถวายสนองพระคุณ จงทรงพระการุญระงับใจ จากจิตอัน
สงสัยข้าพระบาท ตามแต่จะทรงพระประสาทสละทาน
ให้เสร็จแก่พระโพธิญาณ ณ ภาคหน้า มีตรีมิได้อิสสาที่
จะสอดเค็ดแล้ว ในพระยอดแก้วเกษษัตริย์ จงทรงพระ
โสมนัสบำเพ็ญทาน ในกาลบัดนี้เถิด ฯ

๑ ตมถัด ๑ เศล สังกปป์มัญญา ๑ ล ๑
วิษุจตุติ ฯ

๑ ภิกขเว ตูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลสมาธิปัญญา
เมื่อสมเด็จอำมรินทร์เจ้าไตรตรึงศตริเนตร ครันตวัธ
ทราบเหตุทัथाศรัย สองกษัตริย์เสมอพระทัยศรัทธาท้าว
เธอทำทาน เธอทรงพระโสมนัสเกษมสานต์ตวัธสรร
เสริญ ว่าขอสองพระบรมกษัตริย์จงทรงจำเวญราชศิริ
สวสัดสืบไป เย บัจจุหา อุกุศลข้าศึกใดดิบตีมีมัจฉริย
ตระหนอนเขมชน ทฬพา อันอาจะบ้องกันมนุษย์เทว

สมบัติ พระองค์ก็รอนรอนตัดเสียได้ มากกพระยอดรัก
 ร่วมใจบริจาดทาน เป็นมกุฎแก่นสารประเสริฐสุทธิ จน
 ดินฟ้าฝนสมุทรไม่มีวิญญา ก็เอือกเกริกไกลาจะลุ่มโลก
 เลื่อนล้น ทุกขุนเขาสนั่นนฤนาทตั้งจะสับนสับตัดฟัดฟาด
 กระทบกัน ทุกฝูงเทพอินทร์จันทรจตุโลกบาล ทั้งพระยม
 พระกาลกฤษีปชาบดีศรราช ท้าวสุธาวาสมหาพรหม พร้อม
 ประนมนมัสการกระทำอนุโมทนาทานถวายทิพยบุชา ชวน
 กันชื่นชมกิริมยหรรษาสรรเสริญ ว่าใครในโลกยันทจะก่อ
 เกินกฤษดาภินิหาร ให้เหมือนพระผู้ยอดญาณอย่างนี้ มา
 ยกยอดพระบารมีมกุฎทาน ต่อผู้ทรงศรีศิลปสารดีปुरुชาติ
 จึงองอาจอำนวยการในทานที่ท่ายากอย่างนี้ได้อันผู้มิใช่เชอ
 ชาติชินวงษ์ ก็ไม่อาจองที่จะเออมอำนวยการ ทำทงนน
 ยากนักหนา คนทั้งสองเหล่าแลจะไปในภพภาคหนานั้น
 ต่างกัน อสังโศก เม่าพวกผู้อาธรรมทุกจริต ครุณสุด
 สันชนม์ชีวิตวางวาย จักไปอุปบัติในอบายเบืองปรโลกย์
 จะเคยละซึ่งสุขเสวยโภคแสนเวทนา สันโศก พวก
 สัปรัสนราสุจริต เมื่อนิราศร้างชนม์ชีวิตอาตมา

สักคปรายโน จะมีสุวรรณคัส^๕ของหน่านำปฏิสนธิ ให้
 เสวยสุขสมบัติเบงบนเป็นบรมสุขเกษมสถานต์ ในกนก
 รัตน์พิมานอมรมณเทียรทิพยโกศา ณ คณ^๕ชนกามาพจร
 โลกย์ กว่าจะล่วงสรรพทุกขโคกสู่นฤพาน เหมือนพระ
 องค์ประสาทสองสงสารเสมอชีวิต ทงพระมิ่งมิตรมเหสี
 สุกกำลัง พรหมยาน^๕ เป็นพระอริยราชยานอย่างเอก
 อันจะล่วงอบายโลกย์ลุเสถียรสละมาร จะเสด็จเข้าสู่เมือง
 อมตมหานครานันทุกข ด้วยวิมุติสุขสันสงสาร เสร็จ
 แก่สร้อยสรพัญญตญาณยอศฟ้า ด้วยพระมิ่งมงคล
 มหามกุฏทาน ในกาลคร^๕งนแล ฯ

๑ สักโก สมเด็จอำมรินทร์า เมื่อนุโมทนา
 ในพระทานบารมีพระราชาผู้เสร็จแล้ว จึงทรงพระดำริ
 จะถวายนางแก้วกษัตริ ท้าวเทพโกสัยกัสดางสารด้วย
 เทวโองการณ^๕ ฯ

๑ ทหามิ โภโต ฯลฯ ทหามิ เตติ ฯ

๑ โภโต ข้าแต่พระฤๅษีธรรมเพชญ์พงษ์ ข้าบาท
 ขอถวายองค์พระอรรมเหสี สัพพิงค์โสภณ^๕ อันมีวิมล

วรรคกษณ ด้วยท้าวทองตองเป็นกระษัตริย์ทรงศกศครีทธา
 ธรรม เป็นเพียงแท้เสมอกันการกุศล บริสุทธิหมตวิมล
 วาคี ยลामโย จ สัโฆ จ ชาวบริสุทธิตองสังขศรีไส
 สอาด ไสัธรรมชาตินานมอันชาวทองตองเสมอกัน เหมือน
 พระองค์ทองตองกระษัตริย์ทรงธรรมศรีทธา ทงตระกูลเป็น
 เกษกระษัตริย์วงษาทองตองสม ประกอบเกิดเป็นกรรมนิยม
 ให้ไพร่ฟ้า กระทำประทุษฐุโทษาให้ตองกระษัตริย์ บัฟ
 พานิชยกรรมให้พวากพลัดมาอยู่ป่าเป็นอนาถาทนไว้ ยัง
 ทรงพระราชศรีทธาทำได้ด้วยบริจาคทาน พันทศตวสามาญ
 จะทำได้ ขอบพิตรจงพันโพยภัยพาดพยาธิ อย่าได้เบียด
 เบียนพระบาทจงสมบุรณ์ ในประยูรสัริยวงษ์ จงเร่งทรง
 พระราชศรีทธา ทำกุศลกิริยาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อทำ
 สหัตไนย อำนวย น้อมเวน ถวาย องค์นาง แก่ พระจอมจักร
 จุฬาโลกย์ ดูแล้วซึ่งฮาโลกเจตนาไม่เคลือบแคลง สมเด็จ
 ท้าวพันแสงสุรินทรา เมื่อจะดำแดงองค์ฮาดมาให้ปรากฏ
 แก่พระดาบสทองกษัตริย์ ท้าวไตรตรึงศกศตพระวาจา
 ว่า ข้าพระองค์มิใช่ชราพราหมณชี เทวไนโท ชานคอโกสัย

ศหัสเนตร มายังห้องหิมเวศวงวัด เพื่อจะถวายพระพร
 พิพัฒน์อัฐเภท พระองค์จะทรงตั้งเขตปรารภนาในพระพร
 วราอันใด ข้าบาทจะได้ให้ตั้งปรารภนา สมเด็จพระอิน-
 ทราตรัสเท่านั้น บพิตรก็เห็นหันเหาะขึ้นเหนืออนภากาศ
 แปลงพระรัศมีโอภาสพวยพุ่งรุ่งเรืองอร่ามวิไล ดังแสง
 พระสุริยอุทัยประเทืองขึ้นมา เห็นอวยอดยุคนธรบรรพตา
 นนแล ฯ

๑ โภธิสัตว์โต สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ อัน
 สร้างสมตั้งดีปรารถนารมี เมื่อจะรับวโรวาทนเรื่องศรีแปด
 ประการ แต่สำนักนันทามัชฌวานเทเวศร์ ก็ทูลแก้ท้าว
 ศหัสเนตรณน ฯ

๑ วรรณเจ เม ๗ ล ๗ วรี ๗ เติ ฯ

๑ สักก ข้าแต่ท้าวโกสีย์สุนทรธา เจ อโท ถ้า
 พระองค์จะทรงพระกรุณาอำนาจพร ให้พูนผลบวรแก่
 ข้าพระบาท ขอให้สมเด็จพระบิดุราขเรื่องยศ หย่อน
 พระทัยท้าวเชอชอมชอดอนุโมทนา ทรงพระโสมนัสเสด็จ
 ดีลาด ด้วยจตุรงค์ราชเสนา ออกมานิมนต์ไปครอบครอง

ประชาชนชาวพิไชยเขตต์ ปรฐเมคค์ วร็ เป็นปฐมพรจ
 พุฒพิพัฒน์ หนึ่งเมื่อถึงบุรีรัตนราไชย ขอให้ได้ปลด
 หนักโทษทั้งหลาย บรรดาโทษถึงตายตองพันอนา ให้พ้น
 จากอาชญาราชทัณฑ์ หุตเยคค์ เป็นคำรบสองตั้งสรรพ
 สิทธิแก่ข้า เย จ วุฑ์โตะ หนึ่งผู้มมนุษย์นิกวแก่หนุ่ม
 มัชฌิมาปานกลาง ให้เข้าได้เป็นทอองอ้างอาศัย เฌยง
 ชีวิตอยู่ในสำนักนิกษาอโยธาเซตขาม คติเยคค์ พระพรเป็น
 คำรบสามจงประสิทธิ ปรหาริ หนึ่งในมิ่งมิตรเมียท่าน
 ขอชยามีใจลดทอยหาญหรรษา เสพด้วยภริยาท่านผู้
 สหารปลุโต ให้ใจชานฐขึ้นเขยชิด ในนางผู้มิ่งมิตร
 มเหสี สันโดยเดียวด้วยพระมัทริทรามสวาติ หนึ่งอย่าดู
 อำนางในนางสตรี จตุคค์เถคค์ พระพรเป็นคำรบสี่จงให้
 ประสิทธิ แก่ข้าบาทบพิตรในครังนี้ ปุคค์โต เม หนึ่ง
 พระลูกข้าทงสองศรีอันเลิศลักษณ์ เกิดแต่อุทรร่วมรัก
 ข้าพระองค์ ให้เจ้ามีศรีสวัสดิศตบประสงคค์สืบบรรษาศรรพ
 ไวยวัฒนาเนิ่นนาน จงเนาในวรษากาลเกินกำหนด ให้ยิ่ง
 ยงทรงพระยศอดกระษัตริย์ จงได้ราชาภิเศกเสวยเสวตร-

ฉัตร์รัตนราชโย ชูเฉลิมโลกย์เป็นหลักในพระธรณี เป็นป็น
 แก้วกระษัตริย์ศรีสมบัติวงษ์ ให้อภัยด้วยพระเกียรติ
 ยศสูงส่งสุดทิศ ด้วยราชธรรมทศพิธแผ่ไปทั่วทิศา บัญญู
 เมตต์ พระพรเป็นคำรบห้าจงให้ประสิทธิ ขอพระสังกร
 โกสัยจงโปรดประทาน หนึ่งเมื่อชาติถึงราชฐาน
 อัมราตีราตรี วิวิธเน ยามเมื่อไซพระสุริยศรีสว่างแล้ว
 ขอให้ท่าฝนแก้วเจ็ดประการ เป็นสัตตพิภพรัตนวรรษาสาร
 สะเสก เต็ม ณ เบื้องบกบวรดาแดนชัณฑเขตมาเมืองพิไชย
 เขตตร ให้ประชากรอมอก พระพรเป็นคำรบหกประการ
 แล้ว ททโต เม หนึ่งให้จิตซาบซึ้งแล้วประสาทิต จะ
 สู่เสวยสละทานสักเท่าใดก็ดีโดยประติทิน ขอให้ทรัพย์อย่า
 ฐิตนสาบสูญ ให้สืบทรัพย์เพิ่มภูถักบุญยิ่งขึ้นไป ให้
 ทานแล้วจงมีใจแจ่มจรัส ประภัสร์ส่องพิพัฒน์เพ็ญแล้ว
 อย่าได้สลดแคล้วคลาดกลางแคลง ด้วยใจนึกกินหนงในทาง
 ทาน พระพรถ้วนถึงเจ็ดประการ ณ โกสัย หนึ่งโสดเมื่อ
 ชานจะนิราลัย เป็นอายุไชยชั้นเอก สักคามิวิเสสคุณ
 ขอจงประเวศยังเวียงสุวรรณค์ เสวยทิพยสมบัติอนันต์นับ

